

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Geografie se zaměřením na vzdělávání

Miroslav Šifta

HODNOCENÍ POTENCIÁLU PRO FORMOVÁNÍ REGIONÁLNÍ IDENTITY FRÝDLANTSKA

Assessment of Potential for Forming
Regional Identity of the Frýdlant Micro-region

Bakalářská práce

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci zpracoval samostatně s využitím uvedené literatury a dalších informačních zdrojů. Všechny použité prameny jsou řádně citovány. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného či stejného akademického titulu.

V Praze 20. května 2012

Miroslav Šifta

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce RNDr. Pavlu Chromému, Ph.D. za trpělivé vedení, cenné rady a množství času, které věnoval konzultacím a připomínkování pracovních verzí. Poděkování patří také ředitelce Gymnázia Frýdlant Mgr. Aleně Hlávkové a zdejší vyučující PaedDr. Zdeně Hrdinové, které mi výrazně pomohly při distribuci anketních listů. V neposlední řadě děkuji za podporu a pomoc také své rodině.

Obsah

Seznam map a obrázků.....	5
Seznam grafů	5
Seznam příloh	6
Abstrakt	8
Úvod.....	10
1. Obecná východiska studia územních identit	13
1. 1 Identita a její místo v geografii.....	13
1. 2 Regionální identita.....	14
1. 3 Potenciál regionální identity	16
2. Vymezení a situační analýza Frýdlantska	19
2. 1 Vymezení zájmového území	19
2. 2 Demografická situační analýza	22
2. 3 Hospodářská situační analýza	30
3. Potenciál pro formování regionální identity	39
3. 1 Prostorový tvar regionu.....	39
3. 2 Symbolický tvar regionu	47
3. 3 Regionální instituce a organizace	60
4. Frýdlantsko ve vědomí místních obyvatel.....	67
4. 1 Zaměření anketárního šetření, respondenti	67
4. 2 Výsledky anketárního šetření	69
Závěr	75
Přehled použité literatury a pramenů	78
Přílohy	85

Seznam map a obrázků

Mapa 1: Poloha Frýdlantska (2012)	19
Mapa 2: Administrativní členění Frýdlantska (2012)	21
Mapa 3: Podíl rodáků na celkovém počtu obyvatel obce v SO ORP Frýdlant (2001)	26
Mapa 4: Podíl vysokoškolsky vzdělaných na celkovém počtu obyvatel obce v SO ORP Frýdlant (2001)	27
Mapa 5: Podíl věřících na celkovém počtu obyvatel obce v SO ORP Frýdlant (2001)	28
Mapa 6: Míra nezaměstnanosti v obcích SO ORP Frýdlant (2006)	36
Mapa 7: Znaky obcí SO ORP Frýdlant	52
Obrázek 1: Znak Libereckého kraje	49
Obrázek 2: Logo – CHKO Jizerské hory	49
Obrázek 3: Logo – Regionální produkt Jizerské hory	49
Obrázek 4: Logo – Mikroregion Frýdlantsko	50
Obrázek 5: Logo – Místní akční skupina Frýdlantsko	50
Obrázek 6: Logo – regionální produkt Vyrobeno na Frýdlantsku	50
Obrázek 7: Logo – FC Slovan Frýdlant	50
Obrázek 8: Logo – Mezinárodní centrum duchovní obnovy v Hejnicích	50

Seznam grafů

Graf 1: Složení respondentů podle pohlaví (anketární šetření 2012)	68
Graf 2: Složení respondentů podle věku (anketární šetření 2012)	68
Graf 3: Složení respondentů podle místa bydliště (anketární šetření 2012)	68
Graf 4: Složení respondentů podle toho, zda žijí v místě bydliště od narození (anketární šetření 2012)	68
Graf 5: Identifikace s regionem (anketární šetření 2012)	70
Graf 6: Spokojenost respondentů se životem v regionu (anketární šetření 2012)	71
Graf 7: Znak (logo) nejlépe vystihující region (anketární šetření 2012)	73

Seznam příloh

Příloha 1: Anketní list (anketární šetření 2012)

Příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření

Tabulka 1: Jak nazýváte oblast, ve které je vaše bydliště?

Tabulka 2: Oficiální název oblasti

Tabulka 3: Tradiční název oblasti

Tabulka 4: Význam názvu regionu (co vyjadřuje)

Tabulka 5: Typické prvky symbolizující region

Tabulka 6: Unikátnosti regionu

Tabulka 7: Pozitivní prvky regionu (názory respondentů)

Tabulka 8: Můžete být ve svém regionu pyšný na uvedené prvky?

Tabulka 9: Účast obyvatel na regionálních akcích či aktivitách

Příloha 3: Hustota zalidnění v obcích SO ORP Frýdlant (2001)

Příloha 4: Ortofotomapa Raspenavy (uliční/potoční typ sídla)

Příloha 5: Venkovská architektura na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 6: Vývoj počtu obyvatel na Frýdlantsku v letech 1869–2001 (tabulka)

Příloha 7: Památky industriální architektury na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 8: Hydroelektrárna Harta u Frýdlantu a Víška (ilustrační fotografie)

Příloha 9: Současné využití industriálního dědictví na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 10: Vyjížděka za prací a do škol v SO ORP Frýdlant (2001, tabulka)

Příloha 11: Vrcholy Jizerských hor ve frýdlantském regionu (ilustrační fotografie)

Příloha 12: Geologické útvary na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 13: Elektrárna Turów a její exhalace (ilustrační fotografie)

Příloha 14: Řeka Smědá (ilustrační fotografie)

Příloha 15: Povodně 2010 na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 16: Chráněné rostliny na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 17: Chráněné krajinné prvky na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Příloha 18: Silniční a železniční síť na Frýdlantsku (mapa)

Příloha 19: Dopravní vztahy v SO ORP Frýdlant (2012, tabulka)

Příloha 20: Znaky a loga regionálních institucí a organizací

Příloha 21: Hrad a zámek Frýdlant (ilustrační fotografie)

Příloha 22: Gotické a renesanční památky Frýdlantska (ilustrační fotografie)

Příloha 23: Redernovské mauzoleum ve Frýdlantu (ilustrační fotografie)

Příloha 24: Valdštejnské slavnosti (ilustrační fotografie)

Příloha 25: Stelzigova kovárna v Dolní Řasnici (ilustrační fotografie)

- Příloha 26: Hejnické slavnosti (ilustrační fotografie)
- Příloha 27: Bazilika Navštívení Panny Marie v Hejnicích (ilustrační fotografie)
- Příloha 28: Lázně Libverda (ilustrační fotografie)
- Příloha 29: Klingerovo mauzoleum, Mazelova hrobka v Novém Městě pod Smrkem
(ilustrační fotografie)
- Příloha 30: Logo Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa
- Příloha 31: Logo Svazku měst a obcí Jizerské hory
- Příloha 32: Realizace projektů zaměřených na rozvoj obcí v SO ORP Frýdlant (ilustrační
fotografie)
- Příloha 33: Místní instituce, organizace, zájmové spolky a sdružení v obcích SO ORP
Frýdlant (2012, tabulka)
- Příloha 34: Regionální muzea na Frýdlantsku (ilustrační fotografie)

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá tématem regionální identity na Frýdlantsku. Hlavním cílem je zhodnocení potenciálu pro její formování ve smyslu teorie institucionalizace regionu finského geografa A. Paasiho (1986). Práce diskutuje podmínky vytváření tvaru regionu, sleduje současný hraniční i symbolický tvar regionu, polarizaci prostoru (perifernost regionu), hodnotí míru institucionalizace regionu a současný potenciál formování regionální identity v zájmovém území. Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První část podává přehled o obecných východiscích studia územních identit, se zaměřením na dále sledované jevy (identita, regionální identita, potenciál regionální identity). Ve druhé kapitole je vymezen zájmový region a provedena situační analýza Frýdlantska se zaměřením na demografické a hospodářské ukazatele, resp. zhodnocení podmínek pro formování regionální identity. Další kapitola je věnována potenciálu pro formování regionální identity s přihlédnutím k jednotlivým fázím procesu institucionalizace regionu. Podle nich je rozdělena do podkapitol věnovaných prostorovému tvaru regionu (hranicím, přírodnímu a krajinnému potenciálu), symbolickému tvaru (jména, znaky a symboly, historický odkaz) a regionálním organizacím a institucím. Poslední kapitola analyzuje výsledky anketárního šetření zaměřeného na zjištění stupně a variability regionálního vědomí obyvatel. V závěru práce jsou syntetizovány výsledky hodnocení, provedeno posouzení výchozích předpokladů a nastíněny cesty dalšího možného rozvoje regionální identity Frýdlantska. Práce se opírá o rešerši odborné literatury vztahující se k tématu regionální identity, o studium regionální odborné literatury a oficiálních dokumentů regionálních institucí, vychází též ze statistických dat a z analýzy ankety, adresované gymnaziálními studentům a pedagogům žijícím v zájmovém území.

Klíčová slova: region – regionální identita – institucionalizace regionu – potenciál regionální identity – Frýdlantsko

Abstract

The thesis deals with the regional identity of the Frýdlant micro-region. The main objective is to analyze a potential for forming of the identity according to the theory of institutionalization of region by Finnish geographer A. Paasi (1986). The thesis discusses conditions for creation of the shape of the region, observes current borders and the symbolic shape of the region and its polarization (peripherality), assesses a degree of institutionalization of the region and the current potential for forming of the regional identity in the area of interest. The thesis is divided into four chapters. The first part provides an overview of general background of studies of territorial identities, focusing on the observed phenomena (the identity, the regional identity, the potential of regional identity). In the second chapter the territory of interest is defined and the situational analysis of the Frýdlant micro-region is provided with a focus on demographic and economic indicators, respectively on the assessment of conditions for formation of the regional identity. The third chapter deals with the potential for formation of the regional identity with regard to various stages of the process of institutionalization of the region. This chapter is divided into subsections according to these stages. The first subsection is dedicated to the spatial shape of the region (boundaries, natural and landscape potential). The second one deals with the symbolic shape of the region (names, signs and symbols, historical references), while the third subsection characterizes regional organizations and institutions. The last chapter analyzes results of the inquiry research aimed at determining a degree and variability of regional consciousness of the local population. The conclusion of the thesis synthesizes results of assessment of the potential for formation of the regional identity of the Frýdlant micro-region. The assessment of underlying presumptions is accomplished and possible ways of further development of the regional identity in the Frýdlant micro-region are outlined. The thesis is based on research of literature related to the topic of regional identity, study of regional literature and official documents of regional institutions. The thesis is also based on statistical data and analysis of the inquiry research addressed to students and teachers living in the area of interest.

Keywords: region – regional identity – institutionalization of region – potential of regional identity – Frýdlant micro-region

Úvod

Regionální identita je v soudobé Evropě považována za jeden z podstatných mechanismů identifikace, a proto se v posledních desetiletích dostává do popředí výzkumného zájmu i v české geografii, sociologii a dalších společenských vědách. Současná věda si je vědoma jejího mimořádného potenciálu, který ještě více vystupuje do popředí ve srovnání s dříve akcentovanou národní či etnickou identitou, jež jsou často zatíženy různými stigmaty z minulosti či se zdůrazňovaným evropanstvím, které je ale ve svých konkrétních podobách každodennímu životu jedince dost vzdálené (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 109–113; Chromý 2003a, s. 163–164). V době společenské transformace, v době utváření nadnárodních struktur, v době globalizace se stále zřetelněji ukazuje, že regionální identita, prezentovaná jak vnějším a vnitřním „image“ regionu, tak i jeho kolektivním vědomím a identifikací jedince s místem či oblastí, kde žije, hraje ve vývoji společnosti nezastupitelnou roli (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 109–113). Podporuje společenský i ekonomický rozvoj území a územních komunit (a sama je jimi utvářena), je jistou „obranou“ proti globalizaci a současně jako motivující faktor podporuje začlenění regionu do širších struktur bez ztráty identifikačních specifíků (Vencálek 1998, s. 79 an.). Vědomí sounáležitosti obyvatel s územím, proces institucionalizace regionu, formování a posilování regionální identity významně posilují pozici i zakotvení regionu v širších strukturách a tím přispívají k jeho rozvoji a stabilitě. Region, který se může pochlubit vedle přírodního a kulturního bohatství a odkazu také pevnými ekonomickými základy, sociální stabilitou a silným kolektivním vědomím, má všechny předpoklady k dynamičtějšímu rozvoji, má otevřenou cestu k hospodářské i společenské úspěšnosti (Siwek, Bogdová 2007, s. 1039–1040). Ne všechny uvedené složky jsou však nezbytnými podmínkami utváření regionálních identit, ty se v závislosti na některém z výše uvedených znaků mobilizují i v nevyspělých, periferních oblastech (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 7–10).

Regionální identita je ve všech svých rovinách velmi složitou, křehkou, proměnlivou strukturou, je produktem řady různorodých vlivů, je posilována i ohrožována mnoha aspekty, pro rozvoj společnosti je ale nenahraditelná (Skála 2007, s. 6; Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111–112). Proto v posledních letech vznikla řada filozofických, sociologických i geografických studií, které se zabývají nejen obecnou analýzou tohoto fenoménu, ale pokládají teoretický základ pro studium konkrétních zdrojů, složek i projevů regionální identity v různých oblastech (v zahraničí např. Paasi 1986; Kneafsey 2000; Raagmaa 2001, v české geografii četné studie Chromého, Vávry, Vencálka, Siwka, Bogdové a dalších¹). V posledních

---

¹ Přehled nejvýznamnějších prací uveden v seznamu literatury na s. 78.

letech vzniklo především s přispěním Přírodovědecké fakulty UK několik studií věnovaných výzkumu vybraných periferních či příhraničních oblastí Česka (např. Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005; Heřmanová, Chromý a kol. 2009), zájem o tematiku dokazují i zdařilé kvalifikační studentské práce (např. Štětínová 2006, Skála 2007, Osoba 2008, Kulháněk 2010, Semian 2010, Dufková 2010).

Regionální identitě pohraničí bude věnována i tato práce, jež zvolila jako zájmové území výzkumu regionální identity Frýdlantsko, region ležící na severu Libereckého kraje ve Frýdlantském výběžku. Oblast je definována hranicí správního obvodu ORP Frýdlant v Čechách, na západní, severní a východní straně je region vymezen státní hranicí s Polskem, na jihu sousedí se správními obvody ORP Liberec, Jablonec nad Nisou a Tanvald. Výběr zájmového území byl ovlivněn jeho specifiky, jež mají nezanedbatelný vliv na formování regionální identity: periferní území, příhraniční poloha a výjimečné geografické, geologické i přírodní podmínky; oblast, kde ve 20. století došlo k významným demografickým změnám i hospodářské stagnaci; region s dlouhou, bohatou historií a velmi proměnlivým postavením v rámci českého státu i Libereckého kraje; oblast turisticky atraktivní i opomíjená. Vzhledem k uvedeným jedinečnostem je Frýdlantsko takřka modelovým územím pro výzkum vývoje potenciálu regionální identity i míry jeho využití.

Hlavním cílem práce je vymezení a zhodnocení potenciálu pro formování regionální identity Frýdlantska, analýza míry jeho využití z pohledu teoretických (objektivních) předpokladů i subjektivního vnímání obyvatel regionu. Ke splnění cíle bylo stanoveno několik pracovních předpokladů zaměřených na: 1. podmínky formování tvaru regionu a jejich následnou diferenciaci; 2. současný hraniční i symbolický tvar regionu; 3. polarizaci prostoru (perifernost regionu); 4. sledování míry institucionalizace regionu; 5. současný potenciál formování regionální identity v zájmovém území. S těmito východisky koresponduje i vymezení dílčích cílů práce, kterými jsou:

- a) Provést rešerši teoretických východisek a diskutovat koncepci rozvoje regionu a formování regionální identity.
- b) Vymezit region, jádra zájmového území. Provést situační analýzu Frýdlantska.
- c) Analyzovat zájmové území a vliv vybraných složek na formování regionální identity s přihlédnutím k využitému i dosud nevyužitému potenciálu, které pro formování regionální identity nabízejí např. krajina, historie, symboly, instituce a další sociální i kulturní aspekty.
- d) Diskutovat stupně formování identity v kontextu Paasiho teorie institucionalizace regionu.
- e) Prostřednictvím orientačního anketárního šetření zjistit stupeň a variabilitu regionálního vědomí obyvatel regionu (na příkladu názorů studentů a pedagogů frýdlantského gymnázia).

Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol. V první jsou vymezena obecná východiska studia územních identit, se zaměřením na dále sledované jevy (identita, regionální identita, potenciál regionální identity) a diskutované koncepty. Ve druhé kapitole je vymezen zájmový region a provedena situační analýza Frýdlantska se zaměřením na demografické a hospodářské ukazatele, odrážející potenciál pro formování regionální identity. Hlavní část práce tvoří kapitola, která je věnována potenciálu pro formování regionální identity s přihlédnutím k jednotlivým fázím procesu institucionalizace regionu (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 115 a 131). Na jejich základě je rozdělena do podkapitol věnovaných prostorovému tvaru (hranicím, přírodnímu a krajinnému potenciálu), symbolickému tvaru (jména, znaky a symboly, historický odkaz), a regionálním organizacím a institucím. Poslední kapitola analyzuje výsledky anketárního šetření zaměřeného na zjištění stupně a variability regionálního vědomí studentů a pedagogů Gymnázia Frýdlant, kteří jsou obyvateli regionu. V závěru práce jsou syntetizovány a zhodnoceny všechny zpracované aspekty, provedeno posouzení výchozích předpokladů a nastíněny cesty dalšího možného výzkumu rozvoje regionální identity Frýdlantska.

Studie se opírá o rešerši odborné literatury vztahující se k tématu regionální identity, o studium regionální odborné literatury a oficiálních dokumentů regionálních institucí, vychází též ze statistických dat a z analýzy anketárního šetření.

Práce vznikla v souvislosti s řešením grantového projektu GA ČR č. P404/12/1112 (2012–2014) „Formování územních identit v oblastech s intenzivně přeměněnou krajinou: příklad severozápadních Čech“.

1. Obecná východiska studia územních identit

1. 1 Identita a její místo v geografii

Hledání a prožívání identity významně motivují společenské jednání člověka i kolektivu. Dokáže-li se jedinec identifikovat s určitou institucí, sociální rolí nebo místem, kde žije, posílí se nejen jeho přesvědčení o smysluplnosti objektu, s nímž se ztotožňuje, ale i subjektivní pocit sounáležitosti s ním, rozvíjí se sebepojetí osobnosti (Všeobecná encyklopedie 3. díl, 1999, s. 321–322). Vedle individuální identity, vyjádřené zařazením člověka do světa, v němž žije, je pro rozvoj společnosti i jednotlivce velmi důležitá také identita kolektivní (sociální, kulturní, etnická, náboženská), jež se s osobní překrývá a prolíná. Pro oba typy je velmi důležitý čas i prostor, v nichž se utvářejí a z nichž vyrůstají (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111). Identitu lze jako obecný pojem definovat jen s velkými obtížemi, neboť je termínem interdisciplinárním a její vymezení je přímo závislé na úhlu vědeckého pohledu. „*Lze ji chápat jako možnost a potřebu svobodné volby (Havel 1990) nebo jako reakci na jednu ze základních lidských přirozeností „někam patřit“ (Raagmaa 2001). Identita vyjadřuje vztah k sobě samému (jak se jedinec nebo skupina jedinců sama definuje a jak cítí svoji jedinečnost) a vztah k jiným lidem (Nedomová, Kostecký 1996; Chromý, Janů 2003)*“ (Semian 2010, s. 23). Identita je dynamická a proměnlivá, je ovlivněna prostředím, do něž se narodíme, je formována a proměňována výchovou, vzděláním, životní zkušeností i pragmatickými postoji. Má mnoho podob, které se vzájemně prolínají, ovlivňují a doplňují, ale někdy i vylučují nebo popírají (Zich ed. 2003, s. 17–24; Paasi 2009, s. 134–136).

S rozvojem sociálních věd se procesům a objektům identity jednotlivce i společnosti věnuje stále širší pozornost, vedle „tradičních“ kategorií sociální, politické, kulturní či národní (etnické i jazykové) identity se v posledních desetiletích stává ve vyšší míře středem pozornosti také sledování identity geografické, neboť vztah člověka k prostoru tvoří jednu z nejdůležitějších identit,² dosud je ale bohužel málo pozornosti věnováno vzájemným vazbám sociálních a geografických aspektů v procesu identifikace (Semian 2010, s. 26). V souvislosti s integračními a globalizačními procesy přelomu tisíciletí vzrůstá v naší společnosti potřeba sledovat teoretická východiska i praktické dopady evropské identity i relativně nové role evropanství (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 109), současně ale vystupuje do popředí i nutnost výzkumu vlivu menších územních celků na formování identity jednotlivce či skupiny obyvatel a zpětně vliv člověka na rozvoj regionu. Jak již bylo uvedeno výše, právě prostor,

---

² Podle J. Raka (2001) je identita definována jako výraz přirozené lidské potřeby příslušnosti k vyšším celkům. Z hlediska vztahu sounáležitosti chápe J. Rak identitu jako příslušnost k určitému území, politickému celku, etnické skupině, k určité ideologii, sociální skupině a příslušnost stavovskou či profesní (Heřmanová, Chromý 2009, s. 109–110; též Semian, s. 25).

v němž člověk žije, tj. nejen společnost, ale i region jako sociální konstrukce utváří a ovlivňuje proces jeho identifikování. Ten je ale (ve vztahu k lokalitě) v současnosti velmi rozmanitý a podstatně složitější než v minulosti. Zatímco historickogeografické studie charakterizují středověkého člověka jako bytost primárně spjatou s místem, kde se narodila, v novověké industriální společnosti již se rámec identity v souvislosti se změnou životního stylu posouvá až k „národnímu“ základu. Prostorová identita se pak podle některých teorií v době postindustriální (druhá polovina 20. století) v souvislosti s globalizací částečně vytrácí (Raagma 2002; Knight 1982, cit. in Semian 2010, s. 24). Tomuto tvrzení ovšem odporuje dosud zcela přirozená touha člověka „někam patřit“, která společně s historickými kořeny jedince i kolektivu a s emotivními vazbami k prostředí, v němž člověk (společenství) žije nebo z nějž pochází, utváří nezastupitelnou regionální identitu. A přestože (nebo právě proto, že) si v mnoha ohledech různé úrovně územní identity konkurují (např. místní versus evropská), mnohdy se i vylučují, je v dnešní době zvýrazňována nutnost posílení místní identity, neboť právě ona hraje primární roli v utváření individuálního i kolektivního vědomí (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111). S jejím zvýrazněním se úzce pojí silící snahy o její odborné vymezení, analýzu v jednotlivých regionech, mnoháúrovňovou komparaci i zobecnění, jehož závěry mohou významně přispět k řešení řady výzkumných hypotéz i problémů regionálního rozvoje.

1. 2 Regionální identita

Vztah jedince k místu a prostoru,³ v němž žije, jímž je částečně formován a jež zároveň sám svými aktivitami i postoji ovlivňuje, bývá nejčastěji definován termínem regionální identita. Tento pojem má široký rámec vyjádřený několika dimenzemi. Z identifikace člověka s regionální komunitou a s regionem vychází tzv. regionální vědomí (regionální identita obyvatel), z vnějšího i vnitřního, subjektivního i objektivního obrazu regionu je utvářena identita regionu. Ta společně s regionálním vědomím tvoří komplex regionální identity,⁴ přičemž tato je zpětně jen jednou z dimenzí identity člověka i kolektivu (Dufková 2010, s. 15). Regionální identitu jednotlivce lze vnímat jako projev ztotožnění člověka s určitým územím, jako „*vztah jedince k regionu a mentální reflexi regionu v mysli a paměti jedince*“ (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111), který se opírá především o subjektivní zkušenost a pocity. Individuální regionální identita vychází ze čtyř základních principů, které člověk využívá

³ Oba uvedené termíny nelze ve vymezení regionální identity zaměňovat, zatímco pojmem místo definujeme „domov“ jedince, (individuální) kategorii, která s „narozením přichází a se smrtí odchází“, prostor je kategorií obecnou, objektivní a kolektivní, zahrnující v sobě např. aspekt geografický, historický, kulturní, jazykový, sociální. Oproti tomu region je vnímán jako dílčí geografický systém s „kolektivním rozměrem“ (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111–113). O vztahu jedince k prostoru viz též Vávra 2009 nebo Siwek 2011.

⁴ Jednotlivé dimenze přehledně definovány A. Paasim, z jeho modelu vychází i schéma dimenzí regionální identity P. Chromého (Passi 2009, s. 134–136; Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 114).

k tvorbě vlastní identity: odlišení se od ostatních na základě žitého prostoru, vědomí kontinuity vlastního života v místě, hrdost na místo, kde člověk žije, a uspokojení potřeb skrze místo (Gustafson 2001, cit. in Chromý 2003a, s. 167). Jedinec si na základě svých potřeb vymezuje životní prostor, vedle místa k tomu potřebuje i společnost; s postupujícím časem se tedy identifikuje nejen ve vztahu k území, ale i komunitě, která zde žije (Zich ed. 2003, s. 29–30).

Zpodobněním či ztotožněním více individuálních regionálních identit tak vzniká regionální vědomí, založené na spolužití v regionu, na společných kulturních tradicích, historii i společných plánech. Pro jeho tvorbu jsou nezastupitelné principy vymezené M. Keatingem: „1. *kognitivní, jak si lidé uvědomují region a jeho limity jako nutnost pro odlišení od ostatních*, 2. *emocionální, jak lidé cítí region a stupeň, na jakém poskytuje rámec pro společnou identitu*, 3. *instrumentální, jak je region využíván pro mobilizaci společných akcí k dosažení politických a jiných cílů*“ (Keating 1998 et Paasi 2002, cit in Semian, s. 26). Regionální identita obyvatel je tak výslednicí prožitku pospolitosti komunity a vnímání specifik i odlišností regionu. Stejně jako v případě identity jedince je pro ni velmi důležité formování v čase, přičemž důležitější než přítomnost je minulost, uchovávaná v tzv. kolektivní paměti (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111).

Proti tomu identita regionu nevychází z regionálního vědomí obyvatel, ale je spíše obrazem regionu v myslích jeho obyvatel, ale i těch, kteří region pouze navštěvují, anebo těch, kteří jej znají pouze zprostředkovaně (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 111). Z hlediska vnější prezentace se dá rozlišit identita objektivní (vědecká), vycházející především ze statistických dat, a subjektivní, tzv. „image“ regionu, tj. asociace, zkušenosti a prožitky lidí, spjaté s regionem. Ty mohou mít charakter „vnitřní“ (obyvatelé regionu) nebo „vnější“ (Semian 2010, s. 28).

„*Formování regionální identity je součástí procesu institucionalizace regionu*“ (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 114), který prochází čtyřmi fázemi. Nejprve region získává prostorový tvar, jsou vymezeny jeho hranice, které mj. oddělují i jeho obyvatele od těch, kdo žijí vně regionu, ve druhé fázi se vytváří „symbolický tvar“ regionu (název, identifikační symboly, např. znak, logo, historický odkaz atp.), ve třetí vznikají regionální instituce a organizace (samospráva, média, školy, muzea, informační centra, rozvojové agentury, mikroregionální a regionální sdružení obcí apod.) a ve čtvrté již je region pevně zakotven jak v prostoru, tak ve vědomí obyvatel, má jasně vymezenou roli i ve vyšších strukturách, např. v rámci kraje, státu, EU (Paasi 2009, s. 134–136; Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 115). V souvislosti s procesem institucionalizace a s ohledem k historickému vývoji lze rozlišit několik základních typů regionální identity (vazeb mezi regionem a regionálním vědomím): 1. regiony, které dosáhly suverenity, s následným formováním identity, 2. regiony s tradiční identitou, které

nemají plnou suverenitu, 3. regiony se „ztracenou“ identitou, 4. regiony účelově institucionalizované, využívající tradiční identitu v jiném významu. Vymezené typy jsou v čase a prostoru proměnlivé, mohou se prolínat i vnitřně odlišovat např. v souvislosti s aktuální ekonomickou či politickou pozicí regionu, liší se také intenzitou (Chromý 2003a, s. 172).

1. 3 Potenciál regionální identity

Regionální identita má komplexní charakter, spojuje v sobě racionální, materiální, sociální a emocionální dimenzi regionu,⁵ rozvíjí se v rovině politicko-ekonomické i kulturně-historické, zahrnuje vztah k území jako žitému prostoru i stupeň integrace jednotlivce se sociálním prostředím v rámci regionu (Semian 2010, s. 26). K jejímu vytvoření vedou dvě cesty, negativní a pozitivní. Zatímco první je založena především na uvědomování si vlastní odlišnosti ve srovnání s jinými (ve smyslu hledání pozice uvnitř i vně regionu) a většinou je laděna spíše konfrontačně („já, my“ versus „ostatní“), druhá, pozitivní předpokládá identifikaci bez porovnávání, bohužel vzhledem k lidské povaze není nikdy zcela realizovatelná. Je však třeba dodat, že přirozené hledání odlišnosti má často i pozitivní charakter, tj. „já“ a „vy“ jsme „my“ (Semian 2010, s. 24–25). Bez ohledu na výše zmíněnou polarizaci lze definovat řadu cest, které vedou k formování regionální identity prostřednictvím utváření regionálního vědomí i identity regionu. Důležitým stimulem je historická paměť regionu, kulturní tradice a zvyky, estetická hodnota území, krajinný ráz, přírodní bohatství, nerostné zdroje nebo klima. Stejnou měrou přispívá ekonomická a sociální úroveň regionu, etnická či jazyková kompaktnost i ryze individuální, např. rodinné vazby. Významným faktorem je také postavení regionu, příslušnost k tzv. jádrovým či periferním oblastem i perspektiva regionálního rozvoje (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 118–120). Klíčovou roli hraje též kontinuita osídlení, dlouhodobý pobyt obyvatel v regionu, ale třeba i fenomén tzv. druhého bydlení nebo vyšší stupeň migrace, kdy se např. lidé vyjíždějící za vzděláním více identifikují s místem, kde nebydlí (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 124–125; Kulháněk 2010, s. 17–18, Zich 2003 ed., s. 30–31). Všechny uvedené faktory mají přímý vliv na intenzitu regionální identity, na její proměny, jež se zpětně odrážejí i na pozici regionu v rámci vyšších geografických i společenských struktur.

„Regionální identita je vždy pluralitní, vícerozměrná a dynamická... je průnikem prostorových a sociálních aspektů“ (Osoba 2008, cit. in Dufková 2010, s. 16), je vytvořena působením nepřeberného množství faktorů individuálních, kolektivních, územních i regionálně nadřazených. Jak již bylo naznačeno výše, formování regionální identity je podmíněno celou řadou objektivních skutečností, lidských zkušeností i emocionálních prožitků. Stejně jevy

---

⁵ V tomto pojetí má region kolektivní rozměr, vychází z historické a institucionální zkušenosti, existuje dlouhodobě a je utvářen historickým vývojem (Chromý 2003, s. 167–168).

vedou i k proměnám identity, k jejímu posílení či úplnému zániku. Obecně řečeno, změni-li se podmínky, v nichž se regionální identita dosud utvářela, změni se i její charakter a intenzita. Dojde-li například ke ztrátě historické paměti (např. v souvislosti s demografickými proměnami, s oslabením tradic nebo s přejímáním cizích kulturních vzorů), identita se deformuje a přetváří, mnohde na kratší či delší dobu mizí. To lze doložit v českém prostředí na příkladu pohraničních oblastí po roce 1945, kdy se zde po odsunu původního německého obyvatelstva usazovali osídlenci přicházející z různých částí státu, se vzájemně odlišnými, nespojitými kulturními i historickými kořeny (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 120).

Pohraniční oblasti Česka mají vzhledem k historickým proměnám, jejichž kořeny sahají až k vnitřní a vnější kolonizaci ve 12. a 13. století a jež vrcholí demografickou i ekonomickou proměnou po konci druhé světové války, i vzhledem ke geografickým a klimatickým podmínkám specifický ráz. S určitou mírou generalizace je lze definovat jako území navazující na hranici, přímo sousedící s jiným státem a ze sousedního státu dostupné a zároveň jako oblasti, pro něž je typická identifikace obyvatel s příhraničním prostorem (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 125). Právě regionální identita pohraničí je výrazně proměnlivá v čase i prostoru, vykazuje řadu specifíků (fyzickogeografické podmínky, vývojová stabilita, etnické změny, zánik původních funkcí území, nové formy příhraniční spolupráce, vliv předsudků, stereotypů, mediálního obrazu atp.) a významně se podílí na polarizaci prostoru (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 126 - 130; Chromý, Skála 2010, s. 225 an.).

Stále se prohlubující polarizace prostoru v rámci dichotomie jádra a periferie je v současnosti součástí procesu globalizace a transformace (Geografický výzkum periferních oblastí, www.periphery.cz). Je důsledkem nerovnoměrného vývoje a je ovlivňována řadou různorodých aspektů: fyzickogeografickými (např. členitost terénu, klima), geometrickými (vzdálenost od centra, geografická poloha), ekonomickými (HDP na obyvatele, nezaměstnanost, výše mezd), sociodemografickými (vzdělání, věk, pohlaví), ekologickými (znečištění životního prostředí), kulturními (etnicita, zvyky), náboženskými a politickými (míra autonomie, administrativní uspořádání; Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 6). Zatímco jádrové oblasti lze definovat jako území správně, politicky a ekonomicky „privilegovaná“, s vysokou mírou autonomie, se schopností rychle reagovat na vývojové impulzy i jako území s možností formování silné regionální identity (Dufková 2010, s. 20), periferní oblasti nedosahují tak vysoké úrovně funkčně-prostorových a sociálně-prostorových vztahů (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 9–10). Jsou geograficky „vyčleněné“, správně, politicky a většinou i hospodářsky závislé na centrech. Těmi bývá často ovlivněna i regionální identita periferních oblastí (např. v oblasti cestovního ruchu). Periferními znaky se vedle pohraničních regionů vymezují i okraje „jader“ (velkých měst nebo regionálních center)

nebo místa od center vzdálená (u vnitřních hranic krajů, ve vyšších polohách ve vnitrozemí), tzv. vnitřní periferie. Jiná klasifikace dělí periferní oblasti na „klasické“ (prostor venkova) a „nové“ (např. místa spjatá s odsunem Němců nebo strukturálně postižené oblasti). Také uvnitř samotných periferních oblastí můžeme ještě odlišit různé stupně perifernosti (Semian 2010, s. 30–31). Vnímání perifernosti je individuální (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 14). Jinak chápe region jeho obyvatel (vnitřní vnímání), jinak člověk z jiného územního celku (vnější vnímání). V každém případě ale úhel pohledu člověka na postavení regionu v rámci polarizace prostoru výrazně ovlivňuje i formování regionální identity, jež může významně ovlivnit, jak negativně (nezájem o dění v regionu), tak pozitivně (aktivní snaha o využití potenciálu regionu).

Následující analytická část práce se zaměřuje na hodnocení potenciálu pro formování regionální identity na Frýdlantsku. Zájmové území patří mezi pohraniční regiony, v nichž došlo v druhé polovině 20. století k radikální demografické proměně, současně je územím periferním jak v rámci Libereckého kraje, jehož je součástí, tak v rámci Česka. Rovněž hospodářskými ukazateli se region řadí mezi méně významné. Uvedené charakteristiky by mohly naznačit, že regionální identita nebude v zájmové oblasti příliš silná stejně jako potenciál pro její utváření. Pokud si ale uvědomíme, jak bohatá je historie regionu, jak zajímavá je jeho krajina, jak významnými turistickými cíli se může pochlubit, pokud vezmeme v úvahu začlenění Frýdlantska do Euroregionu Nisa, rozvíjející se přeshraniční spolupráci či počínající zájem nových rezidentů o bydlení v této lokalitě, zdá se stupeň potenciálu hned vyšší, nabízí se i alternativa intenzivnější regionální identity. Pro zhodnocení budou v následujících částech práce analyzovány vybrané složky regionální identity, hrající klíčovou roli v procesu institucionalizace regionu a tvořící potenciál pro utváření regionální identity. Sledováno bude formování prostorového tvaru regionu, s ním související přírodní i krajinný potenciál, historie oblasti, symbolika a role regionálních organizací a institucí, zakotvení regionu v prostorových regionálních strukturách a ve vědomí společnosti s přihlédnutím k vybraným demografickým a hospodářským ukazatelům nebo společenským či kulturním aktivitám. Pozornost bude věnována tomu, jaký pozitivní či negativní potenciál pro formování regionální identity tyto prvky vytvářejí a zda se vybrané aspekty potenciálu odrážejí v regionálním vědomí. Tento prvek bude diskutován s výsledky anketárního šetření. Postupným analyzováním vybraných složek poskytujících potenciál k utváření regionální identity spojeným se zhodnocením stupně jeho využití bude v konečné fázi možné posoudit, jak rozvinutá je regionální identita v zájmové oblasti, co může přispět k jejímu posílení a jaké reálné cesty k tomu vedou.

2. Vymezení a situační analýza Frýdlantska

Regionální identita je spoluutvářena řadou faktorů, přírodním a krajinným potenciálem území stejně jako jeho historickými proměnami, demografickými, sociokulturními a ekonomickými aspekty i administrativně správním uspořádáním (Vencálek 1998, s. 80 an.). Nejprve je tedy nutné nastínit zájmové území a zdůvodnit jeho volbu. Konkretizaci jednotlivých obecně nastíněných aspektů ovlivňujících formování regionální identity je věnována následující kapitola.

2. 1 Vymezení zájmového území

Mikroregion Frýdlantsko je součástí Libereckého kraje, leží v jeho severní části v tzv. Frýdlantském výběžku a je definován hranicí správního obvodu ORP Frýdlant v Čechách. Na západní, severní a východní straně je region vymezen státní hranicí s Polskem, na jihu sousedí se správním obvodem ORP Liberec, Jablonec nad Nisou a Tanvald (mapa 1).

Mapa 1: Poloha Frýdlantska (2012)

Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003; Geodatabáze Europe Basemap, ESRI, 2003.

Frýdlantsko svou rozlohou 349 km² tvoří cca desetinu celkové rozlohy Libereckého kraje (Charakteristika SO ORP Frýdlant, ČSÚ 2009). Zájmové území je součástí Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa.⁶ Vnitřně se region dělí na čtyři části, které lze pojmenovat podle městských center: Hejnicko, Novoměstsko, Raspenavsko, Frýdlant a okolí.

Téměř celý Frýdlantský výběžek vyplňuje mírná pahorkatina, na jihu a východě ohraničená Jizerskými horami. V zájmovém území leží nejvyšší hora Jizerských hor Smrk (1124 m n. m.), pramení tu řeka Jizera i říčka Smědá, která protéká napříč celým mikroregionem a tvoří jeho „přirozenou“ osu. V části obce Ves (Černousy), kde říčka opouští území Česka, leží zároveň nejníže položené místo oblasti (204 m n. m.), vzdálené pouhých 23 km od vrcholu Smrku. Výškový rozdíl tak dosahuje výjimečných 920 m (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 10).

Vzhledem ke své hodnotě je krajina mikroregionu předmětem legislativní ochrany. Součástí zájmového území je nejen velká část Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory, ale i několik maloplošných přírodních rezervací, např. Jizerskokohorské bučiny a rašeliniště, přírodní park Peklo nebo přírodní rezervace Meandry Smědé, kde žije řada chráněných živočišných druhů. Specifická a pro oblast výjimečná je i suchomilná flóra na Řasnicku.⁷ Klima oblasti je významně ovlivněno zmiňovanou hradbou hor, která tvoří bariéru převládajícímu západnímu a severozápadnímu proudění větru od Atlantického oceánu. To zapříčiňuje vydatné srážky, především v letních měsících.

Mikroregion byl osídlen již v prehistorických dobách, konkrétnější zprávy o lidských sídlištích jsou doloženy z doby raného středověku. Jako hraniční oblast Českého království, jíž procházela významná obchodní cesta, mělo území strategickou pozici a tu si udrželo až do třicetileté války. Od sklonku 18. století význam regionu upadal, v souvislosti s prudkým rozvojem průmyslu v sousedních oblastech, jimž Frýdlantsko nedokázalo konkurovat. Situace se zhoršila po roce 1918, kdy už měl region periferní postavení, tento status si „uchoval“ i po roce 1945 (David a kol. 2008, s. 12–14). V té době prošlo území výraznou demografickou proměnou, německé obyvatelstvo bylo vysídleno a do kraje přišli přistěhovalci z Čech i Slovenska. Tím se změnil kulturní ráz regionu, obtížně a nepříliš úspěšně probíhala poválečná obnova hospodářství. Ani komunistický režim neusiloval o společenské či ekonomické oživení Frýdlantska (Řeháček, Vinklát 1999, s. 2). Obrat k lepšímu nastal až po roce 1989, kdy se oblast stala součástí Euroregionu Nisa a v souvislosti s tím i významnějším místem přeshraničních kontaktů, přesto má stále periferní charakter. 1. ledna 2003 byl v rámci reorganizace státní správy utvořen obvod ORP Frýdlant, skládající se z 18 obcí, z toho čtyři

⁶ Euroregion Neisse–Nisa–Nysa je nadnárodní svazek českých, německých a polských obcí, utvořený v roce 1991. Společně s Egrensis patřil k prvním euroregionům v Česku (Oficiální webové stránky Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa, www.ern.cz).

⁷ Přírodnímu a krajinnému potenciálu regionu se věnuje kapitola 3. 1 Prostorový tvar regionu, s. 39 an.

mají statut města (Frýdlant, Hejnice, Nové Město pod Smrkem a Raspenava). SO ORP se dělí na dva obvody obcí s pověřeným obecním úřadem, POÚ Frýdlant spravuje 15 obcí a POÚ Nové Město pod Smrkem tři obce (Charakteristika SO ORP Frýdlant, ČSÚ 2009).

Mapa 2: Administrativní členění Frýdlantska (2012)

Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003.

Oblast není příliš hustě zalidněna (72 obyv./km²).⁸ Podle údajů ČSÚ zde ke konci roku 2010 žilo 24 966 obyvatel, tj. 5,7 % obyvatel Libereckého kraje, počet obyvatel zůstává od 50. let 20. století takřka neměnný. Z ekonomických odvětví převládá obchod a služby (32,8 %), průmysl je zastoupen 13,2 % a zemědělství pouze 8,4 % (Statistická ročenka 2010, ČSÚ).

⁸ Viz příloha 3: Hustota zalidnění v obcích SO ORP Frýdlant (2001), mapa.

2. 2 Demografická situační analýza

Jak již bylo uvedeno, Frýdlantsko prošlo během svého vývoje několika zásadními demografickými zvraty, které měly významný dopad i na utváření zdejší regionální identity. Území bylo velmi řídko osídleno již v paleolitu, první trvalejší osídlení je doloženo až v 6. století, kdy se zde začaly usazovat slovanské kmeny Lužických Srbů, především Milčanů. Ti pak na Frýdlantsku založili v 8. století první osady a hradiště, např. v blízkosti obce Loučná (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 34; Řeháček 1996, s. 5). Přestože později byl region kolonizován německy mluvícím etnikem, lužické osídlení dosud připomíná řada místních jmen a názvů osad (Předlánce, Ves, Andělka, Boleslav). Pro současné obyvatele zájmového území je tento fakt jako trvalá připomínka původního slovanského osídlení faktorem posilujícím sounáležitost s místem bydliště i hrdost na jeho dlouhou historii.⁹ Stejně se ale obyvatelé staví i k další etapě demografického vývoje, ke kolonizaci podporované ve 13. století přemyslovskými králi (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 38 an.). Přistěhovalci, kteří sem přišli z německých oblastí (Sasko, Míšeň), přispěli k rychlému ekonomickému a společenskému rozvoji oblasti, dali novým obcím prostorovou strukturu, zachovanou dodnes (silniční a potoční typ – např. Raspenava, Bílý Potok),¹⁰ v průběhu několika staletí významně ovlivnili ráz architektury (hrázděné domy s podstávkou) i kultivaci krajiny (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 31; Řeháček 1996, s. 6). V době vrcholného a pozdního středověku i raného novověku počet obyvatel regionu prudce vzrůstal, především díky snahám majitelů panství učinit z Frýdlantska region přitažlivý jak společensky, tak ekonomicky. Již k roku 1381 je na Frýdlantsku v urbaniálních knihách¹¹ zmíněno 28 osad (dnes patří do katastru 18 obcí, většinou vzniklých rozšířením nebo spojením původních), v roce 1651 v nich podle Soupisů osob podle víry žilo více než 6 000 obyvatel („usedlých“). Město Frýdlant mělo roku 1651 1 014 obyvatel, žijících v 374 domech (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 226).¹² Historický odkaz německého obyvatelstva se stal nedílnou součástí kulturního dědictví regionu, ojedinělá venkovská architektura (např. hrázděné domy v Heřmanicích, Vísce, Habartcích, Dolní Řasnici, větrný mlýn u Albrechtic, holubník v Raspenavě)¹³ je vyhledávána rekreanty a pro obyvatele regionu se stává zajímavá nejen jako objekt zájmu turistů a tím i prostředek zviditelnění území, ale povzbuzuje v nich i touhu uchovat odkaz předků a přispívá tak k formování regionální identity (Řeháček, Vinklát 1999, s. 11, 16, 18, 20).

⁹ Podrobněji v kapitole 3. 2 Symbolický tvar regionu, s. 47 an.

¹⁰ Viz příloha 4: Ortofotomapa Raspenavy zachycující dodnes zachovanou uliční/potoční zástavbu.

¹¹ Urbaniální knihy (urbáře) zaznamenávaly soupisy poddanských povinností vůči vrchnosti podle obcí. Jsou cenným pramenem historické demografie (Všeobecná encyklopedie 8. díl 1999, s. 199).

¹² V Liberci žilo ve stejném roce 1781 obyvatel ve 261 domech (Karpaš a kol. 1996, s. 649).

¹³ Viz příloha 5: Venkovská architektura na Frýdlantsku.

Hodnověrnější údaje, které mohou přispět k pochopení demografického vývoje Frýdlantska, lze ale nalézt až v pramenech z 19. století, kdy se již provádělo pravidelné sčítání lidu, a výsledky byly zpracovávány vědeckými statistickými metodami. Region již nebyl nejvýznamnější součástí frýdlantsko-libereckého panství, ale ještě mohl v demografických i ekonomických ukazatelích konkurovat i rychle se rozvíjícímu sousednímu Liberecku nebo Žitavsku.¹⁴ Území dnešního správního obvodu ORP Frýdlant prošlo v historii moderního sčítání obyvatel od roku 1869 velkou proměnou, hlavně co se týče počtu obyvatel.¹⁵ V roce 1869 žilo v oblasti 39 839 obyvatel, z toho 8 obcí čítalo více než tisíc trvale usazených lidí.¹⁶ Maximálního počtu obyvatel dosáhlo Frýdlantsko v roce 1910 hodnotou 47 392. Po první světové válce (1921) poklesl počet obyvatel na 41 066, tj. o více než jednu desetinu, roku 1930 žilo na Frýdlantsku 39 800 lidí (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 226).¹⁷ Dalšímu sčítání lidu zabránila druhá světová válka, jejímž důsledkem byla i nejvýraznější demografická proměna regionu. Po roce 1945 zde došlo, stejně jako v celé oblasti bývalých Sudet v příhraničních zónách Československa i blízko ležícího Polska, k odsunu německy mluvících obyvatel (Staněk 1991, s. 24 an.; Karpašová 2005, s. 32–33) a k následnému dosídlení převážně českým a slovenským etnikem. Demografický charakter oblasti se zcela změnil. Na Frýdlantsko se nejprve vrátili Češi, kteří zde žili do roku 1938, tzv. hraničáři, v další vlně přišli osídlenci z Humpolecka, Železnobrodsko, Semilsko, Jičínsko a Skutečsko, později se sem přistěhovaly i české rodiny z Polska a Volyně, Slováci a slovenští Romové (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 150–154; srov. též Čapka, Slezák, Vaculík 2005).

Frýdlantsko se stalo jedním z mnoha regionů se „ztracenou“ identitou, protože přišlo o tradičního nositele regionálního vědomí, místní obyvatelstvo s historickými kořeny. Regionální identita dnešních obyvatel, především těch, kteří se v regionu nenarodili, se tak v řadě případů dostává do konfliktu s původní identitou vysídlenců (Chromý 2003a, s. 172). Jeho jádrem jsou jednak historické antagonismy, např. obviňování ze způsobených předválečných i válečných křivd a bolestí, ale především národnostní střety a nevraživost. Zatímco v roce 1938 se v okrese Frýdlant hlásilo k české národnosti pouhých 6,6 % obyvatel a k německé 93,0 %, ¹⁸ první poválečné sčítání již ukazuje poměr opačný, Němci jsou zastoupeni

¹⁴ Výjimkou je pouze srovnání měst Frýdlantu a Liberce, který byl v roce 1850 třetím nejlidnatějším městem království, ostatní obce ale byly na Frýdlantsku lidnatější než na libereckém panství (Karpaš a kol. 1996, s. 116).

¹⁵ Viz příloha 6: Vývoj počtu obyvatel na Frýdlantsku v letech 1869–2001, tabulka.

¹⁶ V téže roce jsou na Liberecku pouze 3 obce s více než 1000 obyvateli (Karpaš a kol. 1996, s. 649).

¹⁷ Stejně jsou i demografické charakteristiky na Liberecku, i zde po první světové válce počet obyvatel klesá (cca o 10 %), v roce 1930 je ale již situace odlišná. Zatímco na Frýdlantsku obyvatel nadále ubývá, Liberecko zaznamenává demografický růst (Karpaš a kol. 1996, s. 649).

¹⁸ V roce 1938 žilo v okrese Frýdlant 36 650 obyvatel, z toho 34 350 Němců a 2 300 Čechů (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 130).

pouze necelými 3,0 % (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 154).¹⁹ První sčítání lidu po druhé světové válce, které proběhlo v roce 1950, tj. po odsunu Němců a následném dosídlení regionu, udává, že na Frýdlantsku trvale žilo 23 553 osob (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 226), a je tak jasným dokladem velkého úbytku obyvatelstva i nedostatečného dosídlení v území. To nebylo natolik intenzivní, aby se počet obyvatel přiblížil předválečnému stavu, hustota zalidnění se snížila z původních 97 obyv./km² v roce 1938 na 64 obyv./km² v roce 1950 (výpočet z dat Archivu výsledků minulých SLDB, ČSÚ). Tento jev bohužel zůstal trvalý. Počet obyvatel Frýdlantska osciluje kolem udané hodnoty dodnes, stav k 1. 7. 2010 činí 25 002 obyvatel (Archiv výsledků minulých SLDB, ČSÚ; Demografická ročenka správních obvodů ORP, ČSÚ 2010),²⁰ téměř bezvýznamný je i podíl migrace obyvatelstva na změnách osídlení v regionu.

Dosud také přetrvávají rozporuplné vztahy mezi vysídlenými obyvateli, německými či polskými „starousedlíky“ a „dosídlenci“ a jejich potomky. Historicky a etnicky podmíněnými prekoncepty a stereotypy jsou ovlivněny vzájemná hodnocení i vazby mezi původními a novými osídlenci, ale i mezi starší a mladší generací nových obyvatel regionu (Chromý, Skála 2010, s. 228–229). Zatímco někteří bývalí obyvatelé oblasti, odsunutí po druhé světové válce, se s Frýdlantskem stále identifikují a jsou i případy návratů do místa původního bydliště, pro první generaci dosídlenců je identifikace s regionem problematická, silnější vztah mívají k oblasti, odkud pocházejí. Své současné bydliště považují za „druhý“ domov, i když sami sebe již označují za „starousedlíky“, zatímco vně regionu bývají, podobně jako v případě jiných pohraničních oblastí Česka, často vnímáni jako „náplava“ (Zich ed. 2003, s. 26–40; Houžvička, Novotný, s. 137). K formování jejich vztahu k místu bydliště nepřispívají ani přežívající negativní vazby mezi jednotlivými národy potkávajícími se a sousedícími v daném prostoru. Starší generací vytvořená zášť a přetrvávající odmítavý postoj ve smyslu „my“ a „oni“ vůči Němcům (Chromý, Skála 2010, s. 227; Houžvička, Novotný, s. 138) se v nejednom případě přenáší i na mladší generaci, i když mladší Češi a Poláci s žádným Němcem většinou nemají špatnou zkušenost. Přesto např. vnuk českého „dosídlence“ nechová sympatie vůči německému vrstevníkovi, protože jej dědeček v pohledu na Němce negativně ovlivnil. Němci, u nichž je dosud v některých případech doložena silná vazba k původnímu domovu a pocit „vykořeněnosti“, také někdy vnímají „dosídlence“ s despektem jako nekultivované „přivandrovalce“, kteří nechali region zpustnout a zchudnout (Houžvička, Novotný, s. 54 an., s. 137). Rozšířené jsou i odmítavé postoje Čechů vůči Polákům, kteří bývají charakterizováni jako „trhovci“ s nekvalitním zbožím nebo „pánbíčkáři“. Tyto vzájemné předsudky negativně

¹⁹ Podobná je situace na Liberecku, zde je před válkou česká menšina početnější (8,0 %), po válce německá menšina s Frýdlantskem srovnatelná (4,4 %). (Karpaš a kol. 1996, s. 648).

²⁰ Tento ukazatel již je v přímém rozporu se situací na Liberecku, kde počet obyvatel mezi roky 1950–1980 stoupl o 30 %, od té doby stagnuje (Karpaš a kol. 1996, s. 648).

působí na mezinárodní vztahy v Trojzemí, znemožňují prohlubování integračních procesů mezi sousedícími národy a z hlediska formování regionálního vědomí obyvatel hrají spíše negativní roli (Zich ed. 2003, s. 31–33). Nejinak je tomu u přežívajících bariér mezi samotnými dosídlenci. Dosud není výjimkou nevraživost mezi lidmi, kteří přišli z českých oblastí, a přistěhovalci z Volyně, Polska nebo Slovenska, především Romy. Od poválečných let přetrvává v některých obcích (Bílý Potok, Arnoltice – část obce Pertoltice) střet jejich tradic a minimální míra tolerance, jež se vzhledem k vymezování individuálních odlišností negativně odráží v míře vnitřního faktoru kolektivní identity (srov. se závěry výzkumu Siwek, Bogdová 2007, s. 1044 an.).

Odsun Němců a dosidlování postižených oblastí po druhé světové válce způsobily nejen velké změny v národnostním složení a intenzitě soužití, ale i v celkovém počtu obyvatel oblasti. Výrazně se proměnil také podíl tzv. rodáků v regionu, tedy těch, kteří žijí v obci svého narození a kteří svým dlouhodobým a trvalým vztahem k rodišti vytvářejí silný potenciál pro formování regionálního vědomí obyvatel oblasti. Podle S. Kuldové platí, že čím větší je podíl rodáků, tím větší má území potenciál pro tvorbu regionální identity (Kuldová 2005, s. 307). Lze se domnívat, že čím déle člověk v určitém místě žije, tím větší pocit sounáležitosti s místem má, vykazuje větší míru aktivity ve smyslu ochoty podílet se na místní samosprávě apod. Největší míry identity dosahují u lidí většinou místa, se kterými si spojují své dětství, proto lze na Frýdlantsku předpokládat vyšší míru regionálního vědomí až u druhé a dalších (mladších) generací příchozích po roce 1945 (Zich ed. 2003, s. 35). F. Zich dále uvádí, že až 80 % obyvatel v roce 1945 bylo právě nově příchozích, což také negativně ovlivňuje vytváření regionálního vědomí u obyvatel, protože vztah k regionu je silně spojen i se sociálním prostředím. Tedy tam, kde člověk má svou rodinu, známé, přátele se identifikuje mnohem lépe, než v prostředí sociálně neznámém (Zich ed. 2003, s. 37 a 39; Roubal 2003, s. 8). Podle dat ze SLDB 2001 vykazuje správní obvod ORP Frýdlant relativně nízký podíl rodáků (45,5 %) na celkovém počtu obyvatel (mapa 3). V podobné míře byl výměnou obyvatelstva postížen i celý Liberecký kraj (46,7 % rodáků), zatímco celorepublikový průměr dosahuje 52,5 % lidí žijících v místě svého narození (ČSÚ, SLDB 2001). Přestože rozdíl v procentuálním vyjádření není příliš vysoký, lze předpokládat, že míra regionálního vědomí je na území Frýdlantska, podobně jako v jiných pohraničních oblastech (Kuldová, 2005, s. 310–311), nižší než v oblastech s kontinuálně se vyvíjejícím osídlením.

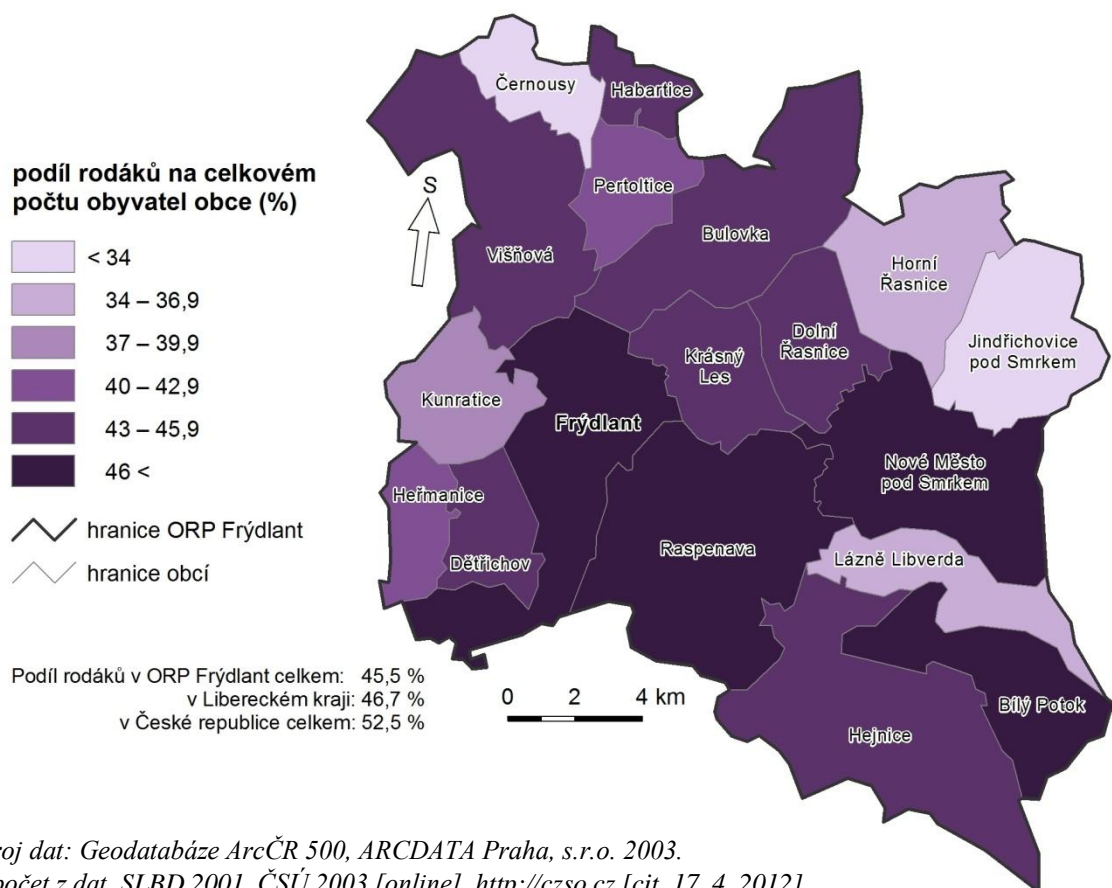
S výše uvedeným faktorem úzce souvisí i charakteristika věkové struktury mikroregionu Frýdlantsko. Ta je poměrně vyrovnaná, index stárí činí 81,9,²¹ přičemž skupina obyvatel mladších 15ti let tvoří 18,8 %, obyvatelé v produktivním věku jsou zastoupeni 65,8 % a lidé ve

---

²¹ Index stárí vyjadřuje počet obyvatel starších 60ti let na 100 dětí ve věku 0–14 let.

věku 60 a více let 15,4 % populace. Věkové složení správního obvodu ORP Frýdlant je proti celorepublikovému průměru „zrcadlově otočeno“, protože v Česku tvoří skupina 0–14 let 16,2 %, na interval 15–59 let připadá 65,4 % a na nejstarší část obyvatelstva 18,4 % (ČSÚ, SLDB 2001). Průměrný věk obyvatel Frýdlantska dosahuje 36,8 let, naproti tomu průměr za celý Liberecký kraj činí již 38,1 a v celém Česku dokonce 38,8 let (ČSÚ, SLDB 2001).

Mapa 3: Podíl rodáků na celkovém počtu obyvatel obce v SO ORP Frýdlant (2001)

Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003.

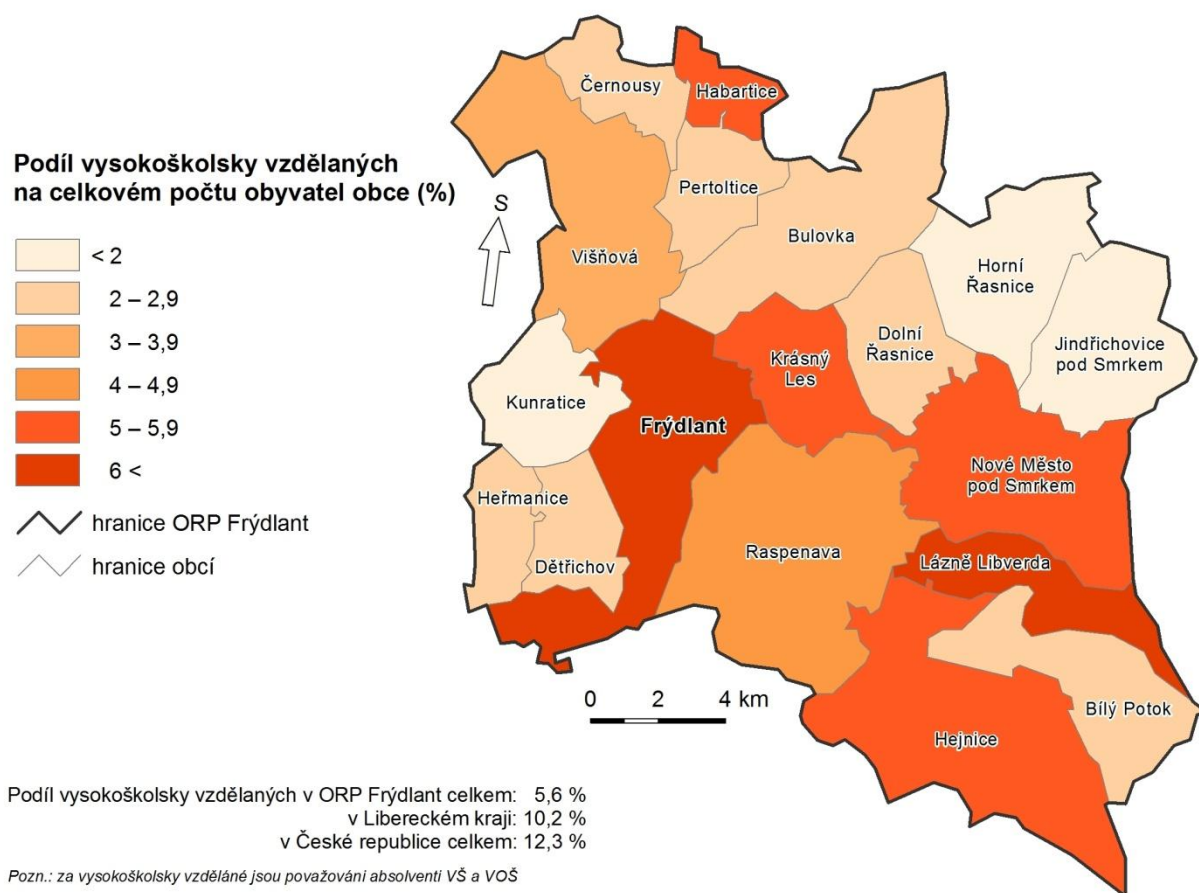
Výpočet z dat SLDB 2001. ČSÚ 2003 [online], <http://czso.cz> [cit. 17. 4. 2012].

Na Frýdlantsku není potvrzen obecný trend stárnutí populace, doložený na většině území Česka, a to znamená, že místní lidé mohou být pro region přínosem v podobě tzv. sociálního kapitálu.²² Mladší generace si utvářejí k místu, v němž žijí, pevnější vazby, mají zde své kořeny, pevné sociální i ekonomické pozice a tím mají i lepší předpoklady pro formování svého vztahu k regionu, pro prohlubování svého regionálního vědomí (Roubal 2003, s. 7 an.).

²² Termín sociální kapitál označuje vztahy mezi lidmi v regionu, jejich vztah k místním institucím, aktivní přístup k rozvoji a zkvalitňování života regionu (Kučerová 2011, s. 23 an.). Podle J. M. Calloise a V. Angeona (cit. in Pileček, Jančák 2010, s. 81) se sociální kapitál skládá z hlavních pěti dimenzí (důvěra a sklon ke kolektivnímu jednání, důvěra v instituce, lokální společenský život a institucionální život a vnější vztahy; Pileček, Jančák 2010, s. 81–82).

Dalším ukazatelem, který by mohl naznačit, jaký potenciál může pro region znamenat jeho obyvatelstvo, je vzdělanost lidí (mapa 4). Podíl obyvatel s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním je na Frýdlantsku velmi nízký (5,6 %), v Libereckém kraji je odpovídající ukazatel téměř dvojnásobný (10,2 %), průměrná hodnota za celé Česko činí 12,3 % obyvatel. Hodnota ukazatele roste s velikostí obce, tzn., že některá města v regionu (Frýdlant 8,3 %, Hejnice 6,0 % a Nové Město pod Smrkem 5,8 %) mají vyšší podíl vzdělanějších obyvatel, ale obce populačně slabé (Kunratice 1,6 %, Horní Řasnice 1,7 % nebo Jindřichovice pod Smrkem 2,0 %) trpí nedostatkem vzdělaného obyvatelstva (ČSÚ, SLDB 2001).

Mapa 4: Podíl vysokoškolsky vzdělaných na celkovém počtu obyvatel obce v SO ORP Frýdlant (2001)

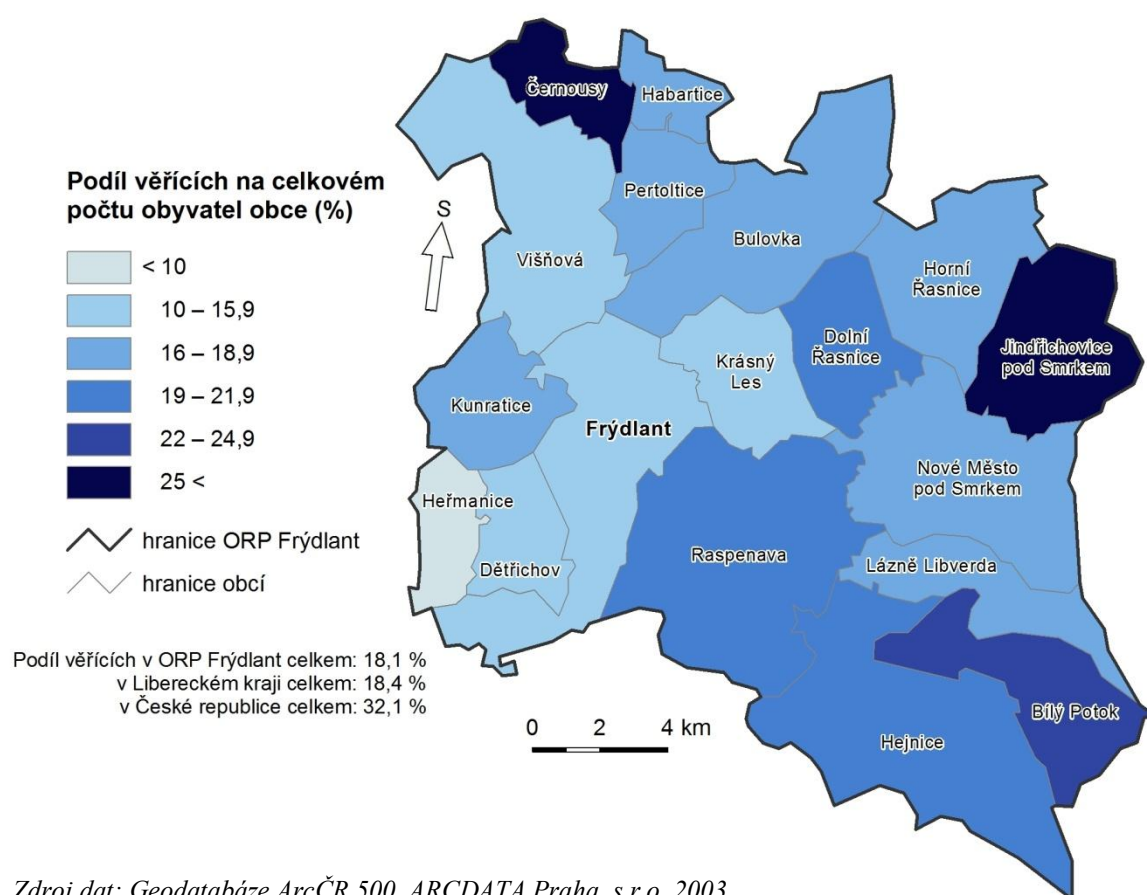
Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003.

Výpočet z dat SLBD 2001. ČSÚ 2003 [online], <http://czso.cz> [cit. 17. 4. 2012].

Pro sledování potenciálu utváření regionálního vědomí není tento stav příliš příznivý, protože lidé s vyšším stupněm dosaženého vzdělání mají větší předpoklady pro racionální pochopení specifík a hodnot území, v němž žijí, a snáze definují slabé i silné stránky svého regionu a tím spoluvytvářejí předpoklady pro jejich odstraňování. Díky jasně vymezené snaze o zlepšení situace v regionu pak utvářejí předpoklady pro posilování regionální identity a pro formování individuálního i kolektivního regionálního vědomí (srov. se závěry studie Chromý, Skála 2010 nebo Siwek, Bogdová 2007, s. 1045).

Negativní vliv na formování regionálního vědomí má také nízký stupeň religiozity obyvatel. Obecně platí, že Čechy jsou více „ateistické“ než Morava a především v pohraničních oblastech (vymezených např. reliktní česko-německou jazykovou hranicí) je trend sekularizace ještě markantnější (Havlíček, Hupková 2008, s. 162). Ve správním obvodu Frýdlant se podle SLDB v roce 2001 přihlásilo k víře (bez rozdílu náboženského vyznání či církve) 18,1 % obyvatelstva (mapa 5), podobně je na tom celý Liberecký kraj (18,4 %), celorepublikový průměr dosahuje 32,1 %. Velké rozdíly v míře religiozity se vyskytují i mezi jednotlivými obcemi Frýdlantska, zatímco v Jindřichovicích pod Smrkem mají věřící podíl na obyvatelstvu 29,6 %, v Heřmanicích pouze 9,9 % (ČSÚ, SLDB 2001).

Mapa 5: Podíl věřících na celkovém počtu obyvatel obce v SO ORP Frýdlant (2001)

Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003.

Výpočet z dat SLDB 2001.ČSÚ 2003 [online], <http://czso.cz> [cit. 17. 4. 2012].

Důvodů, proč Frýdlantsko patří k regionům s relativně malým počtem věřících, je hned několik. Po válce obecně klesla víra v Boha na úkor víry v ateistický sovětský vzor a politiku KSČ, což byl logický důsledek prožitých let i úlohy SSSR a KSČ při osvobození a obnově státu. Základní ale zůstává skutečnost, že do oblasti po roce 1945 přicházeli především levicově orientovaní, nemajetní lidé z českého vnitrozemí, u nichž se odklon od víry projevoval již před 2. světovou válkou. Nesporný vliv dále mělo potlačování náboženských svobod a projevů totalitním režimem. Frýdlantsko spolu s dalšími oblastmi bývalých Sudet

dosud patří k regionům s nejnižším podílem věřících v rámci Česka (srov. Havlíček, Hupková 2008, s. 163). Dokladem nízké úrovně religiozity je i neutěšený stav drobných sakrálních památek, o něž minulé generace nejevily zájem a které se až v posledních deseti letech staly středem zájmu některých občanských sdružení (srov. Havlíček, Hupková 2008, s. 164–165). Pro prohlubování regionálního vědomí má absence religiozity záporný význam, protože je snadno dokazatelné, že člověk, hlásící se k církvi, se současně hlásí i k její komunitě, k etickým principům, které podporují pozitivní snahy o vstřícné vztahy k okolí a k prostředí, kde jedinec žije a jež spoluvytváří. Příslušnost k náboženské komunitě posiluje vazby k místu, kde tato působí (Nešpor 2005, s. 131 an.), a zároveň formou obnovy obecných náboženských tradic a kooperací se sousedními církevními komunitami (českými i zahraničními) přispívá k posílení vnějšího faktoru regionální identity (Houžvička, Novotný, s. 70–71).

K ukazatelům, které utvářejí a odrážejí možný potenciál pro formování regionálního vědomí obyvatel, patří i počet částí příslušících k obci (Kuldová 2005, s. 304). Během druhé poloviny 20. století docházelo k umělému administrativnímu slučování obcí a po revoluci v roce 1989 znovu k osamostatňování těchto sídelních jednotek, i když ne všechny této možnosti využily. Předpokladem pro formování regionálního vědomí je fakt, že obyvatelé, kteří se pozitivně identifikují se sídlem, ve kterém žijí, budou mít snahu účastnit se rozhodování o dění v sídle a podílet se na jeho správě. Tedy, čím více částí obec má, tím menší je potenciál pro vytváření lokálního vědomí jejích obyvatel (Kuldová 2005, s. 304). Obce v obvodu ORP Frýdlant mají v průměru 2,17 částí obce na obec, což je mírný nadprůměr v rámci Česka (2,14), ale v rámci Libereckého kraje (2,95) nebo pohraničních oblastí při hranici s Německem v jiných krajích se jedná o jednu z nejmenších hodnot (ČSÚ, Obce ČR a jejich části). Zajímavé je i porovnání počtu částí obce za jednotlivé obce Frýdlantska. Pouze z jedné části je tvořeno 8 obcí, dalších 5 obcí je složeno ze dvou a 4 obce ze tří částí. Výraznou odchylkou je v severozápadní části mikroregionu ležící katastr obce Višňová, která je tvořena hned 9 částmi (ČSÚ, Obce ČR a jejich části), a tak, podle předpokladů S. Kuldové, mají obyvatelé částí obce Višňové nejhorší podmínky pro tvorbu lokálního vědomí (Kuldová 2005, s. 307). Proti tomu obyvatelé Bílého Potoka, Dolní Řasnice, Krásného Lesa, Kunratic, Heřmanic nebo Lázní Libverda mají podmínky nejprůzračnější. Uvedený předpoklad lze respektovat v místním měřítku, na formování regionálního vědomí má souběžný vliv i řada dalších faktorů.

Sledované demografické ukazatele potvrzují, že jejich vliv na formování regionálního vědomí je poněkud problematický. Negativní dopad na možný rozvoj regionu má především nesourodá struktura obyvatel z hlediska jejich původu a historických kořenů a vazeb, s ní související nižší podíl rodáků i ambivalentní vazby k sousednímu německému i polskému etniku. I nová generace je pravděpodobně zatížena historickými a národnostními prekoncepty, i když v jejím

případě se dá již uvažovat o pozitivním dopadu snah Euroregionu Nisa, rozvíjející se příhraniční kooperaci i multikulturní a proevropské výchovy ve školách. Uvedené předpoklady ale zatím nejsou na Frýdlantsku podloženy seriózními analýzami (srov. se situací na Sušicku, Chromý, Skála 2010 nebo v kulturně-historických regionech, Siwek, Bogdová 2007). Rovněž nižší procento obyvatel s vyšším vzděláním nehovoří ve prospěch posílení regionální identity. Proti tomu pozitivní potenciál lze nalézt ve vyšším zájmu mladé generace o dění ve svých obcích, ve funkčním a pro obyvatele přitažlivém členění obcí, ale i nízké míře migrace a rostoucím počtu lidí, kteří se narodili v místě, kde dosud žijí, a kteří jsou s ním spjatí již silnější emoční vazbou, mají zde pevné rodinné i sociální a ekonomické vazby. Ty podporují zájem mladších generací o dění v regionu, o jeho rozvoj i začlenění do nadřazených struktur.

Zároveň sledované demografické ukazatele potvrzují závěry T. Havlíčka, P. Chromého, V. Jančáka a M. Marady, kteří v rámci studie polarizace prostoru definují periferní region jako místo vykazující stejné charakteristiky, které jsou doložitelné i v zájmovém území (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 8 an.).

2. 3 Hospodářská situační analýza

Formování územní identity i závěrečná fáze institucionalizace regionu jsou úzce spjaté i s jeho sociální a ekonomickou strukturou. Hospodářská prosperita a s ní související spokojenost obyvatel je významně posilují, ale i případné nedostatky mohou přispět k jejich utváření, mají-li obyvatelé území snahu o aktivní nápravu hospodářských či sociálních nedostatků (Vencálek 1998, s. 91 an.). Rozvoj regionálního vědomí obyvatel je úzce spjat s výrobními tradicemi území, s hospodářskými proměnami regionu a především se současnou úrovní ekonomických vazeb, pracovních a podnikatelských příležitostí (Heřmanová, Chromý 2009, s. 118 an.). Společně s ekonomickými ukazateli je proměnlivý, dynamický a vždy závislý na přístupu lidí, kteří svým přístupem a vztahem k žitému prostoru a jeho materiálním hodnotám přispívají k jeho efektivnímu formování (Vencálek 1998, s. 93). Frýdlantsko se v současnosti řadí k hospodářsky slabým regionům, to ale neznamená, že by kvůli tomu bylo oslabeno formování zdejší regionální identity či proces institucionalizace regionu. Horší ekonomická pozice může vést k mobilizaci identit proti úspěšnějším centrům, může podpořit lokální potenciál zviditelnění preindustriálních aktivit (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 14; Heřmanová, Chromý 2009, s. 118) a snahu o oživení a využití výrobních tradic regionu.

V preindustriálním období patřilo Frýdlantsko k typickým podhorským regionům, kde základ hospodářství tvořila zemědělská produkce, především živočišná výroba, doprovázená lesním hospodářstvím (těžbou dřeva, pálením uhlí a honitbami) a těžbou nerostných surovin

(především žuly, písku a v menší míře i železa, cínu a mědi). Na panství byla dvě města (Frýdlant a Nové Město), centra obchodu a tradičních řemesel (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 28). Od 16. století začala podporovat poddanskou řemeslnou výrobu také místní šlechta a manové. Vedle tradičních hrnčířských dílen se na panství rozšiřoval počet domácích plátenických a soukenických dílen (Nové Město pod Smrkem),²³ v 18. století se začíná rozšiřovat také papírenská výroba (Frýdlant, Štolpich) a sklářská produkce (Heřmanice).

S nástupem industrializace je spjat prudký rozvoj regionu. Na panství vznikají první mechanizované manufaktury a továrny,²⁴ z nich nejrychleji se rozvíjejí textilní podniky. Domácí ruční výroba textilu, typická pro oblast Frýdlantského výběžku již před nástupem průmyslové revoluce, se od 30. let 19. století začala soustřeďovat do továren vybavených nejmodernějšími textilními stroji. V oblasti bylo založeno několik podniků, které začaly zpracovávat především importovaný materiál, len, ovčí vlnu, bavlnu i jutová vlákna (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 28). Druhá polovina 19. a začátek 20. století pak jsou pro Frýdlantsko obdobím největšího hospodářského rozmachu. Nové pracovní příležitosti přivádějí do regionu nové obyvatelstvo, hustota zalidnění nebyla v oblasti nikdy tak vysoká, jako právě v období této socioekonomické transformace společnosti (roku 1900 dosáhla 134 obyv./km², o deset let později dokonce 136 obyv./km²; výpočet dle údajů z Archivu výsledků minulých SLDB, ČSÚ 2003). Počet podniků zaměřených především na textilní produkci prudce rostl. Jejich velikost a význam dokládá i počet zaměstnanců. Zatímco dnes největší podniky Frýdlantského výběžku nezaměstnávají více než 500 pracovníků (a to jsou takové v regionu pouze tři), některé textilní podniky na přelomu 19. a 20. století dávaly práci více než tisícovce lidí (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 90 an.; Nádeník, Jeřábek 2004, s. 14 an.).²⁵ Výrazně se změnil dosavadní styl života. Ze sídel kolonizačního vesnického typu začaly vznikat „průmyslové“ obce. Do krajinného panoramatu Frýdlantského výběžku přibývaly vícepatrové, plošně rozsáhlé tovární budovy a vysoké komíny.²⁶ Kdysi chudý region se stal místem koncentrace podnikatelských záměrů vyspělé Evropy, nejvíce se v oblasti angažovali vedle místních německých podnikatelů Sasové a Rakušané. Beran a Valchářová uvádějí, že průmyslové podniky na Frýdlantsku i v ostatních, podobně průmyslově založených oblastech severních Čech, „sehrály v 19. století stejnou

---

²³ Roku 1593 vydal Jáchym z Redernu první plátenický cechovní řád, činnost soukenické valchy je doložena již v urbáři z roku 1381, nejstarší pečeť soukenického cechu pochází z roku 1441, v 17. století je v seznamech protestantských emigrantů uvedeno 36 soukenických rodin z Frýdlantska (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 28).

²⁴ V roce 1833 založil W. Siegmund první mechanizovanou tkalcovnu, v Hejnicích, Hajništi, Pekle, Lužci i obou městech byly založeny továrny na výrobu porcelánu, především kachlí a dýmkových hlaviček, v roce 1839 je na panství doložena výroba plátna na 1 050 stavech (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 28–29).

²⁵ Např. podnik Ignatz Klinger (továrna na vlněné zboží se sídlem v Novém Městě pod Smrkem) zaměstnával na přelomu 19. a 20. století 3 200 dělníků a spolu s 15 parními stroji byl největším průmyslovým závodem celého Frýdlantska. Firma E. Heintschel a spol. (výroba vlněného zboží, která sídlila v Jindřichovicích pod Smrkem) měla v době svého největšího rozmachu na konci 19. století cca 1 600 zaměstnanců (Beran, Valchářová 2007, s. 81–82.; Frýdlantsko 2002, s. 186, 190).

²⁶ Viz příloha 7: Památky industriální architektury na Frýdlantsku.

kulturní roli jako kláštery ve středověku“ (Beran, Valchářová 2007, s. 7). Pro tovární dělníky byly budovány bytové kolonie, lázně nebo sportovní zařízení, podnikatelé se soustředili na zajištění lepších pracovních podmínek ve výrobních halách (elektrické osvětlení, větrací systémy, samočinná hasicí zařízení apod.), podporovali místní školy, starali se o vzhled obcí (oprava kostelů apod.), zřizovali zdravotní pojišťovny nebo různé podpůrné fondy (Beran, Valchářová 2007, s. 86). Rozvíjel se systém veřejných služeb, s rozvojem železnice souvisela výstavba architektonicky velmi cenných nádražních budov (např. ve Frýdlantu, Bílém Potoce, Jindřichovicích pod Smrkem).²⁷

Sílu místních vodních toků (především řeky Smědé) nevyužívaly jen náhony v textilních továrnách, ale i moderní vodní elektrárny. Hydroelektrárna Harta ve Frýdlantu a Víska v části obce Višňové – Vísce jsou funkční dodnes (Beran, Valchářová 2007, s. 77–92).²⁸ Vodní toky Frýdlantského výběžku, podporované deštivými oblastmi Jizerských hor a západních Krkonoš, působily průmyslovým podnikům (často budovaným v nivách) i obytným oblastem velké problémy v podobě povodní. Proto bylo na sklonku 19. a 20. století přistoupeno k výstavbě soustavy pěti přehradních děl,²⁹ z nichž ani jedno sice neleží přímo na území SO ORP Frýdlant, ale pro protipovodňovou ochranu a regulaci toků ve Frýdlantském výběžku je celá soustava nezbytná (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 98; Beran, Valchářová 2007, s. 86).

Dobře se vyvíjející průmyslová výroba na Frýdlantsku byla, podobně jako jinde v německém pohraničí, zbrzděna nejprve první světovou válkou, nedlouho poté celosvětovou hospodářskou krizí ve 30. letech, v jejímž průběhu několik podniků muselo výrobu ukončit nebo alespoň omezit, a vzápětí druhou světovou válkou, kdy se musely místní podniky podřídít požadavkům válečné výroby.³⁰ Vádkami byla výrazně zatížena také zemědělská výroba, vyvíjející se až do konce 19. století v tradičním duchu. Panské dvory a velkostatky byly sice postupně mechanizovány a částečně scelovány, stále se ale zaměřovaly především na živočišnou produkci.

Děni po druhé světové válce (odsun Němců, změna režimu a znárodnění majetku) znamenalo úplný konec průmyslově vyspělé oblasti Frýdlantska. Některé podniky zanikly, některé změnilы orientaci své výroby (např. původně kožedělná firma Josef Hampel z Frýdlantu se po roce 1945 změnila ve výrobu nábytku pod hlavičkou n. p. Interiér), jiné byly využívány jako sklady, další se staly součástí národních podniků (Textilana, Elitex, Tiba, Seba ad.) a pokračovaly ve výrobě textilního zboží, ale už v omezené míře a kvalitě (Beran, Valchářová

²⁷ Viz příloha 7: Památky industriální architektury na Frýdlantsku.

²⁸ Viz příloha 8: Hydroelektrárna Harta u Frýdlantu a Víska.

²⁹ Z navržených šesti údolních přehradních nádrží profesorem Dr. Ing. Otto Intzem bylo později realizováno pět (vodní nádrž Harcov, Bedřichov, Mšeno, Fojtka a Mlýnice).

³⁰ Např. podnik C. B. Göldner ve Frýdlantu byl za války místem, kde pracovali totálně nasazení.

2007, s. 70–99; Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 155–157). Úplný rozvrat průmyslové základny regionu byl dovršen v 90. letech 20. století, kdy po privatizaci státních podniků většina nástupnických firem zkrachovala, jinde byla výroba zastavena ještě v průběhu hospodářské transformace.³¹ Jen málokterý z regionálních podniků zůstal ekonomicky aktivní (STS ve Větrově – dnes Silkom, Frýdlantské strojírny – Rasl a syn), mnohdy zkrachovaly i nově založené firmy (Europlast). Současný stav průmyslu je na Frýdlantsku přirovnáván k těžkostem, jimiž region prošel ve 40. letech 20. století (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 179–181), tradiční regionální odvětví (textilní a dřevozpracující průmysl, výroba porcelánu) zanikla, v oblasti zůstalo jen množství opuštěných industriálních budov. Některé byly natolik zchátralé, že musely být zbořeny (např. tkalcovna bavlny Josef Ressel v Dolní Řasnici byla zdemolována v roce 2007), některé s velmi omezeným provozem fungují dodnes, velká část z nich je ale opuštěná a stávají se z nich brownfieldy. K elegantnímu řešení přistoupili majitelé bývalé tkalcovny F. Fritsh a spol. v Hejnicích, která byla přestavěna na moderní byty podle návrhu z roku 2004. Podobně gentrifikačně³² využita je i bývalá frýdlantská továrna obuvi Josef Hampel, jejíž prostory nyní slouží jako prodejny spotřebního zboží a umístěním v centru Frýdlantu slouží jako přirozené místo setkávání obyvatel.³³

Zemědělské podniky ve druhé polovině 20. století rovněž prošly dobou úpadku. Noví vlastníci půdy byli zatěžováni vysokými dodávkami, zkonfiskované statky byly združstevňovány (Okresní horské pastvinářské družstvo) nebo rozparcelovány a po roce 1949 postupně začleněny do obecních JZD. Ta ale byla do roku 1974 kvůli nesoběstačnosti postupně zrušena a spojena pod Státní statek Frýdlant. Jeho hospodaření bylo dlouhodobě ztrátové. V 90. letech 20. století bylo obnoveno hospodaření soukromých zemědělců, ale s výjimkou několika ekofarek dosud nevykazuje výraznější zkvalitnění zemědělské produkce (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 160).

Úpadek průmyslové i zemědělské výroby v regionu má negativní vliv na formování regionální identity, svými důsledky zapříčiňuje pro místní obyvatele zhoršené uplatnění na trhu práce a tím i nižší životní úroveň, jež přímo souvisí se sociální labilitou, rostoucí nespokojeností lidí a ojediněle i s jejich odchodem z oblasti. Negativní dopady ekonomické transformace zařadily dlouhodobě hospodářsky slabé zájmové území mezi problémové, strukturálně postižené regiony a v rámci polarizace prostoru zvýraznily jeho perifernost (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 10).

---

³¹ Bouřlivý byl např. osud Tiby Frýdlant, zaměstnávající několik set lidí, která se po privatizaci osamostatnila jako Tiskárna textilu, po několika letech provozu na hraně existence spojila svůj kapitál s firmou Slezan a spolu s ním v roce 2008 ukončila činnost.

³² Gentrifikace – proces proměny bývalých průmyslových budov (nejčastěji v centru bývalých průmyslových měst) v obytné, kancelářské či prodejní prostory (Toušek, Kunc, Vystoupil 2008, s. 125).

³³ Viz příloha 9: Současné využití industriálního dědictví na Frýdlantsku.

Industriální dědictví, které výrazně tvarovalo místní identitu po více než sto let, by se mělo více zohlednit při řešení rozvojových projektů, např. při využití brownfieldů, jež by mohly sloužit jako ekonomické základny i turistické cíle.³⁴ V tomto ohledu je poměrně dobře pojatá bývalá přádelna Karl Bienert v Bílém Potoce, která má nyní nové využití jako specializovaná opravářská dílna historické techniky a příležitostně je také zpřístupňována veřejnosti (Beran, Valchářová 2007, s. 70–99).

O slabém hospodářském potenciálu regionu svědčí i další statistická data a jejich srovnání se situací v Libereckém kraji. V Registru ekonomických subjektů bylo ke konci roku 2006 na území SO ORP Frýdlant zaevidováno 5 305 subjektů, necelých 5 % z Libereckého kraje.³⁵ Sídlo zde 241 společností s ručením omezeným, 22 akciových společností a 8 družstev. Hlavní postavení připadlo subjektům zabývajícím se obchodem, opravami motorových vozidel a výrobky pro osobní potřebu (těch bylo 1 427, tedy 26,9 %), 18,8% podíl měly stavební firmy, 13,4 % tvořily průmyslové podniky a relativně významné bylo postavení subjektů zemědělské výroby a lesnické činnosti s 11,5 % (Charakteristika SO ORP Frýdlant, Krajská správa ČSÚ 2012).

Jeden z největších problémů Frýdlantska, nedostatek pracovních příležitostí, je způsoben nejen zhoršenou dopravní dostupností a relativně velkou vzdáleností od oblastí s vyšší a širší nabídkou pracovních míst, ale hlavně nízkým počtem zaměstnavatelů v samotném území Frýdlantského výběžku. V tomto regionu se vyskytuje málo velkých zaměstnavatelů (firem se 100 a více zaměstnanci bylo k roku 2006 v SO ORP Frýdlant pouze 14, z toho 3 největší spadaly do intervalu 250–499 zaměstnanců). Přetrvává zde také problém s nedostatkem menších firem, které by nabízely nové pracovní příležitosti. Nízký je i zájem zahraničních investorů angažovat se v regionu (k roku 2006 zde svůj provoz mělo 104 zahraničních osob), především kvůli nedostatku kvalifikované pracovní síly a obtížné dopravní dostupnosti (viz níže). Mezi největší společnosti a tím nejvýznamnější zaměstnavatele působící na Frýdlantsku patří firma CiS Systems, s. r. o. se sídlem v Novém Městě pod Smrkem, která se zabývá výrobou a montáží elektrických součástek do automobilů. Další významnou společností oblasti je Steinel Elektronik, s. r. o. vyrábějící elektroniku (Raspenava) a společnost KNORR-BREMSE Systémy pro užitková vozidla, ČR, s. r. o. v Hejnicích, zabývající se výrobou brzdových systémů pro nákladní automobily. Dalšími většími poskytovateli pracovních míst ve Frýdlantském výběžku jsou textilní podnik Damino CZ, s. r. o. ve Frýdlantu, Thermoplast, a. s. v Dětrichově, Frýdlantské strojírny – Rasl a syn, a. s. ve Frýdlantu nebo UNITOPS, a. s.

³⁴ Problematikou se v rámci celého Česka zabývalo i 6. mezinárodní bienále Industriální stopy 2011: Průmyslové dědictví na hraně (webové stránky konference).

³⁵ V Libereckém kraji bylo v témže období registrováno 111 299 ekonomických subjektů, v okrese Liberec 48 408 subjektů (ČSÚ, Subjekty zapsané v RES – Liberecký kraj).

v Hejnicích. Hodně zaměstnanců pojímá Nemocnice Frýdlant, s. r. o. a školská zařízení (Charakteristika SO ORP Frýdlant, ČSÚ 2012; ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 19).

Na Frýdlantsku bylo podle SLDB 2001 52,1 % ekonomicky aktivních obyvatel (v Libereckém kraji 52,6 %, v Česku 51,4 %). Největší podíl pracujících byl přes všechny těžkosti v průmyslových odvětvích (39,6 %). Ve školství, zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti pracovalo 9,5 % ekonomicky aktivních, následuje oblast stavebnictví (9,3 %).³⁶ Perifernost území dokládá srovnání údajů o zaměstnaných v priméru: za SO ORP tato hodnota činí 4,7 %, v rámci celého území Libereckého kraje již pouze 2,8 %. Naopak odkaz industriální minulosti a tím i jistý potenciál do budoucna si Frýdlantsko drží v sekundéru (39,6 % je srovnatelných s 38,1 % zaměstnaných v průmyslu v rámci celého kraje). Podle postavení v zaměstnání tvořili většinu zaměstnanci (79,7 %), zaměstnavatelů bylo 2,1 %, samostatně činní byli zastoupeni podílem 10,0 % a do skupiny ostatní a nezjištěné spadalo 8,2 % ekonomicky aktivních v SO ORP Frýdlant (ČSÚ, SLDB 2001). Z uvedené ekonomické charakteristiky vyplývá, že postavení ekonomicky aktivních obyvatel v regionu je srovnatelné, s výjimkou priméru, s jádrovými oblastmi Libereckého kraje a že by mohlo tvořit pozitivní potenciál při formování regionální identity zájmového území, neboť nabízí srovnatelné možnosti zaměstnání ve všech hospodářských sférách. Důležité je ale tuto hypotézu vycházející z typů pracovních příležitostí porovnat s údaji o jejich počtu.

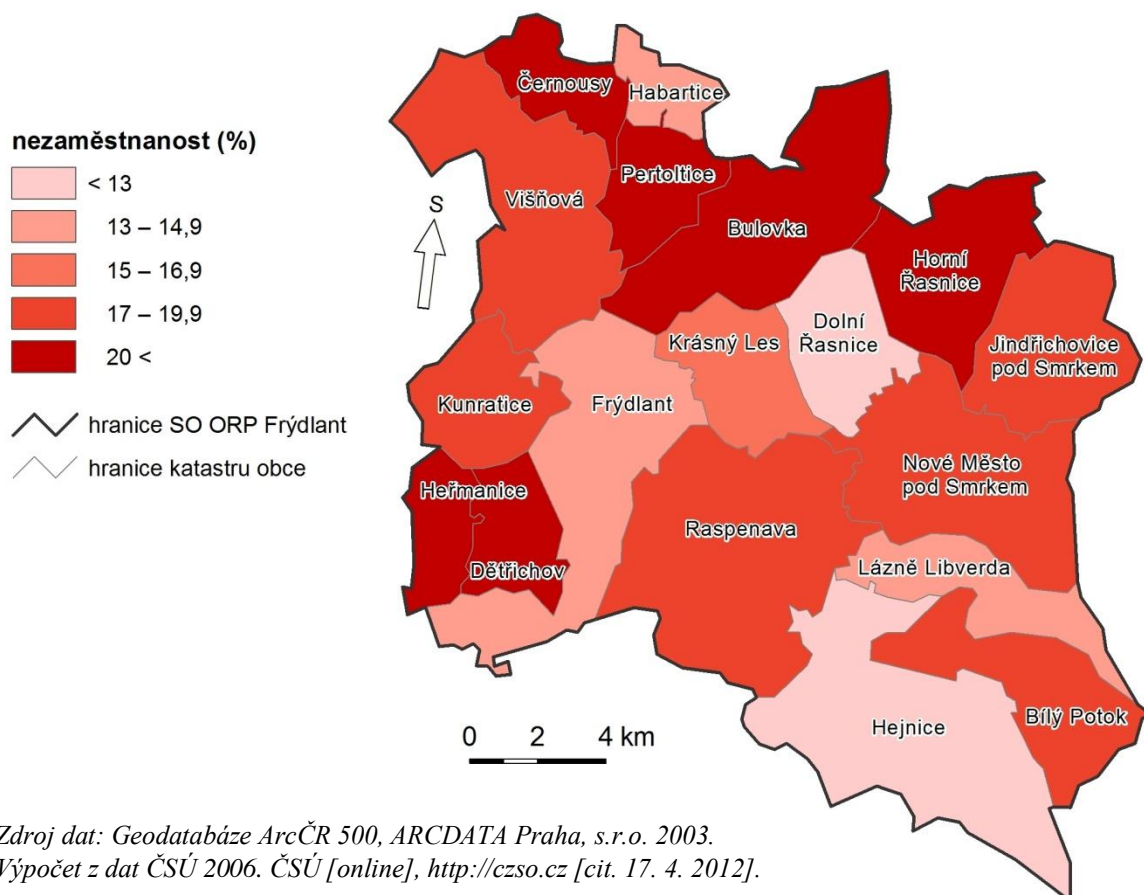
Podle dat ČSÚ za rok 2006 bylo v SO ORP Frýdlant zaznamenáno celkem 1 838 uchazečů o zaměstnání, což činilo 9,4 % ze všech v rámci Libereckého kraje. Ze srovnání této hodnoty s podílem počtu obyvatel Frýdlantska na celkovém počtu obyvatel kraje (5,7 %) či s údaji o počtu uchazečů v ostatních ORP Libereckého kraje³⁷ vyplývá, že zájmové území je jednou z nejvíce postižených oblastí v rámci celého kraje. Situace na trhu práce se jeví velmi problematicky, úřady práce nabízely na konci roku pouze 63 pracovních míst v regionu, tj. na jedno pracovní místo připadalo 29,2 uchazečů (tato hodnota byla několikanásobně vyšší než v ostatních SO ORP v Libereckém kraji).³⁸ Dalším důkazem neutěšené situace je i jeden z nejsledovanějších statistických ukazatelů, míra nezaměstnanosti (mapa 6). Ta přirozeně jak v SO ORP Frýdlant, tak v rámci Česka rok od roku značně kolísá, proto je předloženo několik údajů z více období. Podle výsledků SLDB 2001 bylo na Frýdlantsku dosaženo nezaměstnanosti v míře 11,6 %, přičemž v Libereckém kraji jako celku byla nezaměstnanost nízká, pouhých 7,0 %, míra nezaměstnanosti za celou republiku činila v roce 2001 9,3 %.

³⁶ Další sféry: obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží zaměstnávaly 7,2 % ekonomicky aktivních obyvatel, veřejná správa, obrana a sociální zabezpečení 6,5 %, odvětví dopravy, skladování, pošty a telekomunikace bylo reprezentováno 5,0 % ekonomicky aktivních obyvatel a zaměstnaných v zemědělství bylo 4,7 %.

³⁷ V celém Libereckém kraji bylo v roce 2006 zaevidováno 17 258 žadatelů o zaměstnání (ČSÚ 2006).

³⁸ Počet pracovních nabídek v Libereckém kraji v roce 2006 činil 3 648 (ČSÚ 2006).

Mapa 6: Míra nezaměstnanosti v obcích SO ORP Frýdlant (2006)

Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003.

Výpočet z dat ČSÚ 2006. ČSÚ [online], <http://czso.cz> [cit. 17. 4. 2012].

V roce 2006 míra nezaměstnanosti na Frýdlantsku činila 14,1 % (v Libereckém kraji 7,1 %). Zdaleka nejhorší bilance dosáhl SO ORP Frýdlant v rámci kraje také v podílu dlouhodobě nezaměstnaných³⁹ na celkovém počtu nezaměstnaných (48,6 %). Nezaměstnanost není ale v celém území Frýdlantského výběžku stejně vysoká, extrémních hodnot dosahují obce ležící v severní části mikroregionu při hranici s Polskem; nejvyšší mírou nezaměstnanosti trpí obyvatelé obce Horní Řasnice, zde v roce 2006 dosáhla 27,4 %. Hodnotu 20 % míry nezaměstnanosti přesáhly i obce Bulovka (22,3 %), Černousy (21,2 %) a Pertoltice (20,8 %) a jsou tak nejvíce ekonomicky a sociálně zatíženými místy regionu (ČSÚ 2001, 2006).

Je logické, že tento ukazatel nijak pozitivně nepodporuje prohlubování regionální identity, stírá výhody vymezené pestrostí pracovních možností a vytváří spíše negativní potenciál pro formování regionálního vědomí obyvatel zájmové oblasti. Nedostatek pracovních míst patří mezi největší překážky ekonomického i sociálního rozvoje regionu, způsobuje nárůst počtu sociálně problémových skupin obyvatel (ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 13) a tím oslabuje vztah obyvatel k místu, kde žijí. Ekonomická pozice regionu ale může být jeho jednotlivými obyvateli vnímána odlišně, některé postižené skupiny mohou usilovat o překonání těžkostí a

³⁹ Dlouhodobě nezaměstnaní – žadatelé o práci, kteří jsou nezaměstnaní již více než 12 měsíců.

rozvoj oblasti, jiné naopak přistupují k situaci fatalisticky a tím přispívají k prohlubování izolovanosti a perifernosti regionu (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005, s. 14).

Zájmové území je charakteristické také velkým podílem ekonomicky aktivních obyvatel, kteří denně vyjíždějí do zaměstnání mimo obec svého trvalého pobytu (podle SLDB 2001 45,0 %, tedy 5 672 osob, ČSÚ).⁴⁰ Z celkového počtu žáků, učňů a studentů (4 220) 58,0 % navštěvovalo školu v obci svého bydliště, 42,0 % vyjíždělo denně za hranice obce. Z toho vyjíždělo do jiné obce okresu 34,3 % žáků a studentů, do jiných okresů 7,3 % a do zahraničí 0,4 % žáků a studentů (ČSÚ, SLDB 2001). Spádovým místem velkého množství pracujících i žáků, hlavně ze severní a západní části území SO ORP, je město Frýdlant. Integrita mikroregionu je však výrazně narušena nedalekým mnohem významnějším centrem Libercem. Téměř ve všech obcích zájmového území je procento vyjížděky do Liberce srovnatelné s vyjížděkou do Frýdlantu, v mnoha je dokonce větší a v obcích v jihovýchodní části SO ORP Frýdlant (Hejnice, Raspenava, Nové Město pod Smrkem, Lázně Libverda, Bílý Potok, Jindřichovice pod Smrkem) trend dojíždění do Liberce výrazně převažuje. Pro atraktivitu Liberce hovoří hlavně rozvoj dvou průmyslových zón, které rozšiřují nabídku pracovních míst, a existence řady odborných škol. Směřování do Liberce umocňuje také fakt, že je Frýdlantsko ze tří světových stran obklopeno státní hranicí s Polskem, která i přes svou zvyšující se prostupnost působí jako bariéra socioekonomické interakce. Krajské město Liberec slouží Frýdlantsku nejen jako regionální centrum dojížděky do zaměstnání a škol, ale také jako centrum obchodu a služeb, kulturních a sportovních akcí, krajských institucí ap. V poslední době vzrůstá v zájmové oblasti také podíl vyjíždějících zaměstnanců a studentů do vzdálenějších měst, např. do průmyslové Mladé Boleslavi nebo Prahy (Charakteristika SO ORP Frýdlant, ČSÚ 2006).⁴¹

Z hlediska hodnocení míry potenciálu pro formování regionální identity zájmového území lze i tento ukazatel hodnotit spíše jako negativní. Nedostatek pracovních příležitostí a absence vyšších stupňů škol v kombinaci s obtížnou dopravní dostupností záporně ovlivňují vztah obyvatel k regionu, neboť ten jim nedává potřebné možnosti profesního rozvoje a pracovní realizace. Uvedené negativum ale může mít i své kladné stránky. Pokud mezi vyjíždějícími převládají lidé, kteří mají silné emoční a sociální vazby k místu svého bydliště, kteří se s ním ztotožňují např. díky rodinným vazbám, zájmovým činnostem či prostřednictvím „historického vědomí“, mohou tito nejen tvůrčím způsobem usilovat o rozvoj zájmového území a tím posilovat vnitřní faktor regionální identity, ale šířením informací o svém bydlišti mimo rámec regionu posilovat i vnější faktor regionální identity (Siwek, Bogdová 2007, s. 1040).

⁴⁰ V okrese Liberec vyjíždělo za zaměstnáním ve sledovaném období 27,8% osob (ČSÚ, SLDB 2001).

⁴¹ Viz příloha 10: Vyjížděka za prací a do škol v obcích SO ORP Frýdlant, tabulka.

Přestože je region na základě výše vymezených charakteristik hodnocen jako hospodářsky slabý a vymizely z něj tradiční firmy i výrobní odvětví (textilní, sklářské nebo dřevozpracující), je nutné vyzdvihnout aktivity nových podnikatelských subjektů, které si v regionu v posledních dvou desetiletích vybudovaly pevné postavení. Zaměřují se většinou na specifickou regionální produkci, kvalitou svých výrobků usilují o obnovu ztracené slávy „frýdlantského“ zboží. Svými aktivitami přispívají k ekonomickému rozvoji Frýdlantska, usilují o pevné místo v hospodářském a obchodním obrazu regionu a stávají se jeho „tvůrčím duchem“. Pozitivní a tvůrčí přístup nových podnikatelských subjektů podporují orgány místní samosprávy a Liberecký kraj, k jejich rozvoji přispívají i občanské sdružení Mikroregion Frýdlantsko a MASiF.⁴² Ty formou poradenství podporují zajištění grantové podpory, reklamy či distribuce výrobků podniků, které nabízejí pracovní příležitosti místním obyvatelům a přispívají k ekologickému hospodářství regionu. Z iniciativy těchto institucí byl vydán v roce 2007 Katalog výrobců, v kterém je představeno 34 subjektů, jež mají oprávnění označovat své výrobky značkou „Vyrobeno na Frýdlantsku“.⁴³ Katalog prezentuje produkci zemědělských ekofare, zaměřených především na živočišnou výrobu, pěstitelů květin, potravinářských zpracovatelů (masný průmysl, pekařství, včelí produkty), dílen s užitým uměním (keramických, textilních, sklářských), zpracovatelů dřeva atp. (Katalog výrobců, s. 2 an.).⁴⁴

Vybrané frýdlantské regionální produkty jsou v rámci aktivit MASiF (v souladu s celostátním projektem klasifikace českých kvalitních produktů Vyrobeno na venkově) od roku 2010 označeny též logem Regionální produkt Jizerské hory.⁴⁵ V roce 2012 získalo toto označení sedm potravinářských produktů, dva typy dřevěných užitkových předmětů, pět zpracovatelů vlny a textilních výrobků, čtyři keramické a jedna sklářská dílna z Frýdlantska (webové stránky Regionální produkt Jizerské hory). Všichni drobní producenti tak svou prací přispívají k formování regionální identity Frýdlantska, zároveň napomáhají spoluutvářet image oblasti navenek. Jejich aktivita a tvůrčí přístup jsou pozitivním příkladem i povzbuzením pro další obyvatele, jejich výrobky posilují povědomí o zájmovém území i za jeho hranicemi.

---

⁴² Viz kapitola 3. 3 Regionální organizace a instituce, s. 62.

⁴³ Viz obr. 6, s. 50.

⁴⁴ Aktuální přehled registrovaných regionálních výrobků včetně kontaktů na výrobce je uveden na webových stránkách Mikroregionu Frýdlantsko (www.frydlantsko.cz).

⁴⁵ Viz obr. 3, s. 49.

3. Potenciál pro formování regionální identity

Kolektivní regionální vědomí je výrazně ovlivňováno nejen sociální a hospodářskou situací v regionu (viz předchozí kapitola), jeho vznik je podmíněn také souzněním individuálních přístupů k regionu, k jeho hodnotám i odkazu. Následně přispívá k formování regionální identity, ta ale není tvořena pouze regionálním vědomím obyvatel, je i samotným obrazem regionu, představou, kterou si o místě utvářejí třeba i lidé, kteří zde nikdy nebyli (Paasi 1986, 2001 cit. in Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 113). Regionální identita je formována celou řadou faktorů, které se podílejí na procesu institucionalizace regionu a které spoluurčují míru prostorového, sociálního i emotivního sepětí obyvatel s regionem (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 114–115).

3. 1 Prostorový tvar regionu

První fází procesu institucionalizace regionu je formování jeho prostorového tvaru. V jejím průběhu je region ohraničen, prostorově i ve společenském vědomí, územně se vymezuje (Paasi 2009, s. 134–135). Prostorový tvar Frýdlantska je takřka neměnný již 900 let. Na jihu a východě se přirozenou hranicí regionu staly Jizerské hory, na severu a jihozápadě úbočí Frýdlantské pahorkatiny,⁴⁶ na západě nivy na úpatí Žitavských vrchů. Přírodní vymezení regionu bylo respektováno i v průběhu jeho osidlování, obce vznikaly v oblasti Frýdlantské pahorkatiny podél řeky Smědé, jež protíná region od jihovýchodu na severozápad (Řeháček, Vinklát 1999, s. 1). Od dalších sídel byly odděleny hradbou hor, proto je logické, že i první vymezení administrativních hranic respektovalo stejný přirozený základ. Již ve 13. století bylo území jako lenní držba vymezeno stejnou hranicí, jak ji známe i dnes, pouze na jihovýchodě pokračovalo Oldřichovské sedlo, na jihozápadě naopak nesahalo až do vyšších poloh Hrádecké pahorkatiny⁴⁷ (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 34 an.). Současná politickogeografická hranice, převážně přírodního charakteru, region objektivně vymezuje a je zároveň předpokladem jeho homogenity. Uvnitř regionu nejsou vymezeny žádné zonální hraniční linie (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček 2004, s. 49 an.).

Jak již bylo uvedeno, vymezení prostorového tvaru regionu úzce koresponduje i s jeho geomorfologickým obrazem. Reliéf oblasti tvoří jeden z nejdůležitějších symbolů a prvků regionální identity. Mnohé znaky, loga i názvy regionálních produktů se odkazují ke strmým

⁴⁶ Frýdlantská pahorkatina se rozléhá na 241 km² Frýdlantska, dosahuje střední výšku 359 m n. m., má výjimečný krajinný ráz, způsobený několika zásahy kontinentálního zalednění (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 9)

⁴⁷ Část Hrádecka byla k Frýdlantsku připojena již ve středověku, obce Oldřichov v Hájích a Mníšek (jižně pod Oldřichovským sedlem) byly odděleny v roce 1945. Hraniční posuny ale nepřesáhly jednotky kilometrů.

svahům Jizerských hor,⁴⁸ ty jsou vnímány jako symbol regionu. V regionu leží české nejvyšší vrcholy pohoří,⁴⁹ Smrk (1124 m n. m.) a Jizera (1122 m n. m.), dalšími „tisíčovkami“ Frýdlantska jsou Smědavská hora (1084 m n. m.) a Holubník (1070 m n. m.) na Hejnickém hřebeni (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2012, s. 17–24). Tyto vrcholy jsou vyhledávaným turistickým cílem podobně jako skalní vyhlídky (Paličník, Ořešník, Frýdlantské cimbuří), známé jizerskohorské chaty (Smědava, Bílý Potok) nebo v podhůří ležící významné poutní místo Hejnice (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 10; Nevrlý, Vinklát 2009, s. 48 an.).⁵⁰ Jizerské hory jsou proslulé daleko za rámec regionu svými lyžařskými i cyklistickými sportovními středisky, turistickými cíli i přírodním bohatstvím. Jsou legislativně chráněným územím, jsou středem zájmu ekologických aktivit i pojičím prvkem rozličných regionálních (i regionu nadřazených) aktivit a institucí.⁵¹ Pro mnohé obyvatele zájmového území jsou Jizerské hory zdrojem zaměstnání nebo podnikání, pro většinu jednou z cenných lokalit, jimiž region disponuje.

Také geologický základ Frýdlantska, součást prostorového tvaru území, svými specifiky v několika ohledech tvoří potenciál formování vnitřní i vnější regionální identity, jak prostřednictvím širšího povědomí o lokální nerostné produkci (včetně dopadů na životní prostředí), tak prostřednictvím utváření pracovních příležitostí.⁵² Severní svahy Jizerských hor i Frýdlantské pahorkatiny jsou tvořeny hrubozrnnou žulou,⁵³ ta je na mnoha místech modelována do skalních útvarů (např. Pohanské kameny u Višňové), které jsou vyhledávaným horolezeckým terénem (Řeháček, Vinklát 1999, s. 1), současně je nejužívanější surovinou kamenozpracujícího průmyslu v oblasti.⁵⁴ V okolí Frýdlantu a Heřmanic vystupují na povrch čedičové a znělcové vyvěřeliny,⁵⁵ některé útvary jsou chráněny jako přírodní památky (Bílá skála u Srbské, Kodešova skála u Heřmanic),⁵⁶ jiné svým tvarem a historickým využitím patří k symbolům regionu (skalní ostroh, na němž byl vybudován frýdlantský hrad). Neovulkanické horniny v oblasti jsou využívány jako drcený kámen. Jistým specifikem jsou tzv. bludné

---

⁴⁸ Základ převážné části Jizerských hor tvoří krkonošsko-jizerský žulový pluton (vznikal během hercynského vrásnění). Třetihorní (saxonská) tektonika způsobila pokles Žitavské pánve a vyzdvihla masiv Jizerských hor přibližně o 500 m. Důsledkem byl i tektonický pohyb podél některých puklin, základ pozdějších údolí a koryt vodních toků (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 4–6).

⁴⁹ Nejvyšší horou celého masivu Jizerských hor je Wysoke Kopy (1126 m n. m.), vrchol tedy jen o dva metry vyšší než Smrk.

⁵⁰ Viz příloha 11: Vrcholy Jizerských hor ve frýdlantském regionu.

⁵¹ Podrobněji v kapitole 3. 3 Regionální organizace a instituce, s. 62.

⁵² Oblast Frýdlantska, z geologického hlediska součást tzv. Lugické oblasti (Západosudetská soustava) spadající pod jednotku Českého masivu, prošla několika horotvornými etapami. Nejstarším prokázaným činitelem modelace místního terénu je assyntské vrásnění, probíhající již v předprvohorním období, asi před 600 miliony let (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2010, s. 31–34).

⁵³ Tvoří variace, tzv. rumburskou a libereckou žulu (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 4).

⁵⁴ Produkci a zpracováním se v současné době zabývá především firma Ligranit (webové stránky Ligranit).

⁵⁵ Vulkanický produkt třetihorní tektonické činnosti. Na Frýdlantsku se vyskytuje několik výlevů, výchozů i kup čedičů a znělců i další tvary jiných hornin

⁵⁶ Viz příloha 12: Geologické útvary na Frýdlantsku.

balvany, relikty nejjižnějšího zásahu kontinentálního ledovce v pleistocénu, málo zdůrazňované (a pro regionální identitu nevyužité) geologické unikum oblasti.⁵⁷ Východní část regionu je známá svými krystalickými břidlicemi, ze kterých byly v minulosti dobývány rudy bohaté na železo a barevné kovy (cín) a v jejichž blízkosti vyrostla významná sídla, např. Nové Město pod Smrkem, které se dosud k hornické minulosti hrdě hlásí.⁵⁸ Hospodářský význam měla i těžba vápence (Vápenný vrch a lomy nad Raspenavou) a terciérních jíílů, suroviny zpracovávané v četných místních cihelnách. Kaolinické jíly zase sloužily jako zdroj suroviny zdejšími porcelánkami. Bohužel zpracování těchto surovin v oblasti již zaniklo. Dodnes přežívá těžba pískovny v Horní Řasnici, kde se těží štěrkopísky (glacifluviálního původu), jediná v současnosti těžená surovina na Frýdlantsku, která se vyváží za hranice oblasti, a tak přispívá k šíření obecného povědomí o regionu. V současné době se zvažuje otevření pískovny v Pertolticích (webové stránky obce Pertoltice), záměr ale vyvolává již deset let poměrně silný odpor místního obyvatelstva. Negativní náboj aktivizuje obyvatele ke společným protestním aktivitám a stává se tak „protisměrem“ identity (Vencálek 1998, s. 92). Těžební činnost, se v minulosti soustředila i do oblasti Vísky a Višňové, kde byl dolován nekvalitní lignit (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 8).⁵⁹ S jejími dopady se Frýdlantsko potýká i v současnosti, protože těžba uhlí na polské straně hranice pokračuje a negativně ovlivňuje krajinný ráz regionu, je rovněž důvodem ekologické zátěže (tepelná elektrárna Turów u Bogatynie v Polsku)⁶⁰. S geologickým formováním regionu úzce souvisí i výskyt pramenů minerálních vod, jejichž využití k léčebným účelům (Lázně Libverda) tvoří silný potenciál formování vnější i vnitřní regionální identity.

Významným prvkem utvářejícím prostorový tvar regionu jsou i vodní toky. Celý Frýdlantský výběžek spadá do úmoří Baltského moře.⁶¹ Hlavním vodním tokem je říčka Smědá, jejíž povodí zaujímá rozlohu 238 km². Na našem území je řeka dlouhá 46 km a na tak krátké vzdálenosti překonává 800 m výškového rozdílu.⁶² Ve Vsi, kde Smědá opouští Česko, činí její

---

⁵⁷ Nejzákladnější prvky zdejší krajiny (hory a nížiny) mají tedy původ ve třetihorách (kenozoikum). Poslední výrazný vliv na modelaci reliéfu měl kontinentální ledovec, který v období starších čtvrtohor (pleistocén) pronikl až k úpatí Jizerských hor. Prostřednictvím ledovcových morén nebo pomocí vodních toků vznikajících táním ledovce byl do oblasti transportován materiál až skandinávského původu, především štěrkovitého a písčitého charakteru. Vyskytují se zde např. pazourky pocházející od Baltského moře, valouny červených žul ze skandinávských ostrovů nebo tmavé bulžínky původem ze zhořeleckého krystalinika (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2010, s. 42–46).

⁵⁸ Podrobněji v kapitole 3. 2 Symbolický tvar regionu, s. 51.

⁵⁹ Výběžek tzv. Žitavské pánve s ložisky třetihorních usazenin jezerních sedimentů a uhelných slojí.

⁶⁰ Viz příloha 13: Elektrárna Turów a její exhalace.

⁶¹ Zajímavostí je, že do Baltského moře je odvodňováno pouze 880 km² z rozlohy celé ČR, kromě Frýdlantska a Liberecka odtéká všechna voda do Baltu ze Šluknovského, Žacléřského a Broumovského výběžku (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2010, s. 63).

⁶² Horní tok Smědé, pramenící v jizerskohorských rašeliništích, má výjimečně velký spád, na středním toku musí řeka překonávat tvrdší horniny, a tak protéká přes soutěsky a jedno průlomové údolí. Na dolním toku řeka volně meandruje v mírně skloněné nivě, která je přirozenou záplavovou oblastí. Tři kilometry za hranicí s Polskem se Smědá vlévá do Nisy (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 10). Viz příloha 14: Řeka Smědá.

průměrný průtok 3,6 m³/s.⁶³ Pouhý kilometr za hranicemi leží na toku vodní nádrž Witka, zásobárna vody pro elektrárnu Turów a protipovodňová ochrana (Anděl, Karpaš a kol 2002, s. 10). Povodí Smědé, patřící mezi nejvodnatější na území Česka (průměrný specifický odtok činí 23 litrů za vteřinu z čtverečního kilometru) je charakteristické velkým množstvím spadlých atmosférických srážek (v průměru 1180 mm ročně). Vydatné srážky, spolu s nepropustností hornin, strmými svahy místní krajiny a odlesněním Jizerských hor zapříčiňují časté a poměrně ničivé záplavy. Poslední silná povodeň postihla Frýdlantsko v roce 2010 a svým dopadem negativně ovlivnila i regionální identitu.⁶⁴ Území se sice stalo známé v celostátním kontextu, ale obava místních obyvatel z dalších povodní oslabila jejich vztah k místu. Smědá má však pro obyvatele regionu i pozitivní význam. Je zdrojem vodní energie (hydroelektrárny Harta a Víška), vyhledávaným místem vodáckých sportů (i když je sjízdná jen poměrně krátký čas v roce), v minulosti plnila významnou obrannou funkci (zákrut Harta pod zámek Frýdlant), její meandry jsou přírodní rezervací (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2012, s. 63).

Nedílnou součástí prostorového tvaru území je i jeho přírodní bohatství, tvořící významný aspekt identity. Člověk se identifikuje s krajinou, aniž by musel mít odborné znalosti o jejím formování, důležitější je pro něj praktický aspekt klimatických vlivů, hospodářské využitelnosti krajiny a její specifické prvky (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 121–123). Vztah obyvatel k fyzickému prostředí, k prostoru, ke krajině a přírodnímu bohatství regionu je pro rozvoj regionálního vědomí klíčový. Příroda na Frýdlantsku je velmi bohatá a rozmanitá, rostlinné druhy se v malém prostoru odlišují v závislosti na klimatu.⁶⁵ Jizerské hory jsou druhově poměrně monotónní, s rozsáhlými lesními komplexy, v nadmořské výšce 800 m n. m. se vyskytují klimaxové (původní) smrčiny, bohužel ve stále klesající hustotě⁶⁶. V nižší nadmořské výšce převládají listnaté stromy, jizerskohorské bučiny, jež si díky špatné dostupnosti převážně severních svahů udržují původní ráz, a proto se staly i objektem

---

⁶³ Smědá je charakteristická velkou rozkolísaností, zatímco průměrný roční průtok ve Frýdlantu činí pouze 3,1 m³/s, maximální roční průtok je téměř 18x větší, tedy 55 m³/s. Při povodni 2010, dne 7. 8., dosáhl průtok Smědé 177 m³/s. (prezentace Povodně 2010, webové stránky obce Višňová, www.ob-vis.net).

⁶⁴ Viz příloha 15: Povodně 2010 na Frýdlantsku.

⁶⁵ Z klimatického hlediska lze Frýdlantský výběžek dělit na dvě části. Západní se vyznačuje dlouhým a teplým létem (se suchým až mírně suchým klimatem) a krátkou, mírnou a suchou zimou, ve východní části je léto kratší, mírně teplé a velmi vlhké, zima je zde chladná a srážkově bohatá. Celé Frýdlantsko trpí nedostatkem slunečných dní (kolem 150 dní je zde zataženo, tím pádem přibývá i dní, kdy prší či sněží). I přes krátké vzdálenosti se tu klimatické poměry velmi liší, na jihu Jizerské hory (s deštivým, velmi krátkým a chladným létem a s dlouhými a drsnými zimami) jsou v kontrastu se severním okrajem Frýdlantské pahorkatiny připomínající spíš nížinu (s dlouhým a velmi teplým létem a poměrně krátkou, mírnou zimou). Průměrná roční teplota ve Frýdlantu je překvapivě vysoká (8,2 °C). Počet letních dnů je zde až dvakrát vyšší než v Liberci. Stejně jako na většině území České republiky, i na Frýdlantsku hrají důležitou roli převládající západní a severozápadní větry, přinášející vlhký vzduch od Atlantského oceánu a způsobující vydatné dešťové srážky. Oproti tomu během podzimu se vyskytují teplé „padavé“ jižní větry z České kotliny. V zimě oblast sužuje silný a často vířící vítr, který přináší mnoho sněhových srážek způsobujících bleskové závěje (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 11–12).

⁶⁶ Lesy Jizerských hor nesou velkou ekologickou zátěž, která spočívala především v kontaminaci místního životního prostředí kyselými dešti, způsobovanými především spalováním nekvalitního hnědého uhlí v tepelných elektrárnách ležících v blízkosti hranic (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 12).

legislativní ochrany krajiny. Ve Frýdlantské pahorkatině jsou nejčastější smíšené lesy, v teplejších místech se setkáme s bukolipovými a bukohabrovými doubravami (Poustecká obora, okolí Bulovky, Heřmanic nebo Kunratic). V nižších patrech lesních porostů rostou vzácné druhy kapradin,⁶⁷ v nižších polohách Frýdlantské pahorkatiny se objevují vzácná rostlinná společenstva suchomilných rostlin, d'áblíku bahenního (jediná lokalita v libereckém okrese), prstnatce májového, lilie zlatohlávku (Křížový vrch), bledulí a dalších. V regionu je doloženo 240 původních rostlinných druhů, z toho 20 patří mezi chráněné (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2012, s. 77–112).⁶⁸ Přesto je nutné konstatovat, že druhová rozmanitost rostlin se snižuje. To je způsobeno především imisní zátěží ovzduší a půdy i expanzí nepůvodních rostlinných druhů. V malém regionu s výraznou vertikální členitostí lze pozorovat i výskyt rozmanité fauny. Dříve zde žily všechny známé druhy velkých šelem (medvěd, vlk, rys), vysoké zvěře (chov daňků a muflonů) i velkých druhů ptáků (orel, kormorán). Dnes se v oblasti vyskytuje vedle běžných savců (divočáci, vysoká zvěř, kuna, tchoř, lasice) vzácná vydra říční, do skupiny zvlášť chráněných ohrožených živočichů patří mihule potoční, blatnice bahenní, ledňáček říční, břehule říční a čáp černý. V poslední době je registrováno hnízdění několika párů čápa bílého (ten se na Frýdlantsku během 19. ani na začátku 20. století nevyskytoval). Častá a početně rozsáhlá jsou i hnízdiště několika druhů netopýrů. Velmi vzácným živočišným druhem je perlorodka říční. Počet lokalit jejího výskytu sice klesá, přesto se údajně v některých horských potůčcích nadále vyskytuje a dokládá tak neobyčejnou čistotu a nezávadnost těchto vod (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2012, s. 113–198).

Přestože rostoucí tlak zemědělské a průmyslové výroby spolu s nepříznivým stavem znečištění ovzduší v druhé polovině 20. století působil na zhoršování místních ekosystémů,⁶⁹ zachovalo se na Frýdlantsku mnoho přírodních hodnot, jimž je věnována zájmová i zákonná ochrana. Zákonem jsou chráněny významné krajinné prvky, vodní toky, rybníky (soustava v Pertolticích, v Poustecké oboře, u Černous), nivy a mokřadní louky, aleje (Albrechtice, Arnoltice) i památné stromy, kterých je v regionu registrováno 30. Na Frýdlantsku jsou vyhlášeny dvě přírodní rezervace (Meandry Smědé, Křížový vrch) a čtyři přírodní památky (Bílá skála, Kodešova skála, Kamenný vrch a Hadí kopec). V roce 1997 byl vyhlášen přírodní park Peklo, do oblasti zasahuje i CHKO Jizerské hory, vyhlášená již v roce 1968 (Řeháček, Vinklát 1999, s. 2). Do územního systému ekologické stability byla zařazena biocentra Poustecká obora, Jizerskohorské bučiny, Jizerskohorská rašeliniště, Skalka (Bulovka),

⁶⁷ Pernatec horský, žebrovice různolistá, sleziník červený (David a kol. 2008, s. 10).

⁶⁸ Viz příloha 16: Chráněné rostliny na Frýdlantsku.

⁶⁹ Frýdlantsko bylo dokonce v závěru 80. let zařazeno do tzv. ekologicky postižených oblastí na území ČR, kterým mělo být poskytováno více prostředků na odstranění znečištění a revitalizaci poškozeného životního prostředí (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2010, s. 223).

Prameniště Bulovského potoka a Řasnice nebo vrchy Hřebenáč (Jindřichovice pod Smrkem) a Chlum (Raspenava).⁷⁰ Většina biocenter je součástí soustavy Natura 2000, zabezpečující ochranu přírodních stanovišť v součinnosti s legislativou Česka i EU. (Vonička, Burda, Honsa, Mazánková 2012, s. 223–239). Vedle pověřených institucí se na ochraně přírody podílí i několik místních občanských sdružení a spolků.⁷¹ Zájem obyvatel regionu o zachování přírodního bohatství spolu s unikátními lokálními přírodními a krajinnými prvky tvoří významný potenciál pro utváření regionální identity, posiluje vztah obyvatel k místu, kde žijí, a přispívá i k rozvoji cestovního ruchu, neboť mnohé rezervace a biocentra nabízejí milovníkům přírody procházky po naučných stezkách a stávají se tak zdrojem poznání i aktivního odpočinku.

Formování prostorového tvaru regionu úzce souvisí také s jeho polohou v rámci historické země nebo státu. Frýdlantsko bylo od svého včlenění do Českého království vždy pohraničním územím, zároveň ale zaujímal strategicky důležitou polohu mezi českým vnitrozemím, Žitavskem, Zhořeleckem a Slezskem. Nedaleko od severní hranice regionu procházela Zhořeleckem již ve 12. století obchodní cesta Via regia, směřující z Porýní až do oblasti Kyjevské Rusi. Na ni se napojovaly významné cesty z Čech, z nichž vedle žitavské druhá nejdůležitější byla frýdlantská. Díky ní se Frýdlantsko stalo tranzitním územím a jeho spojení s jádrovými oblastmi Čech bylo velmi dobré (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 38). S novými přepravními možnostmi, které přinesl rozvoj železniční dopravy, ale význam frýdlantské cesty upadal a ve 20. století v souvislosti s hospodářskou stagnací regionu již zájem o rozvoj dopravního spojení zcela ochabl. V současnosti patří Frýdlantsko mezi oblasti se špatnou dopravní dostupností.⁷²

Město Frýdlant, jádro mikroregionu, je vzdáleno pouhých 23 km od krajské metropole Liberec, jež svou blízkostí značně narušuje integritu Frýdlantska (velký odliv pracovní síly i žáků, učňů a studentů, ekonomická orientace na Liberec apod.).⁷³ Frýdlant může těžit také z blízkosti několika polských a německých měst a spolupracovat s nimi na, pro rozvoj příhraničních oblastí všech tří států důležitých, socioekonomických vztazích. Bogatynia (POL) leží pouhých 9 km západně od Frýdlantu, Zittau (SRN) 26 km západně, Görlitz/Zgorzelec (SRN/POL) 29 km severně, Jelenia Góra (POL) je vzdálena 58 km východně od Frýdlantu⁷⁴ (Charakteristika SO ORP Frýdlant, ČSÚ 2012). Uvedený potenciál je však v regionu využit jen

⁷⁰ Viz příloha 17: Chráněné krajinné prvky na Frýdlantsku.

⁷¹ Podrobněji v kapitole 3. 3 Regionální organizace a instituce, s. 63.

⁷² Viz příloha 18: Silniční a železniční síť na Frýdlantsku (mapa).

⁷³ Z dalších velkých českých měst je Frýdlant ve vzdálenosti 130 km od hlavního města Prahy, 107 km od Ústí nad Labem, 122 km od Hradce Králové.

⁷⁴ Poloha Frýdlantu a jeho zázemí je výhodná také vůči dalším, v evropském měřítku významným městům, např. půlmilionovému německému městu Dresden (139 km), hlavnímu městu Německa Berlínu (249 km) nebo polské metropoli Wrocław (190 km) s více než 630 tisíci obyvateli.

velmi omezeně, i když strategické dokumenty Euroregionu Nisa i Frýdlantu dokazují, že cesty k intenzivnější příhraniční spolupráci a tím i k posílení vnějšího faktoru regionální identity zájmového území jsou již otevřeny (Program ERN na podporu přeshraniční spolupráce 2007–2013, Strategický plán města Frýdlant 2009–2013).

Izolovanost regionu prohlubuje nedostatečné dopravní spojení s územím českého vnitrozemí, z Liberecka se lze na Frýdlantsko dopravit pouze po třech silnicích, přičemž v zimním období i nejvyužívanější silnice I/13 je často průjezdná jen s obtížemi. Překonávání horského hřebene v oblasti Albrechtic je spojeno s častým náledím a sněhovými jazyky, serpentínový ráz vozovky je příčinou častých dopravních nehod. Velkou komplikací v dopravě na Frýdlantsko i v tranzitu přes území znamenaly rozsáhlé povodně v létě 2010, které významně poškodily i zmiňovaný tah I/13. Problém silničních komunikací by měla vyřešit připravovaná přeložka trasy silnice I/13 Liberec – Děčichov – Frýdlant, která by měla zajistit lepší dopravní spojení Frýdlantska s Libereckem a následně s širším vnitrozemím napojením na rychlostní komunikaci R 35 z Liberce směrem na Turnov a Hradec Králové nebo Prahu (R 10), v opačném směru na Nový Bor (Českou Lípou) a Ústí nad Labem (ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 20). Velký potenciál a klíčovou roli pro dopravu a socioekonomický rozvoj nejen Frýdlantska, ale i přilehlých, také značně marginálních území v Německu (Sasko) a v Polsku (Dolní Slezsko), skýtá silnice druhé třídy II/292 Czerniawa Zdroj – Nové Město pod Smrkem – Frýdlant, která vytváří východo-západní osu Frýdlantského výběžku. Silnice třetí třídy III/03511 z Frýdlantu směrem na Kunratice, přes Polsko dále do Zittau v Německu je prodloužením této osy. Velkým přínosem pro růst významu této přeshraniční dopravní cesty má být spojení přes novou trasu silnice B 178 (do Weissenbergu) na dálnici evropského významu A4 Dresden – Görlitz (Zgorzelec) – Wrocław. Její důležitost může být výrazně vyšší za předpokladu, že se naplní predikce a plány rozsáhlejšího využití Jizerských hor a Krkonoš na české i polské straně v cestovním ruchu (ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 17). Potenciál zvýšení ekonomické atraktivity Frýdlantska poskytuje také rozvoj dopravního využití přeshraniční tepny směřující od Liberce na sever do Polska. Současný stav tahu ale oblast zatěžuje několika negativními aspekty, především značným zatížením trasy kamionovou dopravou a s tím související zátěží životního prostředí. Po vstoupení Česka do Schengenského prostoru a otevření hranic se území ORP Frýdlant najednou ocitlo ve výhodné pozici v blízkosti rychle se rozvíjejících silničních spojů evropského měřítka, hlavně dopravního koridoru Dresden (SRN) – Wrocław (POL). Potenciál rozvoje česko-polských vztahů ale brzdí rozsáhlá těžba hnědého uhlí západně od hranic v tzv. Žitavském pytlí (oblast města Bogatynia) a na východě orografická bariéra Jizerských hor (ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 17), a lze jej proto charakterizovat jako využitelný až v dlouhodobé perspektivě. V regionu jsou pouze dvě silnice

2. třídy, jedna (č. 290) vedoucí z Frýdlantu do Raspenavy a odtud dále do Hejnic, Bílého Potoka a Desné v okrese Jablonec nad Nisou, druhá (č. 291) z Frýdlantu do Nového Města pod Smrkem a odtud do Polska.

Zájmové území je dopravně omezené i z hlediska dostupnosti železnicí. Vede sem pouze jediná trať 037 Liberec – Frýdlant – Černousy – Zawidów (POL), na polské území ale mohou projíždět pouze nákladní vlaky, proto cestující volí raději cesty mimo Frýdlantský výběžek a oblast tak ztrácí na dopravní využitelnosti a atraktivitě pro cestovní ruch. Na zmíněnou hlavní železniční trať navazují regionální spoje z Raspenavy do Bílého Potoka a z Frýdlantu do Jindřichovic pod Smrkem. Obě železnice jsou slepými rameny, končí ve jmenovaných podhorských obcích ještě na území Česka. V oblasti měl být v nedávných letech realizován projekt pro rozvoj regionální kolejové dopravy Regiotram Nisa, ale kvůli nedostatku finančních zdrojů a malé podpoře ze strany Ministerstva dopravy a Státního fondu dopravní infrastruktury bude realizován jen okrajově (ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 21).

Dopravní spojení jednotlivých obcí uvnitř SO ORP se střediskem Frýdlant je celkem dobré. Počet spojení z jednotlivých obcí neklesá pod 11 za den, průměrně dosahuje 20 možných spojů. Využívána je vlaková i autobusová doprava, ta vzhledem k nerovnoměrné železniční síti v ORP převažuje a je zajišťována ze všech obcí (Jízdní řády 2012).⁷⁵

Ukazatele dopravní dostupnosti zájmového území jsou dalším potvrzením perifernosti regionu, zároveň ale dokládají pozitivní snahu o využití potenciálu navázání funkčních dopravních vazeb. Jak napovídají plány rozvoje dopravní struktury na Frýdlantsku, převládá v postoji k tomuto problému tvůrčí, aktivní přístup ze strany samosprávy i nadřazených struktur (ÚAP ORP Frýdlant 2008, s. 17–21). Současná situace ale vyznívá pro region nepříznivě, špatná dopravní dostupnost je překážkou rozvoje cestovního ruchu i některých hospodářských a obchodních aktivit. Ve svém důsledku prohlubuje izolovanost regionu, negativně působí na regionální vědomí a omezuje i vnější regionální identitu.

---

⁷⁵ Viz příloha 19: Dopravní vztahy v SO ORP Frýdlant. Z porovnání objemu spojů s počtem obyvatel v jednotlivých obcích vyplývá, že dopravní obslužnost je v ORP dobrá (12 obcí), s výjimkou Nového Města pod Smrkem, zde je ale více pracovních příležitostí v místě. V Horní Řasnici a Černousích je počet spojů zbytečně vysoký (poloha na hlavní železniční trati). Dopravní spojení v ORP Frýdlant je koncipováno tak, aby umožnilo obyvatelům regionu dojíždění za prací. Tomu odpovídá četnost spojů v časech potřebných pro nástup do zaměstnání, ve večerních hodinách již je spojení s Frýdlangem poměrně řídké (Jízdní řády 2012, www.idos.cz). Železniční doprava je nerovnoměrná v míře využití při přepravě osob. Spoje zajišťující dopravu mezi Novým Městem pod Smrkem a Frýdlangem projíždějí malými obcemi (Dolní a Horní Řasnice), odkud dojíždí do Frýdlantu jen minimální počet lidí. Nevytížená je i trať mezi Hejnicemi a Bílým Potokem. Přesto nelze počet spojů vzhledem k potřebám obyvatel výrazně snížit, a přeprava se tak stává ztrátová. Velkým dopravním problémem je i rozloha některých obcí, např. Bílého Potoka nebo Raspenavy, v níž je osídlení podél silnice delší než 4 kilometry, proto sem zajiždí autobus, který pak částečně kopíruje trasu vlaku (Jízdní řády 2012). Problémy při zajištění optimálního spojení vznikají i tam, kde železniční trať zdlouhavě objíždí terénní překážky a cesta vlakem se tak ve srovnání s autobusem nejen prodlouží (mnohdy až trojnásobně), ale i prodraží.

3. 2 Symbolický tvar regionu

V procesu institucionalizace regionu, jehož součástí je i formování regionální identity, je vedle nabývání prostorového tvaru stejně důležitá i fáze vytváření symbolického tvaru regionu. V jejím průběhu dostává území své jméno, vytváří se regionální symbolika, vycházející z historické paměti území i současné reality (Heřmanová, Chromý 2009, s. 115). Region získává svou „symbolickou podobu“, stává se identifikovatelný nejen prostřednictvím prostorového vymezení, ale i prostřednictvím historických kořenů, kulturních specifik a tradic. Formuje se kolektivní paměť regionu, ten již nabývá podobu socioprostorové struktury. V procesu utváření symbolického tvaru se prosazuje celá řada kulturních, společenských, politických, ekonomických, objektivních i subjektivních složek a faktorů, které spoluutvářejí obraz regionu a které se podílejí na utváření regionálního vědomí, vnitřní i vnější regionální identity (Chromý 2009, s. 2–4).

Jak již bylo uvedeno, pro formování symbolického tvaru regionu je klíčové především jeho pojmenování, vžité při každodenním používání i pojící region s minulostí (Chromý 2003a, s. 169). Jméno území identifikuje, konkretizuje, dává mu „tvář“. Frýdlantsko odvozuje svůj název od jádra regionu, města Frýdlant, to pak od strážního hradu Friedland, založeného v polovině 13. století na křižovatce obchodních cest. Název dali místu němečtí osadníci a lze jej přeložit jako „místo klidu, bezpečí a pokoje“.⁷⁶ O tom, že význam jména měl v regionu vždy mimořádný vliv a brzy byl spjat s *geniem loci*, svědčí nejen jeho zaznamenání v historických pramenech bezprostředně po vzniku panství,⁷⁷ ale i rychlé přenesení na osadu v podhradí, později na území celého panství (1278), na geomorfologický útvar Frýdlantské pahorkatiny či Frýdlantského cimbuří a ve 20. století na nově formovaný region Frýdlantsko. V době vlády Albrechta z Valdštejna byl název panství přenesen v latinském tvaru na celé valdštejnské vévodství a doplněn ještě o vzosný přívlastek „šťastný“ – *Friedlandia felix* (Nevrlý, Vinklát 2009, s. 2). Frýdlant patří také k nemnohým německým názvům, které byly již ve středověku počestěny a nebyly přetvořeny ani v době snah o nahrazení německých místních jmen českými ekvivalenty (především po roce 1918 a v druhé vlně po roce 1945). Název Frýdlantsko lze vzhledem k výše uvedeným aspektům jistě hodnotit jako významný prvek formování symbolického tvaru regionu. Lze se však domnívat, že jen malá část obyvatel zájmového území přemýšlí o etymologii a historii názvu a jeho užití, neboť ve svém běžném životě nepotřebuje hledat jeho význam, i když jeho znalost by jistě u některých posílila

---

⁷⁶ Jméno je odvozeno od něm. *Frieden* (mír, klid, pokoj) a *Land* (země, kraj, venkov). Někdy je jméno *Friedland* vztahováno přímo k hradu „dej kraji mír, ochraňuj ho“. (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 37). Jiný etymologický výklad uvádí odvození jména od *Vriedenland*, v překladu „chraňte zemi“, zkomolením (Řeháček, s. 11).

⁷⁷ Jméno *Friedland* se poprvé objevuje v listině z roku 1257, kdy majitel panství, Ronovec Častolov, používá označení „z Žitavy a Frýdlantu“ (Anděl, s. 116).

regionální i historické vědomí a současně by přispěla i k částečnému zmírnění přetrvávající averze ke všemu německému. Přesto je označení regionu přijímáno jako samozřejmé, tradiční a vžitě uvnitř i vně regionu (geografické označení Frýdlantský výběžek je obecně známé).

Potenciál pro formování regionální identity v sobě skrývají i názvy obcí v zájmovém území. Mnohé vypovídají o bohaté historii kraje i o úzkém sepětí slovanského a německého etnika, která se zde potkávala osm století. Některá jména mají svůj původ ještě v dobách osídlení oblasti Lužickými Srby, např. Loučná, Saň, Předlance, Andělka, Ves, Víška, Luh, Raspenava či Černousy (Řeháček 1996, s. 5). Německými kolonizátory byly staré místní názvy přejaty, a buď jen zkomoleny (Černousy – Tschernhausen, Hejnice – Haindorf, Loučná – Lautsche, Saň – Zahne, Raspenava – Raspenau, Předlance – Friedlanz, Ves – Wiese), nebo přeloženy (Andělka – Engelsdorf, Víška – Dörfel). Slovanské místní názvy ve většině případů odkazují ke konkrétní společenské nebo krajinné podobě místa v době jeho pojmenování (Loučná, Luh, Předlance – ves před lánem, Ves), některé etymologicky nejasnější názvy (Saň) vyvolávají emotivní představy (Hrabáková 1995, s. 1–20). Osady zakládané v průběhu kolonizování dosud pustých míst v době vlády Biberštejnů či Redernů dostávaly jména německá: Rückersdorf (Dolní Řasnice), Dittersbach (Dětrichov), Hermsdorf (Heřmanice), Hegewald (Hajniště), Heinersdorf (Jindřichovice), Schönwald (Krásný Les), Neustadt (Nové Město), Kunnersdosr (Kunratice), Bad Libwerda (Lázně Libverda – milé místo) a další (Hrabáková 1995, s. 1–20). Tato jména byla do češtiny převáděna většinou až ve 20. století, až na výjimky s ohledem na historické skutečnosti podporující etymologický výklad názvu (Heřmanice, Kunratice, Pertoltice podle osobního jména lokátora či majitele) nebo přesným překladem (Nové Město, Krásný Les). Jedinou českou zkomoleninou zůstal polovičitý překlad názvu Lázně Libverda. Ať se však zaměříme na české či německé varianty jmen obcí, vždy v nich najdeme bohatý historický odkaz, vždy v nich najdeme potenciál pro posílení historického i regionálního vědomí obyvatel zájmového území. Bohužel i v tomto případě platí, že etymologie místních názvů není příliš zdůrazňována.

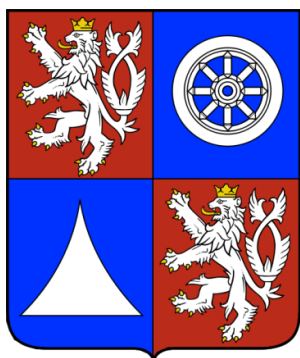
Vedle názvů patří ke klíčovým symbolům každého regionu znaky, vlajky a loga. Tyto grafické symboly většinou vycházejí z tradic regionu, odrážejí jeho charakteristické rysy a zdůrazňují význam a suverenitu místa, které reprezentují. S jejich pomocí se lidé se svým regionem snáze identifikují, současně symboly slouží k jeho vnější prezentaci (Chromý 2009, s. 170). Tvar a grafika znaků a vlajek vychází z platných heraldických pravidel, znak musí být umístěn na štítu, který může být členěn na pole, typická je pro něj figura (jednoduchý obrázek živé či neživé věci) a užití symbolických barev. Právo znaku a vlajky je přiznáno vedle státu pouze krajům, městům a obcím Česka, platné mohou být jak znaky historické, tak nově navržené.

Znaky obcí jsou legislativně schvalovány,⁷⁸ symbolicky je obcím uděluje předseda Poslanecké sněmovny PČR (Zákon o obcích online). Oproti tomu loga jsou grafická označení firem a institucí, která podporují jejich prezentaci, často odkazují k regionu, ale nemusí být legislativně schválena ani nemusí respektovat heraldická pravidla. Na rozdíl od znaků se na ně vztahují autorská práva (Úřad průmyslového vlastnictví, www.upv.cz).

Se symboly Frýdlantska se můžeme setkat ve znacích institucí a organizací, působících nad rámec regionu. Stříbrné kolo s osmi písty, „mluvící znamení“⁷⁹ majitelů frýdlantského panství Redernů, se stalo součástí znaku Libereckého kraje (obr. 3); upolín evropský, vyskytující se především na mokřadních loukách frýdlantské části Jizerských hor, je ústředním symbolem CHKO Jizerské hory (obr. 2); nejvyšší hora Smrk tvoří základ loga označujícího jizerskohorské regionální produkty (obr. 3).

Obr. 1: Znak Libereckého kraje

Obr. 2: Logo CHKO Jizerské hory

Obr. 3: Jizerskohorské regionální produkty

Zdroj: www.vexilologie.kvalitne.cz
[cit. 4. 4. 2012].

Zdroj: www.jizerskehory.nature.cz
[cit. 4. 4. 2012].

Zdroj: www.jizerske-vyrobky.cz
[cit. 4. 4. 2012].

Poměrně mladým, ale uvnitř i vně regionu velmi příznivě přijatým grafickým symbolem zájmového území se stalo logo mikroregionu Frýdlantsko (obr. 4). Jeho autorkou je Dana Lindenthalová, její návrh zvítězil v soutěži vyhlášené DSO Mikroregion Frýdlantsko v roce 2008 (Logo Frýdlantska, www.frydlantsko.cz). Logo vychází z typických fyzickogeografických prvků regionu, je tvořeno zjednodušeným obrysem hranic Frýdlantského výběžku s vyznačením toku řeky Smědé a nápisem Frýdlantsko, v němž je písmeno A tvořeno mapovým symbolem hraničního přechodu. Svým obsahem podtrhuje ty rysy regionu, které tvoří pozitivní potenciál formování a prohlubování jeho vnitřní i vnější regionální identity: příhraniční polohu s využívanými hraničními přechody, geografický tvar i říčku Smědou, která nejenže tvoří přírodní pomyslnou osu regionu, ale je pro oblast významná jako zdroj vodní

⁷⁸ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.

⁷⁹ Heraldický znak, nejčastěji tzv. figura, který je typický pro svého nositele.

energie a bohužel i jako příčina povodňových problémů (v této souvislosti je známým tokem i daleko za hranicemi zájmového území).

Logo skupiny MASiF⁸⁰ (obr. 5) využívá barvy a tvary vycházející z přírodní charakteristiky území, zelená křivka odkazuje k Jizerským horám, lesům a pastvinám, modrá k řece Smědé. Také další loga, která jsou v zájmovém území užívána, v sobě mají zakomponovány prvky vyjadřující sepětí s regionem. Silueta frýdlantského zámku je využita v logu označujícím regionální výrobky (obr. 6), odráží se také v podkresu míče v logu frýdlantského fotbalového sportovního klubu Slovan (obr. 7), hejnická bazilika a Frýdlantské cimbuří⁸¹ jsou součástí loga Mezinárodního centra duchovní obnovy v Hejnicích (obr. 8).

Obr. 4: Logo Mikroregion Frýdlantsko

Zdroj: www.frydlantsko.cz [cit. 4. 4. 2012].

Obr. 5: Logo MASiF

Zdroj: www.masif.cz [cit. 4. 4. 2012].

Obr. 6: Logo regionálních výrobků

Zdroj: www.frydlantsko.cz [cit. 4. 4. 2012].

Obr. 7: Logo FC Frýdlant

Zdroj: www.mesto-fradlant.cz [cit. 4. 4. 2012].

Obr. 8: Logo MCDO Hejnice

Zdroj: www.mcdo.cz [cit. 4. 4. 2012].

Zájmové území má velmi rozvinutou obecní symboliku, všechny obce regionu zažádaly o vlastní znak a aktivně jej užívají, o čemž svědčí nejen jeho přítomnost na všech oficiálních

⁸⁰ Místní akční skupina Frýdlantska, podrobněji v kapitole 3. 3 Regionální organizace a instituce, s. 62.

⁸¹ Stejnojmenná národní přírodní rezervace, významná skalní skupina v Jizerských horách.

dokumentech a informačních materiálech obcí (např. webové stránky obcí), ale i četné odkazy v turistických průvodcích (např. David a kol. 2008) nebo transformace do znaků a log zájmových spolků a organizací.⁸²

Znaky jednotlivých obcí regionu (mapa 7) vycházejí především z jeho dějinných, kulturních a fyzicko-geografických specifik a jsou většinou navrženy tak, aby podtrhly charakteristické rysy či události Frýdlantska, odkázaly na jeho významné postavení na severu Čech a zároveň názorně prezentovaly obec i za hranicemi regionu.⁸³ Všechny obecní znaky respektují základní heraldická pravidla, všechny obsahují alespoň jednu figuru, většina využívá symboliku barev, mnoho z nich i polcení či jiné členění štítu. Pro analýzu znaku je nejdůležitější sledování významu figury. Ta v několika případech odkazuje k zakladateli či prvnímu lennímu pánovi obce. Červený jelení paroh ve zlatém poli⁸⁴ se objevuje ve znacích obcí Frýdlant, Dětrichov, Jindřichovice pod Smrkem, Krásný Les a Kunratice. Podobně jsou připomínáni Donínové (stříbrný paroh v modrém poli)⁸⁵ v Bulovce, Redernové (stříbřité kolo s osmi písty na modrém poli) v Habarticích a Novém Městě pod Smrkem, Ronovci (zkřížené ostrve)⁸⁶ v Bílém Potoce. Erb zakladatelů je v několika obcích kombinován s erby dalších feudálních pánů nebo manů,⁸⁷ kteří se zasloužili o rozvoj osady, např. ve znaku Bílého Potoka je vedle ostrví i redernovské kolo a říšská orlice. Manskou držbu připomíná i znak Černous,⁸⁸ Bulovky a Pertoltic. Jiné figury odkazují na další historické skutečnosti: hradební brána ve znaku Frýdlantu a Raspenavy připomíná status města, ve znaku Hejnic nechybí průčelí poutní baziliky Nanebevzetí Panny Marie. Své místo našel ve znaku Bulovky i patron místního kostela sv. Michael (plamenný meč; (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 218) Znak Lázní Libverda je inspirován legendou, podle níž zdejší léčivý pramen objevil kohout a chodil k němu pít (Havránek, Havránková b. d., s. 8). Důležité jsou i symboly místních hospodářských činností. Zemědělský ráz obce připomíná figura ve znaku Hejnic nebo Krásného Lesa, textilní řemesla tkalcovský člunek ve znaku Dětrichova a Dolní Řasnice, černé ozubené kolo rozvoj průmyslu v Hejnicích. Hornická tradice se odráží ve znaku Nového Města pod Smrkem. Kovadlina a kleště ve znaku Dolní Řasnice odkazují k osobnosti místního kováře Andrease Stelziga.

---

⁸² Viz příloha 20: Znaky a loga regionálních institucí a organizací.

⁸³ S výjimkou historických znaků Frýdlantu, Hejnic, Nového Města pod Smrkem a Raspenavy byly všechny schváleny PČR mezi roky 1999–2009 (webové stránky obcí).

⁸⁴ Podle tvaru zvaný korál, erbovní znamení Biberštejnů (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 39).

⁸⁵ Držitelé grabštejnského panství, které s frýdlantským sousedilo a k němuž do 15. století patřila i Bulovka (Brych 2002, s. 68).

⁸⁶ Ostrve jsou sukovité kmeny s pahýly po osekáných větvích (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 36).

⁸⁷ Man byl nižší šlechtic, který měl obec propůjčenu do držby od majitele panství (E-středověk, webové stránky).

⁸⁸ Zde jsou kombinována erbovní znamení několika lenních pánů, např. Rackwitzů, Kottwitzů, Shweinichenů (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 41).

Mapa 7: Znaky obcí SO ORP Frýdlant

*Zdroj dat: Geodatabáze ArcČR 500, ARCDATA Praha, s.r.o. 2003;
Znaky obcí. Dostupné z: cs.wikipedia.org. [cit. 17. 4. 2012].*

Proti tomu brnění ve znaku Heřmanic nemá souvislost historickou, ale etymologickou,⁸⁹ k názvu obce odkazuje i znak Bílého Potoka (symbol říčního toku), Višňové (pětistý višňový květ), Krásného Lesa nebo Jindřichovic pod Smrkem (silueta smrků).

K poloze místa odkazuje např. dolní část znaku Bílého Potoka pod Smrkem (zeleno-stříbrně pětkrát vlnité dělené pole odrážející polohu v lesnaté krajině Jizerských hor) nebo Hejnic (stříbrný smrk symbolizuje nejvyšší horu Jizerských hor, na jejichž úpatí město leží). Polohu

⁸⁹ Meč a plátová zbroj v pravé polovině štítu jsou „narážkou“ na jméno obce odvozené od osobního jména Heřman (Herimann), tj. voják, válečník (oficiální webové stránky obce Heřmanice).

na hranici Českého království, Polska a Lužice připomínají znaky Černous nebo Heřmanic, v jejichž podkladu jsou rozmístěny tzv. zemské barvy, nebo znak Pertoltic se siluetou hor a královskou korunkou (hraniční hory Českého království). Mnohé znaky odkazují k dalším krajinným a přírodním rysům. Ve znaku Horní Řasnice nalezneme bílou skálu a ledňáčka, přírodní prvky, jež se v obci vyskytují. Znak Dolní Řasnice je v dolní části protnut tzv. lomeným stříbřitým břevnem, symbolem říčky Řasnice. Podobný symbol najdeme i ve znaku Višňové, zde odkazuje k řece Smědé (webové stránky obce). Tři lipové listy vyrůstající z výsad paroží ve znaku Bulovky symbolizují tři části obce (Arnoltice, Bulovka, Dolní Oldříš), tři červené květy netřesku části obce Heřmanice (Heřmanice, Kristiánov a Vysoká). Hradbou spojené věže ve znaku Raspenavy připomínají spojení trojice původních obcí v město (webové stránky obcí; Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 198, 205).

Znaky obcí lze z hlediska potenciálu pro formování a prohlubování regionální identity hodnotit pozitivně. Mají vysokou výpovědní hodnotu, přispívají k rozšíření obecného povědomí o regionu a jeho zvlátnostech a zároveň posilují regionální vědomí místních obyvatel, neboť odkazují k významným událostem i jevům, spjatým s Frýdlantskem a jeho obcemi, nad jejich významem se ale obyvatelé regionu příliš nezamýšlejí (jak prokázalo i anketární šetření).

Symbolický tvar regionu netvoří jen jazykové či grafické identifikační symboly, ale i samotná historie regionu, jež je úzce provázána s utvářením prostorového tvaru území a současně výrazně ovlivňuje i formování jeho symbolického tvaru. Z paměti regionu často čerpá jeho symbolika, z dějinných vazeb vychází ustavení či program mnoha místních institucí. Historická kontinuita podmiňuje i zakotvení regionu v širších prostorových strukturách i ve vědomí obyvatel (Heřmanová, Chromý 2009, s. 114–115). Minulost regionu bezprostředně ovlivňuje všechny fáze jeho institucionalizace a tím přispívá i k jeho zviditelnění, snazší vnitřní i vnější identifikaci a jejich prostřednictvím i k utváření regionální identity (Heřmanová, Chromý 2009, s. 114).

Dějiny českého pohraničí jsou specifické a vzájemně odlišné, závislé na funkci, kterou území v minulosti plnilo, ovlivňované a přetvářené zájmy státu, zahraniční politikou i demografickými proměnami (Chromý 2004, s. 33). I v regionech se „ztracenou identitou“, k nimž bezesporu vzhledem k národnostnímu složení i událostem po roce 1945 Frýdlantsko patří, hraje historie klíčovou úlohu, neboť právě ona spoluutváří vztah obyvatel k žitému prostoru, formuje jejich kulturní, historické i regionální vědomí (Chromý 2003a, s. 167). Přestože současní obyvatelé zájmového území zde nemají staleté historické kořeny, nelze mluvit o tom, že jim chybí historická paměť, jeden z kořenů identity (Vencálek 1998, s. 107). V kolektivní paměti uchovávají společenské jevy, jimiž byl a je region formován, individuální paměť se opírá o zkušenosti kulturně zprostředkované (Heřmanová, Chromý 2009, s. 119).

Vnímají duchovní hodnoty krajiny, v níž žijí, uvědomují si její dlouhou, bohatou historii, jejím prostřednictvím je následně posílen pocit sounáležitosti obyvatel k žitému prostoru i hrdost na jeho tradice (Heřmanová, Chromý 2009, s. 119; Houžvička, Novotný eds. 2007, s. 139). Jejich obnovování a uchovávání zesiluje pouta k místu, podporuje vědomí dějinné kontinuity i rozvoj historického vědomí, faktoru, který podporuje zpřítomněním minulosti utváření soudobých společenských procesů a interpretací dějinných vazeb upevňuje vzorce chování současných lidí (Šimůnek ed. 2008, s. 16).

V kontextu výše uvedených názorů je nutné sledovat i historický vývoj zájmového území a najít v něm prvky, které přispívají k procesu institucionalizace a současně utvářejí potenciál pro formování regionální identity. První významný moment tvoří již samotné počátky osídlení Frýdlantska. Ojedinele jsou doložitelné již v prehistorických dobách,⁹⁰ trvale se zde ale lidé začali usazovat až od 6. století, kdy se v oblasti objevili první slovanskí osadníci z kmene Milčanů. V 10. století byly na Frýdlantsku zbudovány první hradiště a tvrze,⁹¹ zakládané při již existující zemské (obchodní) stezce, vedoucí z vnitrozemí Čech do oblasti Lužice (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 36). Charakterem osídlení je region mimořádný nejen v rámci Libereckého kraje, ale celého českého pohraničí. Jen málokterá česká severozápadní hraniční oblast se může pyšnit tak starým, navíc slovanským osídlením. Zatímco sousední vnitrozemské české oblasti byly ještě pusté, na Frýdlantsku se již formovaly první osady. Zemská cesta spolu se spojením se sousední Lužicí tak od počátku staví region do svébytného postavení, přispívá k formování jeho prostorového tvaru (hranice slovanské a německé kolonizace) a současně zakládá kulturní tradice území a tím formuje symbolický tvar regionu.⁹²

Do počátku 13. století patřilo Frýdlantsko k tzv. Záhvozdí,⁹³ širokému pruhu území v povodí řeky Nisy, který byl v držbě míšeňských biskupů. Za vlády Přemysla Otakara I. se oblast stala hraničním územím Českého království (Řeháček, Vinklát 1999, s. 2) a její hranice byly vymezeny takřka ve stejném tvaru, jak jej známe dnes.⁹⁴ I tento fakt je pro proces institucionalizace regionu významný, neboť dokládá pevnou, „dávnou“ tradici vymezení území. Strategický význam území dokládá i fakt, že bylo jako jedno z prvních severních hraničních celků propůjčeno do lenní držby, první držitelé Ronovci se k němu záhy odkazovali

---

⁹⁰ Dokladem jsou archeologické mladopaleolitické nálezy na Pohanských kamenech nad Višňovou (kamenné sekery), naleziště z doby bronzové v Chlumu u Raspenavy nebo mince z doby římské, objevené např. v Luhu (Řeháček, Vinklát 1999, s. 2; Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 34).

⁹¹ Doloženo archeologickými nálezy v Předláncích u Višňové nebo v osadě Loučná - Saň (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 35).

⁹² Sepětí se slovanskými kořeny sehrálo významnou roli i v regionálních dějinách druhé poloviny 20. století, kdy se zájmové území mohlo (na rozdíl od jiných oblastí tzv. Sudet) odkazovat ke slovanskému historickému základu a navázat, byť často uměle, na „slovanskou historickou paměť regionu“.

⁹³ Severní hranici Frýdlantska tvořila říčka Řasnice, západní les Tchau u Kunratic, jižní Jizerské hory, jihozápadní část (povodí Olešky) celá patřila k Žitavsku (Kracíková, s. 15).

⁹⁴ Viz kapitola 3. 1 Prostorový tvar regionu, s. 39.

(Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 36).⁹⁵ Dalším dokladem zájmu o Frýdlantsko je i peněžní hodnota, za niž koupil v roce 1278 panství od českého krále saský šlechtic Rujko (Rudolf) z Biberštejna, 800 hřiven stříbrných,⁹⁶ stejně jako podmínka, že oblast zůstane součástí Českého království. Biberštejnové ve své državě podporovali (v souladu s královskou politikou) vnější kolonizaci, v jejímž důsledku se výrazně proměnil kulturní i etnický ráz oblasti. Na panství bylo založeno několik nových vsí,⁹⁷ stoupla tranzitní funkce území, zvýšila se rozloha kultivované půdy. Noví kolonisté přicházeli především z oblasti Míšně a Saska, německy mluvící osadníci velmi rychle převážili nad nevelkým počtem slovanských osídlenců (Řeháček 1996, s. 5). K roku 1278 je také poprvé písemně doložena existence frýdlantského hradu,⁹⁸ na počátku 14. století vzniklo v předhradí z obchodně-řemeslnické osady městečko Frýdlant, jemuž Joachim z Biberštejna udělil právo znaku a první městská privilegia včetně práva hradebního (Řeháček 1996, s. 11; Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 38–40).⁹⁹ Biberštejnové, patřící k předním šlechticům království, se významně zasloužili o územní i ekonomický rozkvět panství, připojili k němu i slezské rodové državy a oblast Liberecka a Hamrštejska (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 38). Rozvoj panství zastavily až husitské války a konflikt se Šestiměstím,¹⁰⁰ ve druhé polovině 15. století ale Biberštejnové opět pozvedli úroveň Frýdlantska podporou školství, obchodu a řemesel (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 40).¹⁰¹ V 16. století se Biberštejnové přiklonili k protestantské víře a Frýdlantsko se stalo jedním z mála nekatolických panství v Čechách. Biberštejnové se zasloužili i o kulturní rozkvět regionu, jež dosud připomínají vedle velkolepého hradního sídla¹⁰² např. pozdně gotické kostelíky ve Vsi, Dolní Oldřiši nebo Krásném Lese a především raně renesanční náhrobníky

⁹⁵ Před polovinou 13. století propůjčil král Frýdlantsko a Žitavsko do lenní držby Smilu Ronovci, jeho syn Častolov se již v roce 1257 píše jako „pán z Frýdlantu“.

⁹⁶ Přemysl Otakar II. předtím panství Ronovcům odňal za to, že v době „války mladšího krále“ proti němu podporovali krále Václava I., k prodeji ho v roce 1278 donutily finanční výdaje spojené s válkou s Rudolfem Habsburským (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 36).

⁹⁷ Nejprve byly k panství připojeny katastry obcí Jindřichovice, Dětrichovec a Srbská na severovýchodě, na počátku 14. století Heřmanice, Dětrichov a Albrechtice (dosud náležely k Žitavsku), ve stejné době získali Biberštejnové pozemky patřící k zavidovskému hradu a zde založili vsi Háj, Habartice, Černousy, Boleslav a Ves, ve 14. století získali od Donínů Andělku, Višňovou, Předlánce, Saň, Loučnou a Vísku, v 15. století od stejného držitele Arnoltice, Dolní Pertoltice, Bulovku a Poustku (Kracíková, Belling 2003, s. 16–17).

⁹⁸ Byl založen asi na počátku 40. let 12. století na ochranu země proti vpádu Tatarů. Hrad bergfritového typu se stal bezprostředně po dostavbě přirozeným centrem panství a od nástupu Biberštejnů plnil vedle obranné i rezidenční funkci (Brych 2002, s. 61).

⁹⁹ Město bylo chráněno hradbou, vodním příkopem a palisádovým náspem, vstup do něj zajišťovala dvojice bran: první směrem k brodu a druhá, tzv. Horní, k hradu.

¹⁰⁰ Svaz hornoloužických měst Budyšín, Zhořelec, Žitava, Kamenec, Lobava a Lubaň, ohrožující od 14. století ekonomické zájmy severočeské šlechty (Anděl 1984, s. 162).

¹⁰¹ Zvláštní práva udělil Oldřich z Biberštejna např. soukenickému cechu, založil železný hamr v Raspenavě a papírnu ve Frýdlantu. Podle urbáře z roku 1552 bylo ve městě Frýdlantu a jeho předměstí (Větrov) 234 domů; pracovalo zde 21 pláteníků, 16 soukeníků, 10 řezníků a mnoho dalších řemeslníků; ve vrchnostenských vsích je doloženo 766 usedlostí (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 41).

¹⁰² Frýdlantský hrad je nejceněnější historickou a architektonickou památkou regionu. Viz příloha 21: Hrad a zámek Frýdlant.

majitelů panství ve frýdlantském kostele (Kracíková, Belling 2003, s. 48, 55, 78, 92).¹⁰³ Odras biberštejnské držby, výrazně ovlivňující formování regionální identity a proces institucionalizace území, je na Frýdlantsku patrný dosud. Hranice panství i utvořená struktura obcí takřka odpovídaly současnosti, vymezen byl prostorový tvar regionu, zakladatelské aktivity rodu se odrážejí v symbolice oblasti (znaky obcí). Ekonomické, obchodní a politické vazby svým přesahem za hranice panství (především do Lužice a českého vnitrozemí) posílily vnější povědomí o postavení Frýdlantska, to bylo zvýrazněno i silnou vlnou náboženské reformace. Oblast lze v této době označit za jádrový region s výrazným vlivem na sousední državy. Dobové kulturní památky (hrad i sakrální architektura) jsou v dnešní době zdrojem turistického zájmu o region, odkaz doby se zřetelně odráží v kolektivní historické paměti.

I po vymření rodu Biberštejnů v roce 1551 zůstalo Frýdlantsko jedním z nejvýznamnějších severočeských panství. Noví majitelé Redernové¹⁰⁴ pokračovali v náboženské i ekonomické politice svých předchůdců a během 70 let vytvořili z regionu jednu z nejvyspělejších oblastí Českého království. Podporovali rozvoj pivovarnictví, soukenické i plátenické výroby, výrobu skla i těžbu kovů. Zvláště poslední majitel panství Kryštof proslul jako vynikající ekonom a vstřícný lenní pán, který svým manům udělil řadu výhod, aby je povzbudil v samostatném progresivním hospodaření.¹⁰⁵ Na Frýdlantsku založili Redernové několik nových osad,¹⁰⁶ ve městě Frýdlantu dali postavit novou radnici, v městském kostele Nalezení sv. Kříže bylo zbudováno unikátní renesanční mauzoleum rodu.¹⁰⁷ V těsném sousedství původního hradu byl postaven rezidenční renesanční zámek se zámeckou kaplí sv. Anny (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 44–47). Redernovský odkaz je v oblasti stále živý, frýdlantský zámek je nejvýraznějším symbolem regionu. Zakladatelské a kulturní aktivity rodu a jeho postavení v soudobé společnosti jsou připomínány nejen významnými památkami na Frýdlantsku, ale např. i ve znaku Libereckého kraje.¹⁰⁸ I tento prvek jasně dokazuje pevnou pozici sídelního rodového regionu v rámci širší enklávy a spolu s předchozí i následující historickou etapou tvoří stabilní základ historického vědomí zdejších obyvatel a přispívá k formování symbolického tvaru, resp. k institucionalizaci regionu. Odkaz obou vládnoucích rodů je na Frýdlantsku (i v celostátním měřítku) právem kladně hodnocen. Místní obyvatelé se k němu živě hlásí a využívají jej v řadě

¹⁰³ Viz příloha 22: Gotické a renesanční památky Frýdlantska.

¹⁰⁴ Slezský rod patřil k nejvýznamnějším v rámci celého království, byl blízce spřízněn s rodinou Šliků. Redernové se proslavili především jako výborní vojevůdci ve válkách Habsburků s Turky a později jako čelní představitelé protestantského odboje proti tzv. španělské katolické straně. Frýdlantsko koupil v roce 1558 od královské komory za 40 000 tolarů Fridrich z Redernu, ve vládě na panství ho vystřídal syn Melchior, jeho manželka Kateřina po jeho smrti spravovala panství za neletitého syna Kryštofa. Tomu bylo Frýdlantsko i další državy za účast ve stavovském odboji v roce 1621 zkonfiskováno, Kryštof byl donucen odejít do emigrace (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 43).

¹⁰⁵ Panství bylo výjimečné vysokým počtem tzv. lenních vsí (16).

¹⁰⁶ Nové Město pod Smrkem, Jindřichovice pod Smrkem, Bílý Potok (Anděl, Karpas a kol. 2002, s. 45–46).

¹⁰⁷ Viz příloha 23: Redernovské mauzoleum.

¹⁰⁸ Viz obr. 1, s. 49.

hospodářských i kulturních aktivit. Zajímavé je, že v tomto případě nepovažují za relevantní, v dějinách 20. století tolik diskutovanou, národnost rodů, německé feudály kraj plně přijal „za své“.

Také další majitel Albrecht z Valdštejna se zasloužil o nebývalý ekonomický rozkvět panství.¹⁰⁹ Válečná konjunktura (třicetiletá válka) poskytovala místním obyvatelům pracovní příležitosti, např. při výrobě střelného prachu, zbraní (železářny v Raspenavě), sukna nebo papíru. Na panství bylo podporováno rybníkářství i svobodná řemesla (kovářství, hamernictví, sklářská výroba). Jediným negativem pro tehdejší obyvatele byl zákaz protestantského vyznání. Kraj byl po celá dvacátá léta ušetřen válečných útrap,¹¹⁰ za což si vysloužil označení „Terra felix“ (Řeháček 1996, s. 22–25). Frýdlantsko považoval Valdštejn za nejdůležitější část svého dominia, oceňoval především jeho „*starobylost, lenní soustavu, bohatství a polohu*“ (Anděl 1984, s. 167), proto si také na císaři vymohl právo užívat titul vévoda frýdlantský a celé své dominium pojmenoval Frýdlantské vévodství (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 52–53). Valdštejnská doba je pro historickou paměť regionu nejvýznamnější, Frýdlantsko právem odkazuje ke svému mimořádnému postavení v první polovině 17. století. Zdejší obyvatelé historii svého území spojují především s Albrechtem z Valdštejna. Jeho dobu si každoročně připomínají Valdštejnskými slavnostmi. Ty samy jsou slavnou tradicí regionu. První byly pořádány již v roce 1934; obnoveny byly v roce 1994 jako každoroční dvoudenní historická slavnost spojená s rekonstrukcí bitvy a symbolickým návratem Albrechta z Valdštejna na zámek Frýdlant (webové stránky Valdštejnských slavností).¹¹¹ Slavnosti jsou jednou z největších kulturně-historických akcí Libereckého kraje, mají vysokou návštěvnost, jsou vyhledávány českými i zahraničními turisty. Z hlediska formování regionální identity patří jistě k významným prvkům, neboť výrazně posilují „náboj“ místa, pouta k němu i pocity hrdosti na slavnou minulost (Heřmanová, Chromý 2009, s. 119). Po Valdštejnově smrti v roce 1634 získal panství Matyáš z Gallasu¹¹². Jeho vláda byla spojena s častými průchody armád a plněním.¹¹³ K částečné stabilizaci po sociálním a hospodářském propadu (vliv války a úbytku

---

¹⁰⁹ Císař Ferdinand II. mu udělil frýdlantské a liberecké panství v léno v roce 1621, roku 1622 za tyto oblasti Valdštejn císaři zaplatil 150 000 zlatých (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 52).

¹¹⁰ Město bylo vyrabováno až v roce 1629. Nebezpečný byl vpád Sasů v roce 1631, toho chtěl využít Kryštof z Redernu k návratu, vpád však byl neúspěšný. I v roce 1632 se valdštejnské posádce podařilo zámek ubránit. (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 53).

¹¹¹ Viz příloha 24: Valdštejnské slavnosti.

¹¹² Matyáš z Gallasu (1584–1647) pocházel z Tridentu (Itálie), byl významný generál habsburské armády v době třicetileté války, podílel se na odstranění Valdštejna. Jeho rod držel Frýdlantsko až do roku 1945 (Anděl 1984, s. 168).

¹¹³ Město bylo desetkrát obsazeno Švédy (ostřelováním poničili i budovu zámku) i císařskými vojsky, 1639 vyhořelo. Roku 1640 se na zámek vrátil Kryštof z Redernu, ale brzy byl císařskou armádou znovu přinucen k emigraci (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 55).

obyvatel)¹¹⁴ došlo až za Františka Ferdinanda z Gallasu na konci 17. století. Pokus o povzbuzení hospodářského růstu byl ale spojen se zvyšováním poddanských povinností, jež vedlo v letech 1679–1687 k nevolnickému povstání. Jeho vůdčí osobností byl kovář z Dolní Řasnice Andreas Stelzig (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 55–59).¹¹⁵ Dá se bez nadsázky tvrdit, že Stelzig je po Valdštejnovi a Redernech třetí nejvýznamnější historickou osobností regionu. Jeho odkaz výrazně přispívá k udržení kolektivní historické paměti. Je klasickým „*otiskem minulosti viděným očima současnosti*“ (Houžvička, Novotný eds. 2007, s. 139), a přestože byly jeho činy přeceňovány (především v době totalitního režimu), a byl německé národnosti, zůstal pro frýdlantské „českým hrdinou“, jehož osudy a odkaz umocňují jejich pocit sounáležitosti s žitým prostorem. Kovárna v Dolní Řasnici je vyhledávaným turistickým cílem, a tak, obrazně řečeno, kovář Stelzig i v současnosti napomáhá spoluutvářet identitu regionu.¹¹⁶

Historické vědomí i hrdost na minulost regionu posilují i další dějinné události. Jan Václav z Gallasu rozšířil na počátku 18. století své državy o Grabštejnsko (jeho syn pak o panství Lemberk), podporoval rozvoj manufakturní výroby, šířil jako významný císařský diplomat (vyslanec u papežské kurie, dočasně i neapolský místokráľ) povědomí o Frýdlantsku daleko za hranice království (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 64). Zároveň se významně zasloužil o proslulost Hejnic, katolického poutního místa, které přivádělo na panství tisíce poutníků (Řeháček, Vinklár 1999, s. 2). V jeho politice pokračoval po vymření mužské linie rodu také zakladatel nové rodové větve Kristián Filip Clam-Gallas. I on podpořil kulturní i ekonomický rozvoj Frýdlantska, založil Lázně Libverda a finančně podporoval zakládání textilních manufaktur i obnovu dolování na Novoměstsku (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 67–69). Hejnice i Lázně Libverda jsou dosud nejnavštěvovanějšími obcemi Frýdlantska, do Hejnic každoročně přijíždí množství věřících i turistů. Slavná minulost poutního místa je připomínána i Hejnickými slavnostmi, vyhledávanou nábožensko-kulturní akcí, pořádanou při příležitosti tradiční pouti připomínající vysvěcení baziliky Navštívení Panny Marie (webové stránky města Hejnice).¹¹⁷ Barokní bazilika je podobně jako frýdlantský zámek jedním z nejrozšířenějších symbolů kraje, je prostředkem prezentace území i dalším příspěvkem k formování symbolického tvaru regionu.¹¹⁸ Lázně Libverda tvoří tradiční lázeňský komplex, dnes jsou akciovou společností, členem Svazu léčebných lázní ČR. Patří k nejnavštěvovanějším místům

¹¹⁴ Prudký úbytek obyvatel byl způsobený především emigrací nekatolíků do Lužice, negativním jevem se stal i úpadek drobné lenní šlechty, jejíž majetky Gallas postupně skupoval, ale nedokázal je hospodářsky pozvednout (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 55–56).

¹¹⁵ Andreas (Ondřej) Stelzig byl svobodný kovář, osobně předal protestní petici císaři Leopoldovi, za vedení povstání byl odsouzen a uvězněn, o jeho osudech vypráví román Václava Kaplického *Železná koruna*.

¹¹⁶ Viz příloha 25: Stelzigova kovárna v Dolní Řasnici.

¹¹⁷ Viz příloha 26: Hejnické slavnosti.

¹¹⁸ Viz příloha 27: Bazilika Navštívení Panny Marie v Hejnicích.

Libereckého kraje. Jejich slavná historie¹¹⁹ a nabízené služby přispívají širokému povědomí o Frýdlantsku (v rámci Česka, Polska i Německa) a tím k formování jeho regionální identity. Obě obce, jejichž rozvoj je spjat s clam-gallasovským obdobím, svými specifiky podporují kulturní i turistický potenciál regionu a jsou pro místní obyvatele jistě dobrým stimulem pro identifikaci s regionem.

Úsilí Clam-Gallasů o rozvoj panství bylo patrné i v 19. století. Na jeho počátku byla sice oblast poničena několika přechody napoleonských armád, od 20. let se zde ale začal rychle rozvíjet průmysl, především textilní a dřevozpracující. Frýdlantsko ale již nedokázalo konkurovat rychle se rozvíjejícímu Liberci a postupně ztratilo svou pozici centra clam-gallasovského dominia. Přesto někteří místní podnikatelé dokázali prorazit i na zahraniční trhy (textilní továrny W. Sigmund, Rolfs nebo Eisenschimmel), majitelé textilních továren na Novoměstsku Klinger a Hantschel byli dokonce ve své době srovnáváni s libereckým Liebiegem (Řeháček 1996, s. 50–51). Vliv těchto osobností je ve městech regionu stále patrný. Nejsou sice připomínáni s takovou úctou jako výše zmiňované „feudální“ osobnosti (od konce 19. století již bylo nacionalistické vnímání vyhraněnější), ale jejich stavební a hospodářské počiny jsou místními obyvateli i institucemi pozitivně hodnoceny (Řeháček 1996, s. 50; Nádeník, Jeřábek 2004, s. 14 an.). Unikátními funerálními památkami regionu jsou Klingerovo mauzoleum nebo Mazelova hrobka v Novém Městě pod Smrkem (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 190), další připomínka bohatství a vyspělosti Frýdlantska.¹²⁰

Nejtěžším historickým obdobím se pro Frýdlantsko stalo 20. století. Region byl citelně zasažen první světovou válkou, v jejímž důsledku nejen prudce pokles počet obyvatel, ale zásadně byla narušena i hospodářská struktura, v průmyslu se ničivé důsledky války již nepodařilo odstranit. V roce 1918 se po vzniku ČSR stalo Frýdlantsko součástí provincie Deutschböhmen, která měla být podle představ Němců připojena k Rakousku, ale takový postup vítězné mocnosti odmítly a území se v prosinci 1918 stalo součástí ČSR. Tento krok podnítil v regionu první národnostní nepokoje. Německé obyvatelstvo vyjadřovalo svou nespokojenost s národnostní politikou československé vlády a obracelo svou zlobu proti české menšině. Situace se vyhrotila v době světové hospodářské krize na počátku 30. let a vzápětí se stala živnou půdou šířícího se henleinovského nacionalismu. České etnikum nebylo na Frýdlantsku příliš zastoupeno, podle sčítání lidu v roce 1930 se v regionu hlásilo k české nebo slovenské národnosti pouze 4,83 % všech obyvatel (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 119), přesto zde na konci 30. let došlo k několika významným národnostním střetům. Po Mnichovské dohodě v roce 1938 se Frýdlantsko stalo

¹¹⁹ Léčila se zde řada významných osobností, např. Carl Maria von Weber, Josef Jungmann, Jan Masaryk, ruská velkokněžna Fedorovna a další (Havránek, Havránková b. d., s. 6). Viz příloha 28: Lázně Libverda.

¹²⁰ Viz příloha 29: Klingerovo mauzoleum a Mazelova hrobka v Novém Městě pod Smrkem. Ignaz Klinger byl majitel textilní továrny v Novém Městě pod Smrkem, Franz Mazel byl majitelem novoměstské porcelánky (Nádeník, Jeřábek 2004, s. 16).

součástí německé říše. Druhá světová válka dovršila zkázu regionu. Odsun Němců po roce 1945 zničil regionální kulturu, která se zde formovala více než 600 let. Kdysi bohaté vesnice se nepodařilo dosídlit, mnoho usedlostí a malých osad zaniklo či zchátralo, kraj se propadl do hospodářské recese. Mimořádně cennou lidovou architekturu se podařilo částečně zachránit jen díky módní chalupářské vlně v 70. a 80. letech 20. století (David a kol. 2008, s. 14; Řeháček, Vinklát 1999, s. 2).

Demografický a ekonomický vývoj Frýdlantska po roce 1945 byl v jiných souvislostech analyzován v předchozí kapitole práce, proto nezbyvá než zkonstatovat, že 20. století je pro historickou paměť Frýdlantska nejobtížnější. Hospodářskou zaostalost se dosud nepodařilo překonat. Antagonismus mezi Čechy a Němci stále zůstává zdrojem vztahových stereotypů a etnického napětí. Ty mají negativní vliv na regionální vědomí obyvatel, z nichž někteří se odmítají sžít s „německým odkazem“ (Houžvička, Novotný eds. 2007, s. 139). Frýdlantsko se tak spolu s dalšími pohraničními oblastmi řadí mezi regiony se ztracenou identitou, k čemuž přispělo i přerušení kontinuity kolektivní paměti (Heřmanová, Chromý 2009, s. 127). Nově utvářená regionální identita ale čerpá z historického odkazu regionu, navazuje na něj a využívá jej pro vlastní rozvoj a posílení. Frýdlantští jsou na minulost svého kraje hrdí a jejím prostřednictvím se prezentují i za hranicemi regionu.

3. 3 Regionální instituce a organizace

V procesu institucionalizace regionu hrají podle A. Paasiho významnou roli také regionální instituce, které mají nezastupitelný význam v procesu utváření regionu, reprodukci jeho regionální identity i regionální symboliky (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 115). Podporují rozvoj regionu, přispívají k jeho prezentaci a tím i k posilování vnitřní i vnější regionální identity. Vedle správních, hospodářských, politických, společenských nebo kulturních organizací a uskupení plní tuto roli také vzdělávací instituce nebo regionální média (Chromý 2009, s. 170), podobnou funkci mohou vykonávat i instituce působící nad rámec regionu.

První správní instituce byly na Frýdlantsku založeny již na sklonku 13. století. Panství bylo spravováno nejprve hradním purkrabím a many, od 16. století vrchnostenskou kancelář v čele s hejtmanem, jmenovaným majitelem panství (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 38, 43).¹²¹

---

¹²¹ Nejpozději v 15. století bylo panství přičleněno k Bolešlavskému kraji. Kraje tvořily mezičlánek mezi panstvími a zemskou správou. Na základě reformy z roku 1751 byl kraj přejmenován na Jung Bunzlauer Kreis (Mladoboleslavský). Roku 1850 bylo Frýdlantsko přičleněno ke kraji Česká Lípa, 1855 se vrátilo pod Mladoboleslavsko. Po odtržení Sudet (1938) se stalo součástí Reichsgau Sudetenland (Sudetská župa) a bylo spravováno z Land Regierungsbezirk Aussig (vládní obvod Ústí n. L.). Po roce 1945 se obnovila předválečná krajská správa, roku 1949 bylo Frýdlantsko přičleněno ke kraji Libereckému, v roce 1960 pak ke kraji Severočeskému. Od roku 2000 je region opět součástí Libereckého kraje. Krajské instituce ale ve Frýdlantu nikdy své sídlo neměly (webové stránky Správní uspořádání 1850 - 1913; Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 82 an.).

V roce 1849 byla zákonem zrušena v Českém království panství, základní správní jednotkou se staly obce a jim byla nadřazena okresní hejtmanství. Frýdlant se stal v téže roce sídlem jednoho z nich. Frýdlantský okres se skládal z 37 obcí, z nich pouze dvě (Oldřichov a Mníšek) dnes nejsou součástí regionu. Současně s politickými okresy byly založeny i okresní soudy, které nahrazovaly starší soudy patrimoniální, po roce 1898 ale byly utvořeny nové soudní okresy, které byly menší než okresy politické. Na Frýdlantsku tak vznikly dva soudní okresy¹²², Frýdlant (30 obcí) a Nové Město pod Smrkem (7 obcí v severovýchodní části regionu). S výjimkou období druhé světové války zůstalo toto správní uspořádání stejné až do roku 1949, kdy byly zákonem zrušeny samosprávné země a nahradily je politické kraje. Současně byly územně i organizačně sjednoceny soudní a politické okresy. Frýdlant se tak stal sídlem okresního národního výboru i okresního soudu. V souvislosti s další správní reformou v roce 1960 byl okres Frýdlant zrušen a Frýdlantsko bylo připojeno k libereckému okresu (Soudní okresy, web Krajské správy ČSÚ 2008). V roce 1991 se Frýdlantsko spolu s celým libereckým okresem stalo součástí Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa (ERN), „*dobrovolného zájmového sdružení německých, českých a polských obcí, měst, okresů a dalších samosprávných subjektů a jiných institucí působících na daném území*“ (webové stránky ERN).¹²³ V jeho rámci je všech 18 obcí regionu zapojeno do řady podpůrných programů a projektů, např. do iniciativy KOREG (Koordinace územního rozvoje v Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa) nebo vzdělávacího programu PONTES. Frýdlantsko využívá spolupráci v rámci ERN především k rozvoji dopravy, cestovního ruchu, kulturní spolupráci, ochraně památek či k eliminaci ekologické zátěže. Frýdlantský zámek je spolu s historickým jádrem měst Zittau a Zgorzelec obrazovým symbolem ERN (webové stránky ERN). Po zrušení okresních úřadů byl k 1. 1. 2003 utvořen správní obvod ORP Frýdlant,¹²⁴ spravující stejné obce jako dřívější frýdlantský okres, s výjimkou Oldřichova a Mníšku. Centrem správního obvodu se stal Frýdlant, zdejší městský úřad byl pověřen výkonem státní správy vymezené zákonem (činnost živnostenských úřadů, vydávání dokladů, vedení registru motorových vozidel, péče o nepříznivě občany, vyplácení sociálních dávek apod.) a v souvislosti s tím byly ve Frýdlantu zřízeny odpovídající instituce, např. živnostenský úřad, finanční úřad, úřad práce (Syrovátková, Územní samospráva, učební text TU Liberec online). Utvoření SO ORP Frýdlant bylo impulsem k rozvoji regionální aktivit a vyústilo v založení několika regionálních institucí.

V roce 2004 zahájila na Frýdlantsku svou činnost Místní akční skupina mikroregionu Frýdlantsko (MASiF), neziskové občanské sdružení, které ve spolupráci s místními

¹²² Vedle běžných soudních pravomocí byly soudní okresy i volebními.

¹²³ Viz příloha 30: Logo Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa.

¹²⁴ Podle zákona č. 314/2002 Sb., viz kapitola 2. 1 Vymezení zájmového území, s. 19.

samosprávami všech 18 obcí zformulovalo pro území rozvojovou strategii, získalo pro její realizaci podporu obecních zastupitelstev a zajistilo finanční prostředky z programů Leader ČR (v letech 2005–2006), Programu rozvoje venkova (2007–2013) i z dalších zdrojů. Členy sdružení je v současné době 10 obcí regionu, tři příspěvkové organizace, pět občanských sdružení, zemědělské podniky, soukromí zemědělci i fyzické osoby (celkem 50 členů). Sdružení zajišťuje pro podnikatele regionu poradenské programy (např. v rámci spolupráce se Společností pro Jizerské hory, o.p.s), formuluje rozvojové strategie regionu a vyhledává investiční zdroje pro jejich realizaci. Současně připravuje různé vzdělávací projekty (Zelené centrum Frýdlantska, 2005), podporuje místní produkci (Slavnosti sýra 2006–2008), je správcem značky Regionální produkt Jizerské hory a Vyrobeno na Frýdlantsku,¹²⁵ podílí se na interpretaci místního dědictví (Životy Frýdlantska 2008) i na zmírnění ekologické zátěže, podporuje udržitelný rozvoj území MASiF je rovněž zakládajícím členem Národní sítě Místních akčních skupin ČR, o. s. (NS MAS ČR),¹²⁶ s níž úzce spolupracuje a z jejíhož programu vychází (webové stránky MASiF).

V roce 2008 bylo založeno dobrovolné sdružení obcí ORP Frýdlant Mikroregion Frýdlantsko, jehož členy je všech 18 obcí. Sdružení zastřešuje kulturní a společenské akce mikroregionu, vydává pravidelně měsíční kalendář, informující o jejich konání, podporuje vydávání regionálních publikací a turistických průvodců, zprostředkovává aktuální informace o dění ve svých členských obcích. Zaměřuje se na podporu cestovního ruchu, prezentaci regionálních výrobků i kooperaci s místní akční skupinou MASiF (webové stránky Mikroregion Frýdlantsko).

Všechny obce regionu jsou rovněž členy Svazku měst a obcí Jizerské hory,¹²⁷ který vznikl v roce 2007 jako zastřešující organizace pro koordinaci turistických aktivit a podporu rozvoje cestovního ruchu. Skládá se z 34 obcí a měst a vedle Frýdlantska jej tvoří mikroregiony Kamenice a Tanvaldsko a obce Jablonec nad Nisou, Janov nad Nisou, Lučany nad Nisou a Oldřichov v Hájích. Svazek usiluje o vytvoření turistické rovnováhy celého území v CHKO Jizerské hory a zaměřuje se především na ochranu životního prostředí a rozvoj infrastruktury v oblasti, na údržbu komunikací, cyklostezek, agrotezek a alternativních dopravních systémů,¹²⁸ na propracování navigačního systému a zlepšení dostupnosti území (webové stránky SMO JH).

---

¹²⁵ Loga MASiF a regionálních produktů viz obr. 3, 5 a 6, s. 49 a 50.

¹²⁶ NS MAS ČR byla založena v roce 2007, sdružuje 62 místních akčních skupin a zaměřuje se především na podporu jejich činnosti, rozvoj vzájemné spolupráce a přenos zkušeností. Činnost sítě je řízena třináctičlenným Výborem, který tvoří volení zástupci místních akčních skupin z jednotlivých krajů. NS MAS ČR, o.s. je partnerem pro spolupráci s dalšími institucemi, jejichž činnost se dotýká rozvoje venkova (webové stránky NS MAS ČR).

¹²⁷ Viz příloha 31: Logo Svazku měst a obcí Jizerské hory.

¹²⁸ Lanovky, turistické vlčky apod.

Společný a naplňovaný cíl všech uvedených regionálních organizací, utváření podmínek pro udržitelný rozvoj oblasti, tvoří silný potenciál pro formování regionální identity, neboť posiluje vnitřní integritu regionu a povzbuzuje zájem obyvatel o jeho rozvoj. S podobnými záměry byla zakládána i další regionální občanská sdružení, která svým rozsahem nebo programem nezahrnují celý region, i když významně přispívají k jeho posílení i prezentaci.

Ještě před vznikem SO ORP bylo v roce 1999 založeno Občanské sdružení Frýdlantsko, usilující o obnovu regionální kooperace. Jeho hlavním cílem je podpořit rozvoj občanské společnosti v sociálně a ekonomicky slabém regionu, důraz klade na principy trvale udržitelného rozvoje a soustředí se především na rozvoj cestovního ruchu, odbornou obnovu drobných památek (pomníky, boží muka, kříže), pořádání přednášek a na spolupráci s občany, obcemi i občanskými sdruženími při realizaci společných či individuálních projektů. Bylo založeno šesti fyzickými osobami, které se zaměřují na prezentaci záměrů sdružení a získávání potřebných finančních prostředků na realizaci projektů,¹²⁹ v současné době především na obnovu drobných památek (webové stránky OSF). Pro podporu regionálního rozvoje a turistického ruchu vzniklo v roce 2004 také sdružení obcí Bulovka, Pertoltice a Habartice Eden CZ BulPerHa, které se zaměřuje především na spolupráci s MASiF a na realizaci drobných projektů podporujících cestovní ruch (vybudování bazénu v Habarticích, výstavba cyklostezky atp.; Strategie rozvoje cestovního ruchu 2007). Velmi podobné cíle má i Svazek obcí Smrk, založený v roce 2006 obcemi Frýdlant, Nové Město pod Smrkem a Lázně Libverda. Vedle rozvoje cestovního ruchu usiluje o vytváření podmínek pro plnohodnotný život obyvatel regionu a posílení ekonomické úrovně Frýdlantska. K jeho nejvýraznějším počínům patří údržba běžkařských tratí v oblasti hory Smrk a výstavba zdejší singltrekové cyklistické trati, která byla v roce 2009 oceněna i jako úspěšný projekt česko-polské spolupráce v rámci Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa (webové stránky SO Smrk). Všechny jmenované subjekty jsou aktivními, funkčními institucemi. Svou činností přispívají k udržitelnému rozvoji regionu, současně podporují dobrovolné aktivity obyvatel, a tak podněcují jejich zájem o dění v regionu.

Také jednotlivé obce regionu měly již od dob biberštejnské vlády své správní orgány. Pokud nebyla obec spravována manem, stál v jejím čele rychtář nebo svobodník,¹³⁰ přímo podléhající purkrabímu (později vrchnostenskému úřadu). Po vydání obecního zákoníku v roce 1849 byla zrušena vrchnostenská obecní správa a v roce 1850 se na Frýdlantsku konaly první volby obecních samospráv. Ty se ale netýkaly všech obcí regionu, v 19. století se volby většinou konaly jen ve městech a na vsích byli obecní správou pověřeni majitelé zemědělských

¹²⁹ Sdružení se podařilo zatím získat podporu 19 subjektů, nadací, firem i fyzických osob (webové stránky OSF). Logo Občanského sdružení Frýdlantsko viz příloha 20.

¹³⁰ Poddaný, který byl zbaven nevolnických povinností (Maur 1999, s. 85 an.).

usedlostí. Ve všech obcích regionu proběhly první volby až v roce 1923, počet volených členů samosprávy byl určován podle počtu obyvatel obce (Anděl, Karpaš a kol. 2002, s. 82, 118).

V současné době působí na Frýdlantsku v souladu se zákonem o obcích (Zákon 128/2000 Sb.) 14 obecních a 4 městské úřady. Vedle zajištění místní samosprávy spolupracují zástupci obcí i na regionální úrovni (Mikroregion Frýdlantsko, MASiF) či ve sdruženích přesahujících rámec regionu (Euroregion Neisse–Nisa–Nysa, Svazek měst a obcí Jizerské hory). V součinnosti s těmito organizacemi se podílejí na pořádání kulturních či společenských akcí, které jsou určeny obyvatelům více obcí, současně jsou v obcích realizovány projekty podporované regionálními institucemi a přispívající k místní obnově, k posílení turistického ruchu nebo k rozšíření pracovních příležitostí.¹³¹ Všechny obecní úřady úzce kooperují s vyššími orgány státní správy, především s KÚ Libereckého kraje i dalšími příslušnými institucemi (Lesy ČR, CHKO Jizerské hory, NPÚ) a územně příslušnými ekonomickými subjekty. V sedmi obcích regionu byla v uplynulých 10 letech založena občanská sdružení, jejichž činnost se zaměřuje především na udržitelný rozvoj obce, volnočasové aktivity obyvatel nebo připomínku atraktivních míst a turistických cílů.¹³² Tato sdružení mají pro rozvoj regionálního vědomí nezastupitelný význam, dokládají zájem obyvatel o místo, kde žijí, jejich tvůrčí přístup k dění v místě bydliště a jasnou snahu o rozvoj a zviditelnění regionu. Současně přispívají i k vyšší míře vnější regionální identity, neboť aktivity sdružení podporují turistický ruch a dostávají se tak do povědomí lidí žijících mimo region. Také další místní instituce a organizace svou činností významně podporují formování vnitřní územní identity.¹³³ Jejich členská základna sice většinou není vysoká, ale to je vzhledem k celkovým počtům obyvatel v jednotlivých obcích pochopitelné. Výroční zprávy místních institucí i internetové informace o pořádaných aktivitách ale svědčí o tom, že místní organizace jsou živoucí složkou regionu a že tvoří mimořádně silný potenciál regionální identity (oficiální webové stránky obcí).

Zvláštní postavení mezi institucemi v regionu zaujímá Mezinárodní centrum duchovní obnovy, nezisková organizace, vybudovaná v 90. letech 20. století v prostorách bývalého

---

¹³¹ Např. obnova kostela Nejsvětější trojice v Bílém Potoce, hřbitovní kaple v Bulovce, dvora Hlaváč v části Ves v Černousích, kapličky v Dolní Rásnici, památníku Stráže obrany státu v Habarticích, vybudování MCDO v Hejnicích (program Phare), výstavba nové obřadní kaple v Hejmanicích (zničena při povodni 2010), vybudování Žijícího skanzenu nebo větrných elektráren v Jindřichovicích p. S., podpora útulku Azylypes v Krásném Lese, zprovoznění rekreačního areálu Vzlet v Lázních Libverda, vybudování sportovního a relaxačního centra v Novém Městě pod Smrkem nebo obnova smírčích křížů v Raspenavě (oficiální webové portály obcí ORP Frýdlantsko). Fotodokumentace vybraných aktivit v příloze 32.

¹³² Bílý Potok: Občanské sdružení Bílý Potok veselejší a Občanské sdružení za obnovu kostela Nejsvětější Trojice v Bílém Potoce; Frýdlant: POSEC (poradní a vzdělávací centrum); Hejnice: Mateřídouška (volnočasové aktivity pro rodiče a děti, podpora rodin), Sdružení osadníků Ferdinandova, Za lepší Hejnice, o. s.; Jindřichovice: Lunaria, o.s. (žijící skanzen); Nové Město pod Smrkem: NOS, o. s. (volnočasové aktivity mládeže), Občanské sdružení pro obnovu a rozvoj Nového Města pod Smrkem a okolí (zal. již 1991, obnova turistických cílů, např. rozhledny na Smrku); Pertoltice: Za ekologické Pertoltice, o. s.; Višňová: Víska, o. s.

¹³³ Přehled všech místních institucí, organizací, zájmových spolků a sdružení v obcích SO ORP Frýdlant v příloze 33.

františkánského kláštera při bazilice Nanebevzetí Panny Marie v Hejnicích. Centrum, jehož zřizovatelem je litoměřické biskupství, slouží od roku 1999 jako místo křesťanského a kulturního setkávání, podporuje příhraniční spolupráci v Trojzemí, svým programem se zaměřuje na křesťanská i obecná společenská a kulturní témata. Organizuje řadu seminářů, koncertů, kurzů, nabízí ubytovací kapacity, průvodcovské služby i organizování výletů po Frýdlantsku a významně tak přispívá jak k vnější prezentaci regionu a šíření povědomí o významu hejnického poutního místa, tak k vnitřnímu rozvoji Hejnic a jejich nejbližšího okolí (webové stránky MCDO v Hejnicích).¹³⁴

Důležitou roli hrají v procesu utváření regionu také informačně-vzdělávací instituce, školy, regionální média a muzea (Heřmanová, Chromý, s. 115) a těch najdeme v zájmovém území, vzhledem k počtu obyvatel a perifernosti regionu, úctyhodný počet. Na Frýdlantsku je celkem 15 základních škol zřizovaných obcemi (pouze v Černousích, Horní Řasnici, Pertolticích a Heřmanicích škola není, v Novém Městě pod Smrkem jsou dvě ZŠ). Všechny školy velmi úzce spolupracují s obcemi, podílejí se na kulturním a společenském životě obcí i na jejich prezentaci, např. v rámci žákovských reprezentací v různých soutěžích pořádaných institucemi vyšších kategorií (Libereckým krajem, MŠMT, okresní kola pořádá DDM Liberec apod.). Ve městě Frýdlantu je sídlo gymnázia a SŠ hospodářské a lesnické, zřizovatelem těchto středních škol je Liberecký kraj. Podíl gymnázia na formování regionální identity je nezastupitelný, škola se velmi aktivně podílí na různorodých regionálních aktivitách (mapování architektonických a drobných sakrálních památek, studentské odborné práce s regionální tematikou, účast na realizaci rozvojových projektů) i místních charitativních činnostech (např. pomoc po povodních 2010), úzce spolupracuje při svých vzdělávacích a výchovných aktivitách se Státním zámek Frýdlant i Městským muzeem ve Frýdlantu (webové stránky Gymnázia Frýdlant). Lesnická SŠ je svými obory ojedinělá v rámci Libereckého kraje i Česka, svým zaměřením tedy přispívá k podpoře vnější územní identity Frýdlantska. Velkým přínosem pro kulturní rozvoj oblasti i pro formování regionálního vědomí zdejších obyvatel je i činnost dvou základních uměleckých škol se sídly ve Frýdlantu a Novém Městě pod Smrkem, jež úzce spolupracují s dalšími společenskými i politickými institucemi (webové stránky ZUŠ) a pro veřejnost pořádají řadu vyhledávaných akcí.

V malém regionu nalezneme i několik lokálních muzeí, která se kromě tradičních muzejních činností mohou pochlubit i řadou vzdělávacích aktivit, jimiž přispívají k posílení historického vědomí obyvatel Frýdlantska, k podpoře cestovního ruchu i k šíření povědomí o specifických rysech a bohaté historii území. Vedle Městského muzea ve Frýdlantě (to spravuje i unikátní pohyblivý betlém) a Městského muzea v Novém Městě pod Smrkem je třeba zmínit i

---

¹³⁴ Logo MCDO Hejnice viz obr. 8, s. 50.

specializovaná muzea s přitažlivými expozicemi: Jizerskotechnické muzeum v Bílém Potoce, skanzen Český svět v Dolní Řasnici a Žijící skanzen v Jindřichovicích pod Smrkem, Dům Josefa Haslera v Pertolticích a Železniční muzeum ve Frýdlantě, které představuje historii již zrušené úzkorozchodné trati Frýdlant v Čechách – Heřmanice – Zittau a současně se aktivně podílí na snaze realizovat rekonstrukci této technické památky (webové stránky regionálních muzeí).¹³⁵

Dění na Frýdlantsku pravidelně odráží a komentuje i několik regionálních a místních tiskovin, které nejen reagují na zdejší události, ale staví je do širšího kontextového rámce a tak svým zaměřením region jasně vymezují (Chromý 2003a, s. 170). Událostem i kulturním aktivitám v regionu se pravidelně věnují krajská média, např. zpravodajství regionálního televizního vysílání TV Genus Plus a TV RTM, měsíčník KÚ Liberecký kraj nebo oblastní periodikum Liberecký deník. Nejvýznamnější místní tiskovinou je měsíčník Frýdlantský zpravodaj, měsíčník sdružení obcí BulPerHa s názvem Drbna, i periodika vydávaná obecními a městskými úřady: Hejnický zpravodaj, Řasnická kovadlina, Heřmanický časopis, Jindřichovické listy, Novoměstské noviny, Raspenavský zpravodaj, Co se děje (Višňová), Libverdský pramen. Nezastupitelnou mediální úlohu mají i „aktuality“ na webových stránkách jednotlivých obcí a institucí (webové stránky KÚ Liberec a webové stránky obcí SO ORP Frýdlant).

Na vytváření vnitřní i vnější identity území má vliv také regionální literatura, podávající obraz historie i současnosti oblasti, odrážející charakter obyvatel i místa, zdejší specifika i stereotypy, přetvářející symbolismus regionu do všedních zkušeností (Chromý 2003a, s. 170). Frýdlantsku je věnována celá řada odborných studií (historických, geografických, geologických, ekologických) a turistických materiálů, region je také tématem několika obrazových a fotografických publikací a zároveň i dějištěm beletristických děl. Román Železná koruna Václava Kaplického představuje čtenáři region v době nevolnického povstání v roce 1680. Frýdlant a především Albrecht z Valdštejna byli inspirací pro Shillerův román Walenstein. Pověsti od řeky Smědé editované Evou Koudelkovou jsou věnovány místní lidové slovesnosti podobně jako Frýdlantské povídky Josefa Sýkory nebo Ohlédnutí Marka Řeháčka.¹³⁶

---

¹³⁵ Viz příloha 34: Regionální muzea na Frýdlantsku.

¹³⁶ Úplný přehled regionální literatury vydané v posledních 10 letech nabízejí webové stránky Mikroregionu Frýdlantsko (49 titulů), bibliografické údaje ke knihám zmíněným v textu jsou uvedeny v Přehledu použité literatury.

4. Frýdlantsko ve vědomí místních obyvatel

(příklad studentů a pedagogů Gymnázia Frýdlant)

Regionální identitu lze chápat jako „*součást sociálního a kulturního prostředí regionu, ale také jako součást myšlení jeho obyvatel*“ (Skála 2007, s. 76). Přestože hlavním cílem práce bylo zhodnotit potenciál pro formování regionální identity Frýdlantska na základě analýzy vybraných složek a diskutovat stupně formování identity v kontextu procesu institucionalizace regionu, je vhodné výše analyzovaný potenciál porovnat s tím, jak svůj region vnímají jeho obyvatelé, jak jsou ovlivněni a osloveni procesem jeho institucionalizace. Kvantitativní měření těchto hodnot je obtížné, podchytit lze pouze subjektivní názory a pocity jedinců, jejich vztah k žitému prostoru, individuální regionální vědomí (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 114). Pro účely práce není kvalitativní výzkum prvořadý, proto bylo pro účely srovnání objektivního a subjektivního vnímání regionu zvoleno jen orientační anketární šetření. Jeho cílem bylo zjistit na malém, nereprezentativním vzorku obyvatel Frýdlantska stupeň a variabilitu individuálního regionálního vědomí.

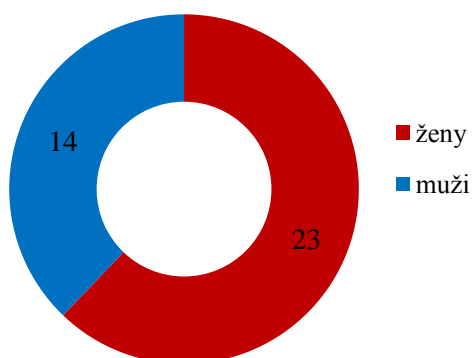
4. 1 Zaměření anketárního šetření, respondenti

Šetření se zaměřilo pouze na vybrané aspekty vztahu obyvatel k regionu, na pocit jejich sounáležitosti s místem, kde žijí, na vnímání jeho symbolů (názvu, znaků, typických prvků), specifíků, pozitivních i negativních rysů. Otázky jsou koncipovány tak, aby podchytily jak pocity respondentů (pocit spokojenosti s životem v regionu, sounáležitosti s žitým prostorem, pocit hrdosti), tak jejich konkrétní názory na obývaný region i na možnosti jeho rozvoje. Anketa byla adresována pouze studentům a pedagogům Gymnázia Frýdlant. Volba adresátů byla podmíněna předpoklady, že oslovená mladší generace má k regionu hlubší vztah než starší generace „dosídlenců“ a že lidé s vyšším vzděláním mají zájem o budoucí vývoj regionu (Kuhánek 2010, s. 69). Osloveno bylo 45 respondentů, ke zpracování se vrátilo 40 vyplněných anketních listů,¹³⁷ z toho 37 relevantních pro účely práce (respondenti jsou obyvateli Frýdlantska), tři nerelevantní (studenti z Liberce, kteří studují na frýdlantském gymnáziu). Anonymního anketního šetření se zúčastnilo 24 žen a 13 mužů (graf 1), a ač tento poměr nelze považovat za vyvážený, odpovídá poměrnému zastoupení mužů a žen na Gymnáziu Frýdlant. Podobně nevyvážené, ale vzhledem k volbě adresátů logické, je i věkové rozložení respondentů (graf 2), 24 z nich je ve věkové kategorii 16–20 let (studenti), 13 ve vyšších věkových kategoriích (pedagogové), nikdo nepřesáhl věkovou hranici 60 let.

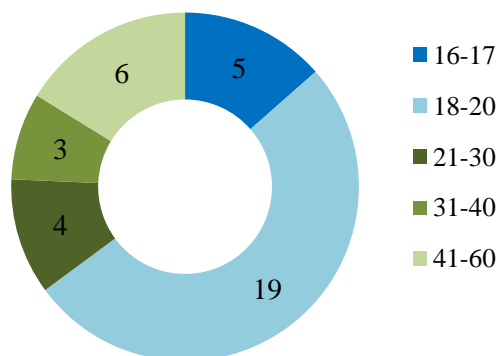
¹³⁷ Viz příloha 1: Anketní list (anketární šetření 2012).

Graf 1: Složení respondentů podle pohlaví (n=37)

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

Graf 2: Složení respondentů podle věku (n=37)

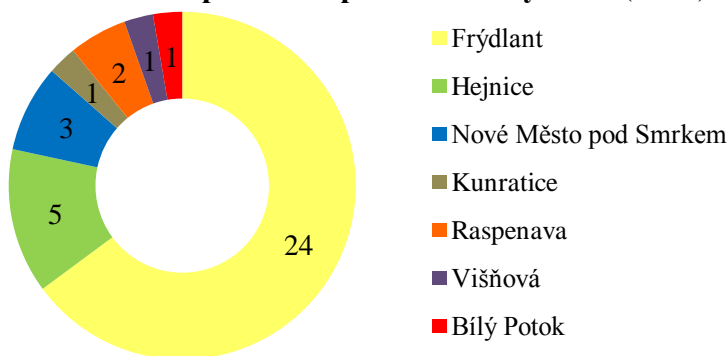

Pozn.: modře studenti Gymnázia Frýdlant;
zeleně pedagogové Gymnázia Frýdlant

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

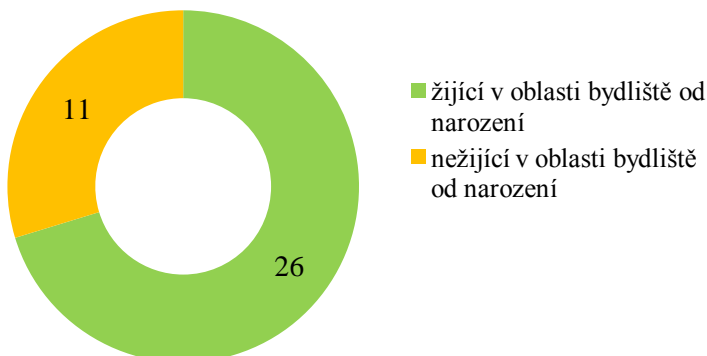
Většina dotazovaných pochází z města Frýdlant (24), pět z Hejnic, tři z Nového Města pod Smrkem, dva z Raspenavy, po jednom z obcí Kunratice, Višňová a Bílý Potok (graf 3). Uvedený fakt mírně ovlivnil výsledky šetření, protože někteří jedinci zaměřili své odpovědi více na obec, v níž žijí, než na celý region. Výrazně vyšší zastoupení mají mezi dotazovanými tzv. „rodáci“, tedy lidé žijící v místě trvalého bydliště od narození, a to bez ohledu na věk (graf 4). Tento údaj potvrzuje předpoklad, s nímž byla anketa zadávána.

Graf 3: Složení respondentů podle místa bydliště (n=37)

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

Graf 4: Složení respondentů podle toho, zda žijí v místě bydliště od narození či nikoliv (n=37)

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

Vzorek respondentů nekorresponduje s charakteristikami celkové populace regionu, výsledky šetření tudíž není možné pokládat za reprezentativní, přesto však poskytují kvalitativní náhled na názory vybraného vzorku obyvatel regionu a mají svou indikativní hodnotu.

4. 2 Výsledky anketárního šetření

První část ankety (otázka 1–4)¹³⁸ byla zaměřena na vztah respondentů k zájmové oblasti z hlediska užívaného názvu, na to, s kterou prostorovou jednotkou se obyvatelé identifikují, jak ji pojmenovávají a jak si vysvětlují význam užívaného označení. Na otázku *Jak nazýváte oblast, ve které je Vaše bydliště (odpověď na otázku, odkud jste, zcela cizímu člověku)?* uvedlo 12 respondentů odpověď Frýdlantsko, dalších pět jednoznačně ztotožňuje svůj region s geografickým označením Frýdlantský výběžek. Pět respondentů užívá pro oblast, v níž žijí, označení Frýdlant, jméno centra tedy přenášejí do širšího kontextu nebo, vzhledem k tomu, že všichni ve Frýdlantu bydlí, preferují své město jako primární prostorovou úroveň. Podobně je tomu u tří studentů, kteří uvedli názvy obcí, v nichž mají trvalé bydliště. Šest dotázaných se pokusilo upřesnit lokalizaci oblasti ve vztahu k Liberci, šest ve vztahu k umístění regionu na severu Čech. Další tři dotázaní ztotožňují oblast s fyzickogeografickým prostorem (Jizerské hory), dva volí jako označení Liberecký kraj. Ve všech případech (37) označují respondenti oblast, v níž mají bydliště, toponymem nebo jiným geografickým termínem, v odpovědích se nesetkáme se subjektivním, citově zabarveným pojmenováním, s výjimkou metaforického označení Frýdlantského výběžku „druhé ouško Česka“ a hovorového tvaru „Jizerky“.¹³⁹ Zatímco s vlastním označením oblasti respondenti problém neměli, při uvedení oficiálního názvu se prokázalo, že ne všichni jej znají. Pouze 16 dotázaných uvedlo Frýdlantsko nebo Mikroregion Frýdlantsko, 13 respondentů uvedlo název Frýdlantský výběžek, čtyři Frýdlant, jeden Liberecký kraj. Z významového hlediska lze všechny tyto odpovědi hodnotit jako správné, z hlediska potenciálu pro formování regionální identity v nich ale lze spatřit rezervu ve vztahu ke ztotožnění se s názvem regionu. Překvapivé je zjištění, že několik let po vzniku SO ORP Frýdlant a Mikroregionu Frýdlantsko nepřijali obyvatelé jeho název za vlastní, dva respondenti (z toho jeden pedagog) se dokonce domnívají, že území žádný oficiální název nemá.¹⁴⁰ Podobně vyznívá i vyhodnocení otázky *Má oblast, ve které bydlíte, nějaký tradiční, běžně užívaný název?* V odpovědích opět převládají názvy Frýdlantsko (16), Frýdlantský výběžek (5), Jizerské hory (3), objevují se i subjektivní označení Freeland nebo „země za tunelem“ (míněno železničním, tzv. Oldřichovským na trati Liberec – Frýdlant). Zarážející je

¹³⁸ Viz příloha 1: Anketní list (anketární šetření 2012).

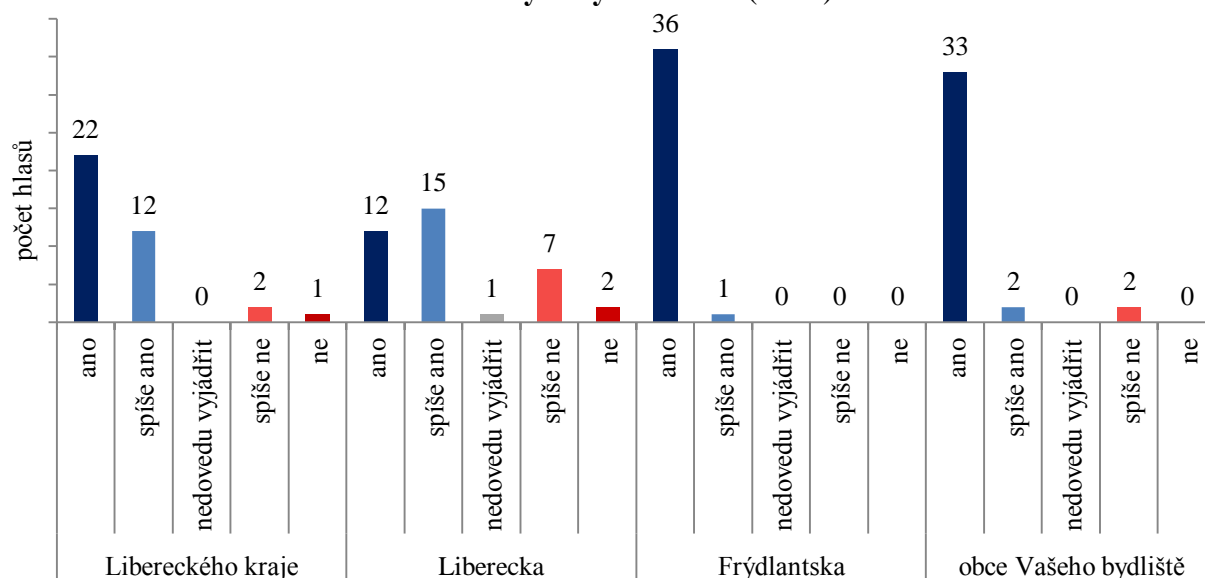
¹³⁹ Viz příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 1 – Jak nazýváte oblast, ve které je vaše bydliště?

¹⁴⁰ Viz příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 2 – Oficiální název oblasti.

fakt, že devět respondentů uvádí, že oblast tradiční název nemá.¹⁴¹ V tomto případě lze vnímat jejich ztotožnění s regionem jako velmi slabé, přestože další odpovědi tomu nenasvědčují. Zajímavé poznatky přinesly odpovědi na otázku *Co podle Vašeho názoru vyjadřuje (znamená) název regionu?*¹⁴² Překvapivý byl poměrně vysoký počet respondentů (12) uvádějící historické označení Frýdlantska „svobodná země, země míru“, pouze jedna odpověď se pokusila o etymologický výklad. 13 odpovídajících ztotožňuje význam názvu s geografickým označením, pro pět dotázaných má jméno citový náboj („místo mého domova, Frýdlant je free“). Z porovnání odpovědí na uvedené otázky vázané k názvu regionu vyplývá, že většině respondentů je nejbližší širší regionální vymezení (Frýdlantsko, Frýdlantský výběžek), poměrně silně je v malém vzorku zastoupena i identifikace s obcí nebo centrem regionu. Význam názvu není pro dotázané podstatný.

Celkový vztah respondentů k jednotlivým hierarchickým úrovním regionu zjišťovala uzavřená otázka *Cítím se být obyvatelem Libereckého kraje – Liberecka – Frýdlantska – obce, v níž žiji*. Prostřednictvím pětibodové stupnice v ní respondenti vyjadřovali svou identifikaci s uvedenou regionální jednotkou (graf 5).

Graf 5: Identifikace s regionem – odpovědi na otázku:
Cítím se být obyvatelem... (n=37)

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

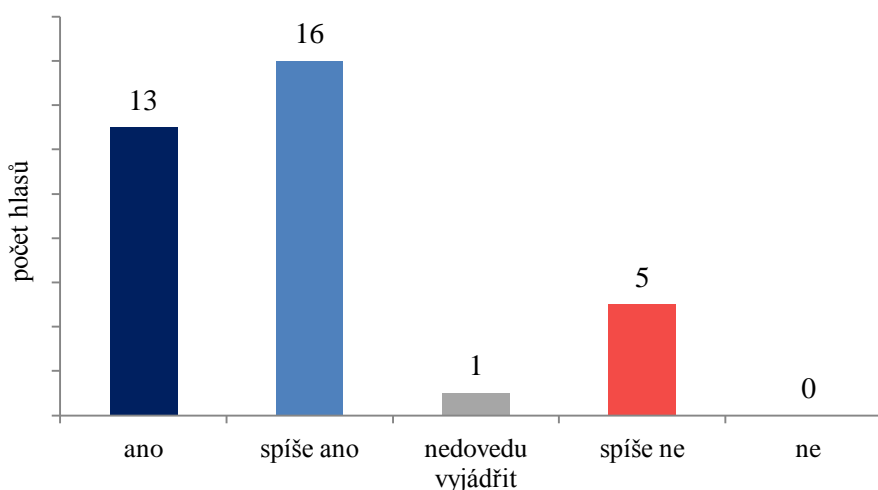
Z odpovědí jednoznačně vyplývá nejsilnější lokální vztah k Frýdlantsku (36) a k obci, v níž mají dotazovaní trvalé bydliště (33). Tento fakt je dokladem silných vazeb s obývaným prostorem. Poměrně vyrovnaný, i když vzhledem k formální nadřazenosti logicky nižší, je i vztah k Libereckému kraji a Liberecku, s ním se přesvědčivě identifikuje již jen 12

¹⁴¹ Viz příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 3 – Tradiční název oblasti.

¹⁴² Viz příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 4 – Vymezení názvu regionu (co vyjadřuje).

respondentů, přesto lze údaj považovat za důkaz poměrně silné provázanosti se sousedním regionem, především pak s Libercem jako krajskou metropolí a nejbližším velkým městem. Pozitivní vazbu k žitému prostoru dokládají i odpovědi na další stejně koncipovanou uzavřenou otázku *Jsem spokojený s životem v místě, kde žiju*. Potvrdila ale i to, že region má své slabé stránky, kvůli nimž se s ním respondenti většinou identifikují jen s menšími či většími výhradami, nikdo jej ale striktně neodmítá (graf 6).

Graf 6: Spokojenost obyvatel s životem v regionu (n=35)

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

Následující otázka *Uveďte tři typické prvky, které symbolizují region, v němž žijete*, byla zaměřena na to, jak respondenti vnímají symbolický tvar regionu, které složky území jsou pro ně tak významné, že jim přiřkládají symbolický ráz.¹⁴³ Široké spektrum odpovědí potvrdilo předpoklady definované v teoretické části práce. Nejsilnější potenciál spatřují respondenti v krajinném a přírodním bohatství (40 odpovědí), v historickém odkazu regionu a souvisejících památkách (27), v turistické atraktivitě (dalších pět příkladů). Důležité se zdá být i postavení Frýdlantu jako tradičního centra regionu (3) a příhraniční poloha regionu (2). Některými respondenty jsou bohužel jako symbolické vnímány jevy s negativním potenciálem: perifernost (5) či nízká hospodářská a sociální úroveň regionu (8). Ambivalentní je vztah k romské komunitě, pro někoho je symbolem její početnost, pro jiného dobré vztahy majority s ní (řešeno i v dalších otázkách). Pro další prohlubování regionální identity lze považovat za významné vnímání novodobých tradic (Valdštejské slavnosti; 5) a dobrých mezilidských vztahů (2) jako regionálních symbolů. Nejvýraznějšími symbolickými prvky regionu se, v souladu s očekáváním i teoretickými východisky, staly Jizerské hory (26) a hrad a zámek Frýdlant (19).

¹⁴³ Viz příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 5 – Typické prvky symbolizující region.

S vymezením symbolických prvků korespondují i následné otázky vztahující se k unikátnosti regionu a k prvkům, na které mohou být obyvatelé zájmového území, dle svého názoru, pyšní. Výběr unikátních prvků je velmi bohatý, respondenti uvedli celkem 60 různých příkladů,¹⁴⁴ dva dotazovaní se domnívají, že je region unikátní ve všem, pouze čtyři nevidí žádnou jeho výjimečnost. Při volbě příkladů opět převládl pozitivní aspekt a hrdost na území, v němž respondenti žijí, i na jeho obyvatele (48 příkladů). Mezi uvedenými prvky převládají odkazy k přírodnímu, kulturnímu a historickému bohatství, k tradicím i mezilidským vztahům, mezi negativně laděnými specifiky se opět objevují odkazy na odlehlost či nezaměstnanost. Poněkud nejednoznačně a „nečitelně“ působí příklady „množství seniorů“ a „je unikátní obyvateli, kteří v něm žijí“. Při vymezení složek území, na něž mohou být hrdí, dotazovaní nejprve označili ve výběru složku splňující dané kritérium (ano – ne), poté vysvětlili příkladem konkrétní důvod své hrdosti.¹⁴⁵ I tato část ankety potvrdila již uvedené údaje: respondenti jsou pyšní na historické památky (35), na krajinu regionu (34), na jeho přírodu (30), architekturu (26) a turistické cíle (30). Necelá polovina dotázaných je pyšná také na kulturu (18), sport (17), zvyky a tradice (17). Vzhledem k teoretickým východiskům je překvapivě vysoký počet respondentů oceňujících regionální dopravu (10), především dopravní dostupnost a zajištění spojů i do „nejzapadlejších“ obcí. Zarážející je nízké ocenění společenských institucí (7, žádný pedagog), neboť podle dostupných pramenů jich je v regionu dostatek a většina se prokazuje velmi dobrými výsledky. Důvodná je domněnka, že si respondenti pod zadanou složkou nedokázali představit konkrétní instituci (např. gymnázium nebo muzeum, jež jinde preferují) a že zaměňovali instituce společenské a politické. Překvapivé je i nepříliš vysoké hodnocení mezilidských vztahů (11), zde se nejspíše odrážejí pozůstatky demografické proměny regionu. V souladu s očekáváním nejméně hrdosti vyvolává hospodářská situace (4). Jak již bylo uvedeno, klíčový význam mají pro respondenty historické památky. Mezi nimi je největší význam prisuzován nejnavštěvovanějším objektům a symbolům regionu, hradu a zámku ve Frýdlantu (23) a bazilice Nanebevzetí Panny Marie v Hejnicích (11). Obdivuhodný je i počet dalších ceněných sakrálních památek v různých částech regionu (10). Nejvýznamnějším krajinným a přírodním prvkem oblasti jsou pro respondenty Jizerské hory (37), lesy (14) a vzácné druhy fauny (9). Ve výčtu konkrétních přírodních lokalit respondenti nezapomněli ani na CHKO Jizerské hory a přírodní rezervace (Vápenný vrch, meandry Smědé). Z architektonického hlediska jsou obyvateli regionu vedle zámku a hejnické baziliky oceňovány měšťanské domy a radnice ve Frýdlantu (11) i vzácné památky venkovské

¹⁴⁴ Viz příloha č. 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 6 – Unikátnosti regionu.

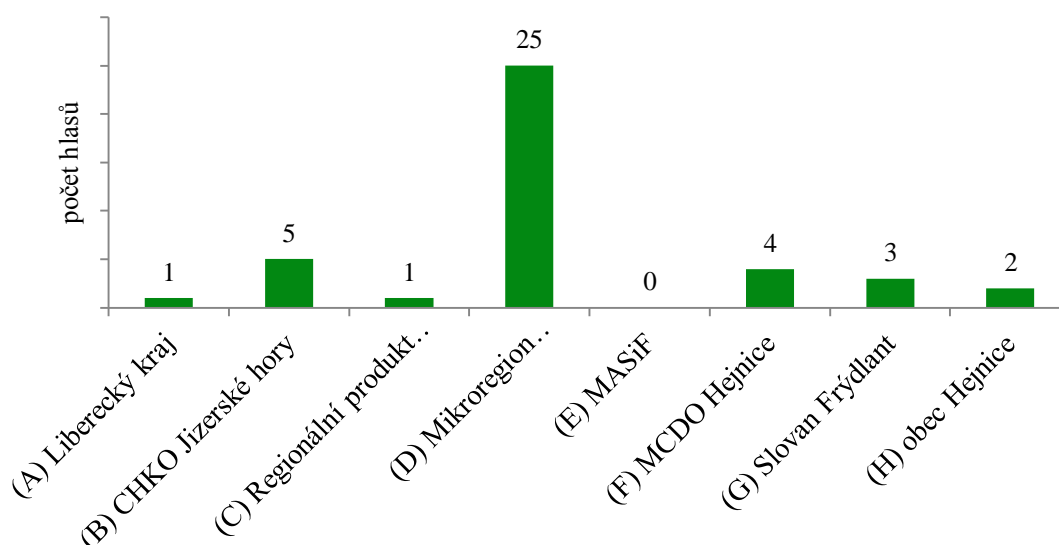
¹⁴⁵ Viz příloha č. 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 7 – Pozitivní prvky regionu; tabulka 8 – Můžete být ve svém regionu pyšní na uvedené prvky?

architektury (5). Všechny zmíněné lokality jsou pak respondenty uváděny také jako vyhledávané turistické cíle. Mezi nimi zaujímají důležité místo Lázně Libverda a Obří sud, ojedinělá architektonická a technická památka. K nejocetovanějším tradicím regionu patří konání Valdštejnských a Hejnických slavností, z kulturních akcí jsou vedle již zmiňovaných slavností pozitivně hodnoceny především hudební aktivity, tradiční Jazzová dílna Karla Velebného, hudební večery ZUŠ Frýdlant a koncerty místních hudebních skupin. Respondenti oceňují také činnost několika sportovních oddílů, ale i výstavbu či rekonstrukci koupališť a sportovišť, především singltrekové trati u Nového Města pod Smrkem. Celkový výčet pozitivních prvků v území je dalším důkazem rozvinutého regionálního vědomí respondentů. Toto tvrzení lze doložit i účastí dotazovaných na významných regionálních akcích nebo aktivitách, jak mapovala další část ankety. Podle jejích výsledků se alespoň jedné akce zúčastňuje 30 dotázaných, pouze jeden respondent uvedl, že se v regionu nic neděje.¹⁴⁶ Nejoblíbenější akcí jsou dle výsledků šetření Valdštejnské slavnosti (17), Hejnické slavnosti (7) a Jazzová dílna (7), vyhledávané jsou ale i turistické a sportovní akce, nad rámec regionu pouze Jizerská padesátka. Ta je spolu s Ještědem a libereckými sportovními kluby (FC Slovan, HC Bílí tygři nebo VK Dukla) jednotlivci vnímána jako součást regionu.

V závěrečné části ankety se respondenti vrátili k symbolickému tvaru regionu a na představeném znaku či logu¹⁴⁷ měli doložit, jak je v nich zastoupen jejich žitý prostor, v závěru měli zvolit znak nebo logo, které podle nich nejlépe vystihuje oblast, v níž žijí (graf 7). Zde zcela jednoznačně vybrali jako nejpřesvědčivější logo Mikroregionu Frýdlantsko (25), zdařilý odraz regionu spatřují i v logu CHKO Jizerské hory (5) a MCDO Hejnice (4).

Graf č. 7: Znak (logo) nejlépe vystihující region (n=37)

Zdroj: Vlastní anketární šetření (Gymnázium Frýdlant, 2012).

¹⁴⁶ Viz příloha 2: Vyhodnocení anketárního šetření, tabulka 9 – Účast obyvatel na regionálních akcích či aktivitách.

¹⁴⁷ Viz příloha 1: Anketní list (anketární šetření 2012).

Problematické bylo pro respondenty vyhledávání prvků, jimiž je v grafických symbolech region zastoupen. Ve znaku Libereckého kraje označili ve dvou případech Ještěd, třikrát se vyskytuje odpověď, že je zde region zastoupen, ale není specifikována. Redernovské kolo v modrém poli neoznačil nikdo. V logu CHKO Jizerské hory našlo zastoupení regionu bez bližší specifikace šest respondentů, pouze jeden určil jako typický prvek upolín, i když jen slovem „kytička“, čtyři určili souvislost s Jizerskými horami. Logo regionálního produktu Jizerské hory spojilo s regionem pět dotázaných, prvek Jizerských hor a nejvyšší hory Smrk poznali tři respondenti. V logu Mikroregionu Frýdlantsko určilo 13 dotázaných jako symbolický prvek tvar regionu, sedm označilo řeku Smědou, jeden zeleň hor Frýdlantského výběžku. Šest respondentů vidí v logu zastoupení regionu, bez bližší specifikace. Logo MCDO Hejnice spojují s regionem tři dotázaní, osm označilo jako konkrétní prvek siluetu baziliky, nikdo nevěnoval pozornost Frýdlantskému cimbuří v pozadí. Velmi podobný byl i rozbor znaku města Hejnic, zde dva respondenti definovali znak, dva odkázali na sepětí s regionem, jeden označil jako prvek odrazu siluetu baziliky, další grafické symboly znaku zůstaly bez povšimnutí. V logu FC Slovan Frýdlant dokládá obecné sepětí s regionem pět odpovědí, pětkrát se objevuje konkrétní označení siluety zámku. Nejvíce potíží činilo dotázaným logo MASiF. Pouze jedenkrát se v odpovědi objevilo vysvětlení zkratky organizace, dvakrát tvrzení, že v logu region zastoupen není. Význam grafických prvků neodhalil nikdo. Nedostatečná znalost grafických symbolů regionu je zarážející, vysvětlit ji lze snad jen povrchním vnímáním užívaných grafických symbolů bez snahy porozumět jejich významu.

Z anketárního šetření vyplývá, že oslovení respondenti mají o svůj region zájem a uvědomují si jeho slabé i silné stránky. Dovedou najít v regionu prvky, na které jsou hrdí, zapojují se do regionálního dění. Cenná, i když ne příliš četná, jsou hodnocení mezilidských vztahů i snah o povznesení regionu a nápravu špatné hospodářské a sociální situace. Zároveň ale anketa prokázala, že oslovení obyvatelé zájmové oblasti příliš neusilují o hlubší pochopení regionálních symbolů a že se někteří jednotlivci staví ke snahám o aktivní práci v regionu a pro region spíše pasivně (odpovědi typu „nezajímá mě, nic se tu neděje, není tu nic zajímavého“). V drtivé většině sledovaných příkladů šetření potvrdilo předpoklady potenciálu pro formování regionální identity, jak byly formulovány v předchozích kapitolách práce.

Závěr

Význam studia regionální identity je v současné době nezpochybnitelný stejně jako sledování vývoje polarizace prostoru či výzkum aspektů života v periferních oblastech. Formování a prohlubování regionální identity je jedním z nástrojů rozvoje regionu, proto je sledování tohoto fenoménu důležité nejen z vědeckého a společenského, ale i ekonomického či politického hlediska. Do popředí geografického i sociologického výzkumného zájmu se tak dostává hodnocení „*polohy, socioekonomické vyspělosti i sociokulturních podmínek regionů, které jsou klíčové pro identifikaci vnitřního potenciálu jejich rozvoje*“ (Chromý, Skála 2007, s. 238). Příspěvkem k tomuto výzkumu se stává i předložená práce, zaměřená na zhodnocení potenciálu pro formování regionální identity Frýdlantska.

Příhraniční zájmové území lze označit za periferní nejen s ohledem na jeho geografickou polohu, ale i řadu socioekonomických problémů, s nimiž se potýká. Vzhledem k demografické proměně po roce 1945 je řazeno také mezi regiony se „ztracenou identitou“. V tomto kontextu je důležitá identifikace a zhodnocení vnitřního potenciálu pro formování zdejší regionální identity, jež je významnou součástí strategie rozvoje regionu (Chromý, Skála 2007, s. 238). Vzhledem k rozsahu práce nebylo možné sledovat všechny jevy, tvořící potenciál pro formování regionální identity, studie se zaměřuje pouze na vybrané hospodářské a demografické ukazatele, působící na formování regionálního vědomí, a především na neekonomické faktory, ovlivňující proces institucionalizace regionu a utvářející potenciál jeho rozvoje.

Vymezení potenciálu pro formování regionální identity Frýdlantska a míra jeho využití tvoří hlavní cíl práce. Pro jeho splnění bylo nejprve nutné provést rešerši teoretických východisek a diskutovat koncepci rozvoje regionu a formování regionální identity a jejího potenciálu. Uvedené otázky jsou diskutovány v první kapitole, druhá je věnována vymezení regionu a situační analýze Frýdlantska. V jejím rámci je věnována pozornost vybraným demografickým a hospodářským ukazatelům, jež mají vliv na regionální vědomí a tvoří tak potenciál pro formování regionální identity. Z analýzy historicko-společenských a statistických údajů vyplývá několik klíčových zjištění. Při poválečných demografických změnách bylo dosídlení Frýdlantska nedostatečné, region se dosud potýká s nízkou hustotou zalidnění a nedostatkem obyvatel, kteří by byli schopni spravovat dříve prosperující podniky a usedlosti. První generace přistěhovalců se s regionem příliš nesžily, historicky a etnicky podmíněnými stereotypy jsou dosud ovlivněny vztahy mezi původními a novými osídlenci. Problematická je i identifikace mladších generací s regionem, podíl rodáků, jejichž úloha pro formování regionálního vědomí je obecně hodnocena jako klíčová, je v zájmovém území ve srovnání s celostátním průměrem

nižší. Negativně může na posilování regionálního vědomí působit také nižší úroveň vzdělanosti a religiozity obyvatel, částečně bránící uvědomělému rozvoji mezilidských vazeb. Protože ale v oblasti není potvrzen trend stárnutí populace, lze předpokládat, že místní lidé mohou pro oblast v budoucnosti znamenat zvýšení sociálního kapitálu regionu a že mladší generace rodáků bude usilovat o jeho rozvoj. Její postoj k regionální problematice se tak stává potencionálem pro formování regionální identity stejně jako nízká míra migrace i nepřímou související funkční členění obcí. Příznivě pro zájmové území nevyznívají hospodářské údaje, přerušenu kontinuitu zemědělské produkce i průmyslové výroby se nepodařilo obnovit, region se potýká s nedostatkem pracovních příležitostí, poměrně vysokou mírou nezaměstnanosti a s tím související sociální labilitou.

Hlavní kapitola práce sleduje potenciál pro formování regionální identity na Frýdlantsku na základě jeho utváření v rámci jednotlivých fází institucionalizace regionu. Ze sledování formování prostorového tvaru je patrná úzká vazba mezi faktickým a emotivním vymezením jeho hranic i silné vnímání jeho homogenity. Výrazný potenciál tvoří reliéf území, Jizerské hory jsou vnímány jako základní symbol regionu. Silný je i zájem obyvatel o hospodářské a turistické využití a zviditelnění přírodního bohatství i o jeho aktivní ochranu. Výrazný potenciál nabízí symbolický tvar regionu. V procesu jeho utváření se prohlubuje regionální vědomí, posiluje se identifikace obyvatel s regionem. Pro formování symbolického tvaru regionu je důležité již jeho pojmenování. To má na Frýdlantsku velmi silný historický, geografický i emotivní náboj a může přispět k formování historického vědomí zdejších obyvatel. Podobnou úlohu hrají i názvy obcí regionu, odkazující k bohaté, pro hraniční oblasti Česka nebývale dlouhé historii. Také grafické symboly, znaky a loga odrážejí a podtrhují krajinný, přírodní a historický potenciál regionu a podílejí se na utváření regionálního vědomí, vnitřní i vnější regionální identity. Rovněž při sledování historického vývoje území byla nalezena řada prvků, utvářejících potenciál pro formování identity, ať již to bylo původní slovanské osídlení, význam frýdlantské obchodní cesty, doba Albrechta z Valdštejna či prudký hospodářský rozmach regionu v raném industriálním období. Historický odkaz (s výjimkou stále negativně vnímaného 20. století) tvoří v současnosti základ novodobých tradic Frýdlantska (Valdštejnské slavnosti), stírá antagonistický postoj ke „všemu německému“ (zdůrazňování významu Redernů či Andrease Stelziga), posiluje hrdost obyvatel na místo, v němž žijí, a přispívá k rozvoji cestovního ruchu i k prohlubování vnější identity regionu. Významný potenciál tvoří i síť regionálních institucí a organizací, školy, muzea i místní média, které mají nezastupitelný význam v procesu utváření regionu, reprodukci jeho regionální identity i regionální symboliky (Heřmanová, Chromý a kol. 2009, s. 115). Pro rozvoj regionu je důležitá také doložená činnost řady zájmových i občanských sdružení, skupiny MASiF i

Mikroregionu Frýdlantsko stejně jako zapojení zájmového území do širších uskupení, např. Svazku měst a obcí Jizerské hory nebo Euroregionu Neisse–Nisa–Nysa.

Zdroje potenciálu pro formování regionální identity na Frýdlantsku byly v poslední kapitole porovnány s vnímáním regionu jeho obyvateli. Anketární šetření adresované 37 studentům a pedagogům frýdlantského gymnázia se zaměřilo jen na některé aspekty vztahu obyvatel k regionu a na jejich pocit sounáležitosti s žitým prostorem. Přestože výsledky ankety nelze považovat za reprezentativní, lze konstatovat, že v mnohém potvrdily závěry plynoucí z předchozí analýzy možných zdrojů potenciálu. Respondenti vnímají perifernost svého regionu, v příhraniční poloze ale vidí i pozitivní přínos, nevymezují se negativně vůči svým zahraničním sousedům. Jsou hrdí na krajinný a přírodní potenciál oblasti, na jeho historický a kulturní odkaz, uvědomují si jeho využitelnost v cestovním ruchu a vnější prezentaci Frýdlantska. Pozitivně vnímají prvky symbolického tvaru regionu, bohužel se ale v případě grafických symbolů více nezamýšlejí nad jejich významem. Jako nejvýraznější symboly svého regionu volí přírodní lokality nebo architektonické či kulturní památky (Jizerské hory, hrad a zámek Frýdlant, bazilika v Hejnicích). Se svým regionem se identifikují, vnímají jej především jako geografickou jednotku. Lokální identita je pro ně ve srovnání se vztahem k Libereckému kraji prvořadá, cítí se být jak obyvateli obce, v níž mají trvalé bydliště, tak obyvateli Frýdlantska. Uvědomují si slabé stránky regionu, především sociální a hospodářskou nestabilitu. Vzhledem k malému počtu respondentů nelze odvodit, zda mladší generace má k regionu silnější vztah, ale s přihlédnutím k údajům o tom, jak se dotazovaní zapojují do regionálních aktivit a jak oceňují konání různých společenských, kulturních či sportovních akcí, se zdá uvedený předpoklad pravděpodobný. Přínosný a pro rozvoj regionálního vědomí povzbudivý je i důraz kladený na rozvoj komunitních vazeb, na oceňovanou snahu o zkvalitnění života v zájmové oblasti i o jeho zviditelnění.

Předložená práce je pouze prvním krokem ke studiu míry využití potenciálu pro formování regionální identity na Frýdlantsku. Vymezené téma nabízí další možnosti rozpracování zaměřené na dosud opomíjené prvky vnitřní i vnější regionální identity. Vyšší výpovědní hodnotu by zajistil také důkladný terénní výzkum a komparace se situací v dalších příhraničních regionech Česka.

Přehled použité literatury a pramenů

Literatura

- ANDĚL, R. a kol. (1984): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 662 stran.
- ANDĚL, R.; KARPAŠ, R. a kol. (2002): *Frýdlantsko - minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec: Nakladatelství 555, 241 stran. ISBN 80-86424-18-9
- ANDĚLOVÁ, M. (2002): *Hodnocení přeshraniční spolupráce a perspektivy dalšího vývoje na příkladu Euroregionu Nisa*. Magisterská práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 117 stran + přílohy. Vedoucí magisterské práce Pavel Chromý.
- BERAN L.; VALCHÁŘOVÁ, V. (2007): *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví, 282 stran. ISBN 978-80-01-03798-0
- BRYCH, V.; RENDEK, J. (2002): *Hrady a zámky Libereckého kraje*. Liberec: Nakladatelství 555, 142 stran. ISBN 80-86660-01-X
- BYSTRICKÝ, R. (2011): *Přístupy ke studiu regionální a lokální identity*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, PŘF, Geografický ústav, 43 stran. Vedoucí práce Petr Daněk.
- ČAPKA, F.; SLEZÁK, L.; VACULÍK, J. (2005): *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 359 stran. ISBN 80-7204-419-2
- DANĚK, P.; ŠTĚPÁNEK, V. (1992): *Územní diferenciacie náboženského vyznání obyvatel českých zemí 1930-1991*. In: Sborník ČGS, 97, č. 3, s. 129–145.
- DAVID, P. a kol. (2008): *Frýdlantsko. Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku, svazek 63*. Praha: Nakladatelství S&D, 175 stran. ISBN 978-80-86899-38-1
- DŘEVÍNEK, J. (1999): *Všechny cesty vedou do Frýdlantu. Turistický průvodce*. Frýdlant: Městský úřad Frýdlant, 13 stran.
- DUFKOVÁ, K. (2010): *Diferenciacie územních identit obyvatel na Karlovarsku*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 59 stran + přílohy. Vedoucí bakalářské práce Pavel Chromý.
- HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M. (2007): *Geografický výzkum religiózní krajiny Česka*. In: Miscellanea Geographica 13, Katedra geografie ZČU v Plzni, s. 161–166
- HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M. (2008): *Religious landscape in Czechia: new structures and trends*. In: Geografie - Sborník ČGS, roč. 113, č. 3, s. 302–319.
- HAVLÍČEK, T.; CHROMÝ, P. (2001): *Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti*. In: Geografie - Sborník ČGS 106, č.1, s. 1–11.
- HAVLÍČEK, T.; CHROMÝ, P.; JANČÁK, V.; MARADA, M. (2005): *Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí*. In: Problémy periferních oblastí. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 6–25. ISBN 80-86561-21-6
- HAVRÁNEK, J.; HAVRÁNKOVÁ, A. (b. d.): *Lázně Libverda - historie a současnost perly Jizerských hor*. Liberec: Liberecký kraj, 36 stran.
- HEŘMANOVÁ, E.; CHROMÝ, P. a kol. (2009): *Kulturní regiony a geografie kultury*. Praha: ASPI, 348 stran. ISBN 978-80-7357-339-3

- HOUŽVIČKA, V.; NOVOTNÝ, L., eds. (2007): *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 170 stran. ISBN 978-80-7330-109-5
- HRABÁKOVÁ, L. (1995): *Česko-německý a německo-český slovníček názvů obcí a měst libereckého okresu a libereckých čtvrtí*. Liberec: Státní vědecká knihovna, 20 stran.
- CHROMÝ, P. (2003a): *Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů*. Geografie na cestách poznání. Sborník příspěvků k šedesátinám I. Bičíka. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 163 - 178. ISBN 80-89561-10-0
- CHROMÝ, P. (2003b): *Memory of Landscape and Regional Identity: Potential for Regional Development of Peripheral Regions*. In: *Dealing with Diversity*. 2nd International Conference of the European Society for Environmental History. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 246–256. ISBN 80-8651-09-7
- CHROMÝ, P. (2004): *Historickogeografický pohled na české pohraničí*. In: Jeřábek, M.; Dokoupil, J.; Havlíček T. a kol.: *České pohraničí - bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, s. 33–44. ISBN 80-200-1051-3
- CHROMÝ, P. (2009): *Region a regionalismus*. In: *Geografické rozhledy*, 19, č. 1, s. 2–5.
- CHROMÝ, P.; JANČÁK, V.; WINKLEROVÁ, J. (2003): *Land Use and Land Cover Changes in the Peripheral Regions of Czechia*. In: *AUC Geographica* 38, č. 1, s. 95–103.
- CHROMÝ, P.; JANŮ, H. (2003): *Regional Identity, Activation of Teritorial Communities and the Potential of the Development of Peripheral Regions*. In: *AUC Geographica* 38, č. 1, s. 105–117.
- CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): *Region and regionalism. Regional Identity, Contemporary and Historical Regions and the Issue of Relict Borders. The Case of Czechia. Regions and Regionalism*, 9, č. 2, s. 9–19.
- CHROMÝ, P.; MARADA, M.; ŘEZNÍČKOVÁ, D. (2004): *Identita*. In: *Geografické rozhledy* 14, č. 2, s. 36–37.
- CHROMÝ, P.; SKÁLA, J. (2010): *Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periferií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka*. In: *Geografie*, 115, č. 2, s. 223–246.
- JELEČEK, L.; CHROMÝ, P.; JANŮ, H.; MIŠKOVSKÝ, J.; UHLÍŘOVÁ, L., eds. (2003): *Dealing with Diversity*. 2nd International Conference of the European Society for Environmental History. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 355 stran. ISBN 80-86561-09-7
- JEŘÁBEK, M.; DOKOUPIL, J.; HAVLÍČEK T. a kol (2004): *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, s. 33–44. ISBN 80-200-1051-3
- JEŘÁBEK, M.; POHAJDOVÁ, B.; RAŠKA, P., eds. (2010): *Regionální výzkum v česko-německém pohraničí*. Ústí nad Labem: Acta Universitatis Purkynianae 156, *Studia Geographica IX*, 137 stran. ISBN 978-80-7414-236-9
- KAPLICKÝ, V. (1983): *Železná koruna*. 1. a 2. díl. Praha: Čs. spisovatel, 776 stran.
- KÁRNÍKOVÁ, L. (1965): *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha: Nakladatelství ČSAV. 401 stran.
- KARPAŠ, R. a kol. (1996): *Kniha o Liberci*. Liberec: Nakladatelství Dialog, 664 stran.
- KARPAŠOVÁ, M. (2005): *Odsun Němců z Liberecka*. In: *Krkonoše – Jizerské hory*, 38, č. 9, s. 32–33.

- Katalog výrobců – Vyrobeno na Frýdlantsku (2007)*. Frýdlant: Občanské sdružení Frýdlantsko, 21 stran.
- KRACÍKOVÁ, L.; BELLING, V. (2003): *Středověká sakrální architektura na Frýdlantsku*. Praha: Společnost přátel starožitností, 127 stran. ISBN 80-86204-11-1
- KUČEROVÁ, S. (2011): *Education towards obtaining various forms of capital*. In: AUC Geographica 46, č. 1, s. 23–33.
- KULDOVÁ, S. (2005): *Příspěvek ke kulturněgeografickému výzkumu: možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod*. In: Geografie – Sborník ČGS, 110, č. 4, s. 300–314.
- KULHÁNEK, M. (2010): *Regionální identita obyvatel Ostrovska*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 92 stran + přílohy. Vedoucí diplomové práce Pavel Chromý.
- MARŠÁLEK, M.; SÝKORA, J., VEIT, M. (b. d.): *Frýdlant 1945–1985*. Frýdlant: MěNV Frýdlant, 38 stran.
- MAUR, E. (1999): *Čeled' a tovaryši v Čechách v soupisu podle víry z roku 1651*. Historická demografie 23, s. 85–135.
- MAZÁNKOVÁ, Š.; ŠMIDRKAL, D. (b. d.): *Památné stromy Frýdlantského výběžku*. Nové Město pod Smrkem: Ekoporadna ORSEJ, 12 stran.
- NÁDENÍK, K.; JEŘÁBEK, K. (2004): *Nové Město pod Smrkem, epizody ze života města a jeho obyvatel*. Nové Město pod Smrkem: Městský úřad Nové Město pod Smrkem, 77 stran.
- NEŠPOR, Z. (2005): *Pluralita náboženství a multireligiozita v moderních společnostech*. In: Hirt, T.; Jakoubek, M. (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, s. 131–161.
- NEVRLÝ, M.; VINKLÁT, P. D. (2009): *Album starých pohlednic Frýdlantska*. Liberec: Nakladatelství 555, 156 stran. ISBN 978-80-86660-30-3
- PAASI, A. (2009): *The resurgence of the Region and Regional Identity: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe*. In: Review of International Studies, 35. British International Studies Association, London, s. 121–146.
- PERNÁ, H.; ČERNÝ, J. (2009): *Vycházky okolím Raspenavy*. Město Raspenava, 36 stran.
- PILEČEK, J. (2010): *Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia*. In: Geografie, 115, č. 1, s. 64–77.
- PILEČEK, J.; JANČÁK, V. (2010): *Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diferenciace okresů Česka*. In: Geografie, 115, č. 2, s. 78–95.
- RABAN, M.; MACHKOVÁ, E. (b. d.): *Mezinárodní centrum duchovní obnovy Hejnice*. Hejnice: Mezinárodní centrum duchovní obnovy, 18 stran.
- ROUBAL, O. (2003): *Když se řekne identita..., část I.–III.* [online]. Socioweb. <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=138&lst=103> [cit. 19. 3. 2012].
- RUDOVÁ, P. (2010): *Kulturněhistorický potenciál rozvoje periferních oblastí v Česku*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 104 stran + přílohy. Vedoucí diplomové práce Pavel Chromý.
- RYANT, F. (2010): *Krajina jihočeského pohraničí: vývoj jejího využití a komparace krajinného dědictví*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 129 stran + přílohy. Vedoucí diplomové práce Pavel Chromý.
- ŘEHÁČEK, M. (1996): *Frýdlant – ohlédnutí*. Frýdlant: Kalendář Liberecka, 63 stran.

- ŘEHÁČEK, M., VINKLÁT, P. D. (1999): *Frýdlantsko*. Liberec: Okresní úřad, 44 stran.
- SEMIAN, M. (2010): *Regionální identita Českého ráje*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 88 stran + přílohy. Vedoucí diplomové práce Pavel Chromý.
- SIWEK, T. (2011): *Percepce geografického prostoru*. Praha: Česká geografická společnost, 164 stran. ISBN 978-80-904521-7-6
- SIWEK, T.; BOGDOVÁ, K. (2007): *České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel*. In: Sociologický časopis, 43, č. 5, s. 1039–1053.
- SKÁLA, J. (2007): *Regionální identita periferních území na příkladu obvodu obce s rozšířenou působností Sušice*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 119 stran + přílohy. Vedoucí diplomové práce Pavel Chromý.
- SLEZÁK, I. (1978): *Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Blok, 189 stran.
- SÝKORA, J. (1997): *Frýdlantsko ve znamení kříže*. Frýdlant: Římskokatolická farnost – děkanství, 28 stran.
- SÝKORA, J. (1996): *Povídání o Frýdlantsku*. Frýdlant: Městský úřad Frýdlant, 28 stran.
- SYROVÁTKOVÁ, J. (b. d.): *Územní samospráva*. Učební text [online]. Liberec: Technická univerzita, 7 stran. www.ilex.kin.tul.cz/~jaroslava.syrovatkova/multiedu/Verejna/Obce.doc [cit. 10. 4. 2012].
- STANĚK, T. (1991): *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 536 stran. ISBN 80-200-0328-2
- SVOBODA, M.; HEINZL, J. (2007): *Gallasové, Clam-Gallasové a Hejnice. Poutní místo a jeho patroni*. Katalog výstavy. Hejnice, 24 stran.
- ŠIMŮNEK, R., ed. (2008): *Regiony – časoprostorové průsečíky*. Praha: Historický ústav AV ČR, 289 stran. ISBN 978-80-7286-129-3
- ŠMIDRKAL, D.; ŠMIDRKALOVÁ, J. (b. d.): *Chráněné a zajímavé rostliny Frýdlantského výběžku*. Nové Město pod Smrkem: Ekoporadna ORSEJ, 12 stran.
- ŠMIDRKAL, D.; ŠMIDRKALOVÁ, J. (2007): *Zajímavá místa Frýdlantského výběžku*. Nové Město pod Smrkem: Ekoporadna ORSEJ, 16 stran.
- ŠTĚTINOVÁ, K. (2006): *Územní identita obyvatel Česka - vývojový a hierarchický pohled*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 136 stran + přílohy. Vedoucí diplomové práce Pavel Chromý.
- TOUŠEK, V.; KUNC, J.; VYSTOUPIL, J. (2008): *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 411 stran. ISBN 978-80-7380-114-4
- VÁVRA, J. (2009): *Místo v regionální geografii a v geografickém vzdělávání*. In: Acta Geographica Universitatis Comenianae, 52, s. 119–127.
- VÁVRA, J. (2010): *Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa*. In: Geografie, 115, č. 4, s. 461–478.
- VENCÁLEK, J. (1998): *Protisměry územní identity*. Český Těšín: Nakladatelství OLZA, 207 stran. ISBN 80-86082-10-5
- VONIČKA, P.; BURDA, J.; HONSA, I.; MAZÁNKOVÁ, Š. a kol. (2010): *Příroda Frýdlantska*. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, o. s., 246 stran. ISBN 978-80-87095-04-1

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích (1999). Díl 3 a 8. Praha: Diderot.
ISBN 80-902555-2-3

ZICH, F. (2000): *Vytváření příhraničního společenství na česko-německé hranici*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 271 stran.

ZICH, F., ed. (2003): *Regionální identita obyvatel v pohraničí*. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“ Praha 3. 10. 2003. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 262 stran. ISBN 80-7330-039-7

Prameny a internetové zdroje

Databáze dlouhodobých změn využití ploch Česka (1845 – 2000).
http://lucc.ic.cz/lucc_data/mapy/ [cit. 10. 3. 2012]

Demografická ročenka správních obvodů ORP, ČSÚ 2010
[http://czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/DF003C37CC/\\$File/403010083.pdf](http://czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/DF003C37CC/$File/403010083.pdf) [cit. 10. 3. 2012].

Euroregion Neisse–Nisa–Nysa.
http://www.ern.cz/index.php?D=1&cmd=33&file=NewsArticles_1.0.0&view=1&category=&i d=278 [cit. 23. 3. 2012].

Frýdlantsko – Jizerské hory.
<http://www.frydlantsko.com/> [cit. 2. 3. 2012].

Geografický výzkum periferních oblastí.
<http://www.periphery.cz/index.php?id=vyzkum> [cit. 3. 2. 2012].

Charakteristika SO ORP Frýdlant. Krajská správa ČSÚ Liberec 2009.
http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/charakteristika_spravniho_obvodu_fr [cit. 3. 3. 2012].

Identita českého venkova. Deník veřejné správy online 31. 1. 2011.
<http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6468810>. [cit. 20. 2. 2012].

Konference Průmyslové dědictví na hraně...
<http://www.industrialnistopy.cz/2011/4-konference-prumyslove-dedictvi-na-hrane.aspx>
[cit. 12. 4. 2012].

Ligranit – těžba a zpracování přírodního kamene.
<http://www.ligranit.cz> [cit. 2. 4. 2012].

Mapa správního obvodu Frýdlant. ČSÚ 2012.
[http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/ba38d3c8f337444fc12575be001ec81b/\\$FILE/orp5102.jpg](http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/ba38d3c8f337444fc12575be001ec81b/$FILE/orp5102.jpg)
[cit. 1. 3. 2012].

MASiF.
<http://www.jizerske-vyrobky.cz/cs/masif/> [cit. 4. 3. 2012].

Mezinárodní centrum duchovní obnovy Hejnice.
<http://www.mcdo.cz> [cit. 14. 3. 2012].

Městská a obecní statistika. ČSÚ 2008.
http://www.czso.cz/lexikon/mos_vdb.nsf/okresy/CZ0513/ [cit. 9. 3. 2012].

Mikroregion Frýdlantsko.
<http://www.frydlantsko.cz/> [cit. 12. 3. 2012].

Národní síť MAS ČR.
<http://www.nmascr.cz> [cit. 16. 3. 2012].

Obce ČR a jejich části. ČSÚ 2009.
<http://csugeo.i-server.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1381-09> [cit. 10. 3. 2012].

Občanské sdružení Frýdlantsko.

<http://www.frydlantsko.estranky.cz/> [cit. 4. 3. 2012].

Oficiální webové stránky obcí ORP Frýdlant

Bílý Potok pod Smrkem. <http://www.bily-potok.cz> [cit. 10. 4. 2012].

Bulovka. <http://www.obec-bulovka.cz> [cit. 10. 4. 2012].

Černousy. <http://www.cernousy.webpark.cz> [cit. 10. 4. 2012].

Dětrichov. <http://www.detrichov.net> [cit. 10. 4. 2012].

Dolní Řasnice. <http://www.dolni-rasnice.cz> [cit. 10. 4. 2012].

Frýdlant. <http://www.mesto-frydlant.cz> [cit. 10. 4. 2012].

Habartice. <http://www.obechabartice.cz> [cit. 12. 4. 2012].

Hejnice. <http://www.mestohejnice.cz> [cit. 12. 4. 2012].

Heřmanice. <http://www.hermanice.com> [cit. 12. 4. 2012].

Horní Řasnice. <http://www.hornirasnice.cz> [cit. 12. 4. 2012].

Jindřichovice pod Smrkem. <http://www.jindrichovice.cz> [cit. 11. 4. 2012].

Krásný Les. <http://www.krasny-les.cz> [cit. 11. 4. 2012].

Kunratice. <http://www.obeckunratice.cz> [cit. 10. 4. 2012].

Lázně Libverda. <http://www.laznelibverda.cz> [cit. 11. 4. 2012].

Nové Město pod Smrkem. <http://www.nmps.cz> [cit. 12. 4. 2012].

Pertoltice. <http://www.obecpertoltice.cz> [cit. 9. 4. 2012].

Raspenava. <http://www.raspenava.cz> [cit. 9. 4. 2012].

Višňová. <http://www.ob-vis.net> [cit. 9. 4. 2012].

Počty obyvatel v obcích 1930 – 1950 – 2001. ČSÚ 2006.

<http://www.czso.cz/sldb/sldb10.nsf/okresy/CZ0513/> [cit. 20. 4. 2012].

Povodně 2010. Višňová 2011.

<http://www.ob-vis.net/povoden.htm> [cit. 9. 4. 2012].

Program ERN na podporu přeshraniční spolupráce 2007–2013

<http://www.ziel3-cil3.eu/de/index.html> [cit. 9. 3. 2012].

Regionální identita. Britské listy – tisková zpráva.

<http://www.blisty.cz/art/57218.html> [cit. 20. 2. 2012].

Regionální identita. Britské listy – tisková zpráva.

<http://www.blisty.cz/art/57218.html> [cit. 20. 2. 2012].

Regionální identita. Články Sociologický ústavu AV ČR online.

<http://publikace.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=104> [cit. 20. 2. 2012].

Regionální produkt Jizerské hory.

<http://www.jizerske-vyrobky.cz> [cit. 6. 4. 2012].

Regionální rozdíly v demografickém, sociálním a ekonomickém vývoji libereckého kraje v letech 2000–2005. ČSÚ 2006.

<http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/13-5143-06> [cit. 10. 3. 2012].

Sčítání lidu, domů a bytů 2001. ČSÚ.

<http://www.czso.cz/kraje/li/zdroj/krajvcis/nabidpub/2003/publ/511503/start.htm> [cit. 2. 3. 2012].

Sdružení měst a obcí Jizerské hory.

<http://www.jizerky.cz> [cit. 6. 4. 2012].

Sdružení obcí Smrk.

<http://www.sosmrk.nmps.cz/> [cit. 6. 4. 2012].

Soudní okresy. Krajská správa ČSÚ Liberec 2008.

http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/o/13-5153-08-soudni_okresy [cit. 24. 4. 2012].

Správní uspořádání na Frýdlantsku 1850–1918.

<http://www.cisleithanien.eu/frydlant/> [cit. 22. 4. 2012].

Statistická ročenka ČR. ČSÚ 2010.

<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/0001-10> [cit. 4. 4. 2012].

Státní správa Frýdlant.

<http://www.statnisprava.cz/rstsp/ciselniky.nsf/i/564028> [cit. 6. 3. 2012].

Strategický plán města Frýdlant 2009–2013

<http://www.mesto-frydlant.cz/cs/mesto-frydlant/strategicky-plan-mesta/> [cit. 10. 3. 2012].

Středověk

<http://www.e-stredovek.cz> [cit. 8. 4. 2012].

Úřad průmyslového vlastnictví.

<http://www.upv.cz/cs.html> [cit. 28. 3. 2012].

Územně analytické podklady pro SO ORP Frýdlant

<http://www.mesto-frydlant.cz/cs/mesto-frydlant/uzemni-planovani/uzemne-analyticke-podklady.html> [cit. 20. 4. 2012].

Valdštejnské slavnosti.

<http://www.valdstejnske-slavnosti.cz> [cit. 14. 4. 2012].

Věkové složení obyvatelstva SO ORP Frýdlant - graf. Krajská správa ČSÚ Liberec 2012.

[http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/ba38d3c8f337444fc12575be001ec81b/\\$FILE/5102.gif](http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/ba38d3c8f337444fc12575be001ec81b/$FILE/5102.gif) [cit. 20. 4. 2012].

Věkové složení obyvatelstva SO ORP Frýdlant podle pětiletých věkových skupin. Krajská správa ČSÚ Liberec 2012.

http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/spravni_obvod_fr [cit. 2. 4. 2012].

Vybrané charakteristiky populačního vývoje v SO ORP Frýdlant. Krajská správa ČSÚ Liberec 2012.

http://czso.cz/xl/redakce.nsf/i/spravni_obvod_fr [cit. 2. 4. 2012].

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.

<http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-obcich-obecni-zrizeni/obce-mohou-mit-znak-a-vlajku-obce.html> [cit. 20. 4. 2012].

Přílohy